

«Ingen hendelser er like»

En studie av brannkonstablens forståelse av, og skapelse av, sikkerhet

Tollef Erstad

Masteroppgave, SANT350, høst 2017

Institutt for sosialantropologi

UNIVERSITETET I BERGEN

Takksigelser

Jeg vil her benytte anledningen til å takke menneskene jeg har samarbeidet med i arbeidet med masterprosjektet mitt. Uten dere hadde veien mot en ferdig masteroppgave vært mye lenger, om ikke umulig.

Først er det på sin plass å takke veilederen min, Anka. Jeg sa ganske tidlige i prosjektet at jeg var glad jeg fikk deg som veileder – det er jeg fremdeles. Jeg merket meg fort at du var veilederen for meg: Du var ikke redd for å gi meg rep, men samtidig stod du klar med kniven dersom løkken skulle begynne å stramme seg. Resultatet av dette kommer frem i denne oppgaven og er sådan til en viss grad foreløpig ukjent for meg, men jeg har en god følelse. Min oppfattelse av veien mot dette resultatet er at læringskurven har vært bratt, og motstanden tidvis stor, men samtidig har det hele vært veldig artig og spennende.

I denne forbindelse må jeg også takke Eldar, som steppet inn for Anka helt på slutten. Det var innmari sporty av deg å gjøre dette, og engasjementet og dedikasjonen din har vært over all forventning. Tusen takk!

Her må jeg heller ikke glemme å takke samboeren min, Mette. Takk for at du lot meg være borte en fjerdedel av tiden, til tross for at du var høygravid og senere alene hjemme med Erik. Jeg vet at dette tidvis var tungt for deg, så jeg vil takke deg for at du gjorde det lettere for meg å være borte «på vakt» ved å gi meg trygghet om at alt var under kontroll på hjemmebane – Det er ikke rart jeg elsker deg!

Til slutt vil jeg takke Bergen brannvesen, og særlig brannkonstablene i E-brigaden. Takk for at dere i førsteomgang lot meg gjennomføre feltarbeid hos dere, og så for den varme mottakelsen jeg fikk. Jeg vil takke dere for at dere lot meg få et innblikk i livene deres, i både med- og motgang, både under og etter feltarbeidet mitt. Jeg tror ikke det finnes ord for å uttrykke min takknemlighet ovenfor dere, men jeg håper de drøye 40000 ordene i denne oppgaven både kan være til glede og nytte for dere. Takk for at dere fikk meg til å føle meg som en av dere, og jeg kan med hånden på hjertet hevde at jeg ikke én eneste gang ikke gledet meg til å gå på vakt med dere – dere er flotte folk alle sammen, og jeg kommer alltid til å tenke tilbake på tiden vi hadde sammen på stasjonen som gode tider!

-Tollef-

Innholdsfortegnelse

Tollef Erstad.....	1
Takksigelser.....	2
Kapittel 1: Innledning.....	5
Presentasjon av forskningstema	5
Min bakgrunn for valg av forskningstema	7
Brannvesenets spede barndom	9
Brannvesenet i Norge	9
Bergen kommune og Bergen brannvesen.....	10
Hovedbrannstasjonen	13
Kapittel 2: Antropologi og sikkerhet.....	15
En forståelse av «sikkerhet» som begrep	15
Sikkerhet i klassiske antropologiske verker	15
Nyere antropologiske bidrag som tar for seg sikkerhet.....	17
Kapittel 3: Metode.....	19
Å posisjonere meg for å få tilgang til empiri.....	19
Refleksjoner om deltakende observasjon	21
Informanter, aktører eller venner?.....	22
Objektivisere meg selv	23
Innpass i gruppen.....	25
Etikk	25
Kapittel 4: Første møte med feltet.....	29
Oppstartsmøte i forkant av prosjektet.....	29
Trening med «de andre» brigadene før jeg møtte mitt vaktlag	30
Første møte med E-brigaden	31
Brannkonstablene	32
Bemanning av redskaper	34
Forlegningsrom på Hovedbrannstasjonen	34
Stuen og kjøkkenet	36
Kantinen og Parolen	39
Garasjen.....	40
Et vakt døgn	41
En utrykning.....	48
Brannkonstabelens «roller», «scener» og «publikum».....	50
Taus kunnskap.....	53

Kapittel 5: Vakt døgnets faste ritualer.....	56
Hva kjennetegner et ritual?.....	56
Påtropping	58
Kvelds.....	61
Å gå av vakt.....	63
Utrykningen som ritual.....	64
Utrykningen som et overgangsritual	69
Kapittel 6: Brannkonstabelens forståtte evne til å skape sikkerhet	77
Ingen <i>hendelser</i> er like	77
Holdninger til prosedyrer	79
Hva er sikkerhet?.....	81
Rekkevidde for påvirkningsevne.....	82
Å forstå <i>hendelsen</i> rett.....	86
Kapittel 7: Alder/erfaring som «kapital», resiprositet, og ervervelse av kapital	88
«Det er de gamle som er eldst» (Roar).....	88
Å erverve seg <i>kapital</i>	89
Erfaringsdeling – plikt til å dele, plikt til å lytte, og plikt til å gjengjelde.....	90
Kapittel 8: Familiefølelse og sikkerhet.....	92
Kapittel 9: Helikopterstyrt på Turøy:	96
Kapittel 10: Konklusjoner	99
Litteraturliste	105

Kapittel 1: Innledning

Presentasjon av forskningstema

Denne masteroppgaven er en sosialantropologisk studie, basert på et feltarbeid gjennomført ved Bergen brannvesen. Tematikken jeg søker å belyse er «sikkerhet», fokusert mot, men samtidig ikke begrenset til, «helse, miljø og sikkerhet» (HMS). Jeg søker å undersøke brannkonstablernes forståelse av sikkerhet og risiko, hvordan denne skapes, og hvordan denne forståelsen manifesterer seg i den sosiale virkeligheten i form av handling og uttrykk. Hvordan forstår brannkonstablene risiko og sikkerhet? Hvordan forholder de seg til dette? Hvordan ser de på å utsette seg selv for høyere risiko for å skape sikkerhet for andre? Hvordan skaper brannkonstablene sikkerhet for seg selv og sine kollegaer? Med disse spørsmålene, og flere som dem, startet jeg mitt feltarbeid ved Bergen brannvesen i februar 2016.

Kort oppsummert så er siktemålet mitt, med denne masteroppgaven, å redegjøre for hvordan «sikkerhet» som fenomen preges av, og preger, den sosiale virkeligheten til brannkonstablene i Bergen brannvesen. For å besvare dette vil jeg i det første kapittelet redegjøre for hvorfor jeg valgte akkurat dette forskningstemaet, og Bergen brannvesen som felt, før jeg rammer inn feltet slik at leseren får en forståelse for hvor, og i hvilken setting, feltarbeidet fant sted.

I kapittel to tar jeg for meg «sikkerhet» som tema og dets plass i antropologien. Jeg søker her å vise hvordan sikkerhet som tema eksisterer i, og passer inn i, antropologi som forskningsdisiplin, og jeg belyser dette med eksempler andre antropologers publikasjoner. Her skal det bli synlig for leseren at sikkerhet lenge har vært et tema i antropologien, men har kun de siste tiårene vært et siktemål i seg selv i antropologiske feltarbeid og analyser.

I kapittel tre diskuterer jeg metoden min. Jeg redegjør her for hvilke posisjoner jeg hadde tilgang til, og jobbet fra, i løpet av feltarbeidet mitt, og hvilke begrensninger og muligheter disse posisjonene hadde i forhold til funnene mine. Jeg diskuterer også deltakende observasjon som metode og søker å redegjøre for i hvilken grad jeg har vært i stand til å etterleve de metodiske kravene her. I løpet av dette kapittelet er målet at leseren skal være i stand til å forstå hvordan jeg har jobbet, hvilke tilganger min metode har gitt meg, og hvilke begrensninger de tilgjengelige posisjonene for å finne empiri har hatt.

I kapittel fire beskriver jeg mitt første møte med feltet. Her tillater jeg leseren å få de samme førsteinntrykkene som meg, og sammen gjør vi oss bedre kjent med feltet. Her beskriver jeg brannstasjonen mer detaljert, og hvordan arbeidet på brannstasjonen er

organisert. Etter å har gjort leseren kjent med de strukturelle forutsetningene beskriver jeg et vakttdøgn og en utrykning slik at leseren bedre forstår «hverdagen» på brannstasjonen, før jeg til slutt introduserer «taus kunnskap» og «vårt rollespill i det daglige» i en kort analyse. Etter kapittel fire skal leseren ha begynt å bli kjent med feltet og sådan være i stand til å forstå min påfølgende analyse. På grunn av dette anser jeg kapittelet som veldig viktig for å forstå masteroppgaven som helhet.

I kapittel fem beskriver jeg de faste ritualene som gjennomføres i løpet av et vakttdøgn. Vi ser her at «å gå på vakt», «å spise kvelds» og «å gå av vakt» tar ritualets funksjon i den forstand at sosial struktur tar form her. Siden mange av enkelthandlingene i disse ritualene også er prosedyrestyrt finner vi også at enkelte av prosedyrene i brannvesenet tar ritualets egenskaper. På denne måten bidrar prosedyrene til at enhetene, og vaktlaget, blir sterkt integrerte sosiale enheter og derfor er denne analysen viktig å ha med seg til de senere kapitlene hvor jeg diskuterer radikal intersubjektivitet og familiefølelse. Til slutt i kapittel fem tar jeg for meg «utrykningen» som både et hverdagsritual og som et overgangsritual. Her redegjør jeg for hvordan utrykningen for det første ytterligere integrerer de sosiale enhetene, og så for hvordan utrykningen er en arena for sosial mobilitet gjennom ervervelse av kulturell kapital i form av erfaring. Forståelsen av erfaring som kulturell kapital er viktig å ha med seg for å forstå den påfølgende analysen, og da særlig i kapittel syv. Ideene som kommer til syne i analysen min av utrykningen som et overgangsritual, og da særlig radikal intersubjektivitet i liminalfasen og bruk av humor i reintegreringsfasen, er svært viktig å ha med seg for å forstå masteroppgaven som helhet.

I kapittel seks redegjør jeg for brannkonstablens forståtte evne til å skape sikkerhet. Her forklarer jeg at brannkonstablens forståelse av virkeligheten er sfærisk, med dem selv i senter, og at enkelte elementer i virkeligheten eksisterer nært dem i sfæren og kan i høy grad «styres» av dem, mens andre ting er fjerne og er i høyere grad utenfor deres kontroll. Her viser jeg at brannkonstablene har en aksept for at enkelte elementer i virkeligheten ikke lar seg kontrollere, og at dette forklarer fravær av «overtro» i en setting hvor man lett kan anta at det skulle eksistere. Jeg tar også for meg hva brannkonstablene mener sikkerhet er, og hvordan det kan skapes av den enkelte, brannkonstablens holdninger til prosedyrer, og hvordan utdanning, bakgrunn og erfaring bidrar til hvordan en fortolker virkeligheten.

I kapittel syv går jeg tilbake til kulturell kapital i form av erfaring. Her viser jeg hvordan erfaring erverves av den enkelte; gjennom førstehånds erfaring under utrykninger, eller ved at andre deler sine erfaringer. Her redegjør jeg for hvordan det eksisterer resiprositetsforhold hvor brannkonstablene er forpliktet til å dele sine erfaringer, lytte til

andres, og så gjengjelde ved å dele egne. Her blir det synlig for leseren at et uformelt hierarki oppstår gjennom erfaringsdeling ved at en måler sin erfaring mot de andres gjennom deling av erfaringer.

I kapittel åtte forklarer jeg at brannkonstablene ser på kollegaene sine som en slags familie. Jeg utforsker her denne ideen, og finner at: gjennom å leve sammen så tar brannkonstablene så stor del i hverandres eksistens at sterke relasjoner som kan minne om slektskapsrelasjoner oppstår. Ser vi tilbake mot de tidligere kapitlene så ser vi at de sterkt integrerte sosiale enhetene og erfaringsdelingen, samt de strukturelle forutsetningene brannkonstablene lever i på brannstasjonen er sterke bidragsyttere til dannelsen av disse relasjonene. Vi ser også at følelse av å være i familie gir sterke insentiver til å ta vare på hverandre – ingen vil bytte ut et familiemedlem mot en fremmed.

I kapittel ni tar jeg for meg helikopterstyrten på Turøy, sett gjennom dykkerne på Sandviken brannstasjon sine øyne. Jeg var dessverre ikke med selv på denne utrykningen, men dykkerne i Sandviken var veldig åpen med meg og lot meg intervju dem i timevis om denne hendelsen. Hensikten med dette kapittelet er at leseren skal være i stand til å se ideene som jeg har utforsket gjennom masteroppgaven i praksis. På grunn av dette består kapittelet i all hovedsak av empiri.

Min bakgrunn for valg av forskningstema

Før jeg startet på studieløpet i sosialantropologi hadde jeg en syv år lang karriere i Forsvaret. De siste årene her jobbet jeg med fagfeltet «etterretning og sikkerhetstjeneste», først som etterretning og sikkerhetsoffiser, og senere som sjef seksjon for etterretning og sikkerhet i Sanitetsbataljonen. Parallelt med studieløpet har jeg, som deltidsjobb, hatt lignende stillinger i Heimevernet.

Det var nettopp denne bakgrunnen som inspirerte meg, først til å søke sosialantropologi, og videre for valg av tema for både bacheloroppgave og masteroppgave. Da jeg jobbet fulltid som sikkerhetsoffiser så jeg at organiseringen la godt til rette for forebyggende sikkerhetstjeneste, men at den «menneskelige faktoren» var en utfordring. Også Thompson, von Solmes og Louw hevder lignende erfaringer, at de ansattes feile handlinger er blant de største truslene mot informasjonssikkerheten, men at bedriftene fokuserer på tekniske løsninger mens den menneskelige faktoren blir oversett (Thomson, von Solms, and Louw 2006:7). Noen av gangene jeg var mest frustrert over at de ansatte ikke «tenkte sikkerhet», tenkte jeg for meg selv; «hadde de bare sett dette fra mitt perspektiv». Her var frøet til å studere sosialantropologi sådd, jeg tenkte at «de» måtte se verden på en annen måte enn slik

jeg så den, og jeg ble nysgjerrig på hvordan «deres verden» så ut. Det gikk også opp for meg at studiet av «kultur» kunne være mer enn studiet av «de langt vekke» fordi det åpenbart eksisterte tydelige kulturelle forskjeller på min arbeidsplass, og på denne måten ble sosialantropologi plutselig spennende for meg. En utledet vurdering av dette var at dersom jeg selv ble mer «kulturelt ydmyk» kunne jeg forstå mine kollegaer bedre, men jeg kunne også hjelpe dem til å forstå seg selv, og meg, bedre slik at vi sammen kunne finne løsninger som fungerte for alle parter – og dette var den første umiddelbare verdien av sosialantropologisk kunnskap jeg oppdaget, og når jeg så verdien var jeg mottakelig for å lære.

Særlig med helsepersonellet som jobbet ved avdelingen var det en ting som slo meg: Når de jobbet med pasientdata var de veldig flinke til å behandle disse konfidensielt ved å hindre andre å få tilgang til disse, men når de jobbet med informasjon som var av gradert art viste de mye mindre respekt. Jeg ble her nysgjerrig; hvorfor ser ikke de at det er det samme, bortsett fra at den du beskytter er endret? Og er det noe med bakgrunnen deres, fra helsevesenet, som har gjort dem så flinke til å behandle pasientdata, og i så fall hva? Dette gjorde at når jeg startet på bachelorstudiet tenkte jeg at i første omgang skulle jeg skrive en bacheloroppgave hvor jeg utforsket sosialantropologiske forståelser av begrepet «sikkerhet», og dersom jeg fortsatte på masterstudiet ønsket jeg å undersøke gjennom feltarbeid, hvordan sykepleiere ved akuttmottaket på Haukeland Universitetssjukehus forsto «sikkerhet». På denne måten ville jeg finne svar på spørsmålene jeg hadde stilt meg selv flere år tidligere, men også samtidig bidra til å skape kunnskap innenfor et fagfelt jeg selv interesserte meg for, både profesjonelt og som privatperson – «sikkerhet», og nærmere bestemt «informasjonssikkerhet».

Dette masterprosjektet kom dessverre ikke lenger enn til prosjektbeskrivelsen. Til tross for høyt engasjement på fakultetet var prosjektet avhengig av ledelsen ved akuttmottakets velsignelse for at det skulle kunne gjennomføres, og etter å ha vært på et møte med ledelsen på akuttmottaket ble jeg informert om at jeg ikke fikk gjennomføre feltarbeid hos dem. Under møtet med dem fikk jeg en følelse av at lederen for akuttmottaket ikke helt forsto hva jeg ville gjøre, ei heller verdien av forskning gjennomført på en slik måte. Jeg hadde heldigvis forberedt meg på at dette kunne skje, og hadde skrevet flere prosjektbeskrivelser for feltarbeid andre steder.

Jeg henvendte meg til Politiet, Kriminalomsorgen og Brannvesenet og beskrev prosjektet mitt i korte trekk; herunder hva sosialantropologi er, hvilken tematikk jeg ville undersøke, og hva de kunne forvente «å få ut av det» ved å la meg gjennomføre feltarbeid hos

dem. Jeg endret også forskningsområdet mitt litt; jeg gikk bort fra «informasjonssikkerhet» og ville heller ta for meg «sikkerhet» mer generelt.

I januar 2016 fikk jeg svar fra Bergen brannvesen om at prosjektet mitt var godkjent, og at de ønsket å ha et oppstartsmøte med meg i starten av februar. Slik ble det til at jeg fikk leve ut en guttedrøm, å være brannmann, samtidig som jeg fikk jobbe med et masterprosjekt som jeg syntes var både spennende, lærerikt og samfunnsnyttig.

Brannvesenets spede barndom

Mennesket er det eneste dyret som mestrer ild – å skape den, å vedlikeholde den, og å kontrollere den (Goudsblom 2015:197). Med ild kom potensiale for å leve bedre – å koke og å steke, å få varme og lys, for å fjerne skog, og senere for å drive forbrenningsmotorer, men med ild ble faren for brann også større. På mange måter er brann, en ukontrollert nedbryting av organisk materiale til aske og røyk, et symbol for ødeleggelse (Goudsblom 2015:197) i motsetning til ild som ofte symboliserer trygghet og sivilisasjon. I starten var det lite man kunne gjøre dersom ilden kom ut av kontroll og ble til en brann, man kunne egentlig bare stoppe den ved å fjerne det den kunne smitte over på, en teknikk man fremdeles nytter for å stoppe skogbranner. Denne teknikken var destruktiv, og da som nå var forebygging den beste måten å hindre brann og ødeleggelse på (Goudsblom 2015).

Man vet ikke helt hvordan de første brannvesenene oppstod, men det hevdes at hvor effektive de var og om de eksisterte eller ikke reflekterte samfunnsstrukturene som eksisterte. Man vet derimot at i gamle Roma eksisterte det brannvesen, først organisert som bander eller gjenger, og senere under militær kommando. Siden brannvesenet var organisert som militære avdelinger var makteliten ofte skeptisk til opprettelsen av nye brannvesen, noe som vises i Keiser Trajans svar til guvernøren i Nocomedia da han søkte om å få opprette et brannvesen i 112 f.Kr., hvor han sa at han ikke tillot det fordi organiseringen tilsa at det fort kunne utvikles til en «politisk klubb» (Goudsblom 2015:198). I Europa, i middelalderen, oppstod de «sivile» brannvesenene, noe som kan hevdes å være en stor sosial innovasjon siden det ufarliggjorde brannvesenet, sett fra de som hadde makten sitt ståsted (Goudsblom 2015).

Brannvesenet i Norge

I Norge i dag er kommunene lovpålagt, gjennom brann- og eksplosjonsvernloven, å ha en beredskapsstyrke ved brann og ulykker, dimensjonert etter den risiko og sårbarhet som foreligger i kommunen (Justis- og beredskapsdepartementet 2002). På bakgrunn av dette har enkelte, mindre, kommuner et deltidsbrannvesen som kalles inn ved behov og for trening,

mens de større kommunene har et fast oppsatt brannvesen med fulltidsansatte brannkonstabler.

I Bergen er Brannvesenet del av byrådsleders avdeling i kommunestrukturen. Det vil si at i politiske spørsmål så rapporterer brannsjefen, sjefen for brannvesenet, til komite for miljø og byutvikling via byrådslederen (Bergen_brannvesen 2014:8). Til tross for at Brannvesenet formelt tilhører kommunen er Direktoratet for Samfunnssikkerhet og Beredskap (DBS) sentral tilsynsmyndighet (Justis- og beredskapsdepartementet 2003). I praksis vil dette si at kommunen må organisere og sette av økonomiske midler til Brannvesenet, og at DSB følger opp at dette gjøres i henhold til kravene i brann- og eksplosjonsvernloven på vegne av Justis- og beredskapsdepartementet. Den enkelte brannkonstabel er da ansatt i kommunen, men er samtidig til en viss grad styrt av staten og eksisterer sådan i en større politisk kontekst.

Bergen kommune og Bergen brannvesen

Bergen by og kommune ligger i Hordaland fylke, på vestkysten av Norge. I 2014 hadde Bergen kommune 271.949 innbyggere hvor 238.098 av dem bodde i Bergen by (Bergen_brannvesen 2014:8). Med dette er Bergen by Norges nest største by, etter Oslo. Bergen er delt inn i åtte administrative bydeler: Arna, Bergenhus, Fana, Fyllingsdalen, Laksevåg, Ytrebygda, Årstad og Åsane, og disse rommer 99,5% av kommunens innbyggere (Bergen_brannvesen 2014:9).

I dag finner man omtrent 109.000 bygninger i Bergen kommune. I disse finnes det 131.096 boenheter. Årsaken til at det er flere boenheter enn bygninger er at enkelte bygg rommer flere boenheter, som for eksempel i et borettslag (Bergen_brannvesen 2014:33).

Bergen har gjennom årene vært rammet av en rekke bybranner, den første i 1170, den siste i 1955, og den største i 1702 som la hele 90% av byen i aske (Bergen_brannvesen 2014:3). Til tross for alle bybrannene står fremdeles en rekke eldre bygninger fremdeles og Bergen hadde i 2008 fremdeles 40 verneverdige gamle hus (Bergen_brannvesen 2014). Siden mye av den gamle bebyggelsen fremdeles står er Bergen særlig utsatt ved branner – de gamle byggene er ofte trehus og de står svært tett i enkelte områder.

Bergen brannvesen ble opprettet i 1863. Dette kan regnes som et stort fremskritt for brannsikkerheten i byen fordi frem til dette hadde innbyggerne i Bergen selv stilt som brannmannskaper ved brann (Bergen_brannvesen 2014:12), men nå hadde byen et profesjonelt brannvesen med både kortere reaksjonstid og høyere treningsnivå.

Bergen brannvesen har såkalte samarbeidsavtaler med flere av nabokommunene. Dette vil si at Bergen brannvesen har ansvaret for brannforebyggende oppgaver og ledelse av brann- og redningsberedskapen i disse kommunene i tillegg til i Bergen (Bergen_brannvesen 2015:6). På denne måten har Bergen brannvesen et ansvar som er større enn det Bergen kommune er lovpålagt, en følge av at beredskapen i Norge generelt styrkes gjennom både intra- og interregionalt samarbeid.

Også innad i kommunen økes samarbeidet. I utgangspunktet er Bergen kommune delt inn i teiger, hvor hver brannstasjon har sin tildelte teig og rykker ut til hendelser i denne teigen. I løpet av de siste årene har det blitt innført et nytt ledelsessystem som gjør det mulig for 110-sentralen å se hvor hver enkelt brannbil er. I praksis vil dette si at bilen som er nærmest hendelsesstedet vil motta oppdraget, uavhengig teiggrensene til bilens hjemstasjon. Dette gjelder både innad i kommunen og på tvers av kommunegrensene.

Bergen brannvesen, i dag, er delt i tre avdelinger: «Brannforebyggende avdeling», «110-hordaland» og «Operativ avdeling». Brannforebyggende avdeling har rundt 60 ansatte og har ansvar for oppfølging og kartlegging av særskilte brannobjekter, boligbrannsikkerhet, analyse og brannforebyggende informasjon. Under denne avdelingen ligger også feiervesenet.

110-hordaland er sentralen hvor en kommer når en ringer «110». Denne sentralen har ansvar for rundt 30 kommuner fordelt over Hordaland og Sogn og Fjordane. Sentralen alarmerer enhetene som skal rykke ut ved brann, og koordinerer således innsatsen.

Operativ avdeling er den avdelingen en oftest tenker på når en tenker «brannvesen». Her finner man utrykningsmannskapene og funksjonene som støtter disse, som f.eks. planseksjon, fag- og kompetanseseksjon, stasjonsseksjon og bildrift (Bergen_brannvesen 2015:6). Brannkonstablenes oppgaver er varierte og omfatter kursing av sivilbefolkningen, vedlikehold på brannstasjonen, trening og egenutvikling, og utrykningsoppdragene spenner seg fra å redde katter ned fra trær og å hjelpe gamle damer med å stormsikre markisene, til å fjerne oljelekkasjer fra sjøen og slukking av branner.

Den operative styrken er delt inn i fire «brigader»; A, B, C og D. Hver av disse består av minimum 36 brannkonstabler som er «på vakt», og disse fordeles på seks brannstasjoner de døgnene de har vakt (Bergen_brannvesen 2015:6); «Hovedbrannstasjonen» som ligger i Bergen sentrum, «Arna stasjon», «Fana stasjon», «Laksevåg stasjon», «Sandviken stasjon», og «Åsane stasjon» (Bergen_brannvesen 2015:8). På bakgrunn av nyere risiko- og sårbarhetsanalyse for Bergen kommune, ble minimumsbemanningen hevet til 37 brannkonstabler kort tid etter at jeg var ferdig med feltarbeidet mitt.

Den enkelte konstabel, og hans brigade, har vakt hvert fjerde døgn i snitt og vaktsyklusen går som følger: Vakthelg (lørdag – mandag morgen), onsdag, tirsdag, fredag, mandag og torsdag. Etter torsdagsvakten kommer en periode som kalles «langfri», der man har fri fra fredag morgen til neste helg, og så startes vaktsyklusen på nytt - med vakthelg fire uker etter forrige vakthelg. Hver vakt startes klokken 0800 og avsluttes 24 timer senere, med unntak av helgevaktene som varer i 48 timer.

Brigaden ledes av en *Brigadeleder*, en brannkonstabel som har lang ansiennitet og den rette formelle kompetansen. Brigadeleder bor på Hovedbrannstasjonen i Bergen sentrum under vaktløst og har ansvar for koordinering av innsats mellom brannstasjonene – altså om en annen stasjon skal komme til støtte når en stasjon er på utrykning enten i form av å overta beredskapen, avløse eller støtte med slukkearbeid.

Hver stasjon ledes av en *Brannmester*, som er intern sjef for brannkonstablene på stasjonen og leder sine mannskaper i daglige gjøremål og under utrykning. Brannmester er ofte den brannkonstabelen med mest ansiennitet (forutsatt at han har den rette formelle kompetansen), men på Hovedbrannstasjonen må man søke på stillingen, intervjues og ansettes i den. Til gjengjeld er man mer eller mindre garantert stilling som brigadeleder når en av disse blir ledig dersom man har stillingen brannmester på Hovedbrannstasjonen. Brannmester er utrykningsleder på *mannskapsbilen* på stasjonen, og i praksis vil dette si at man er med på nesten alle utrykningene stasjonen er med på.

Man har også minst én *Underbrannmester* på hver stasjon. Disse har kursene som er nødvendig for å være brannmester, og fungerer ofte som «vikar» for brannmester om han er borte, og på Hovedbrannstasjonen også som utrykningsleder på den andre *mannskapsbilen*.

På Hovedbrannstasjonen har man en *stasjonsmester*. Stasjonsmester har ansvar for at alt er i orden på stasjonen; at vasking blir gjort, at mat blir laget, og at vedlikehold blir gjort der hvor nødvendig. Dette betyr ikke at stasjonsmester skal gjøre alt dette selv, men han fordeler oppgavene på mannskapene slik at én har ansvar for garasjen, en annen røykdykkerverkstedet, en tredje stuen osv. Ansvarsfordelingen skrives ned i en blokk på morgenen og den enkelte sjekker sitt ansvarsområde i denne på starten av dagen. Dette foregår nok mer uformelt på de mindre stasjonene hvor det kun er fire-fem brannkonstabler.

Hovedbrannstasjonen

Hovedbrannstasjonen var den største av bistasjonene i Bergen brannvesen, både i fysisk størrelse og i antall mannskaper. Bistasjon er for øvrig betegnelsen på hver enkelt stasjon når man snakker om dem i større kontekst. På Hovedbrannstasjonen var det tolv brannkonstabler (Bergen_brannvesen 2015:8), inkludert Brigadeleder og Brannmester, men dersom det var «ekstra» mannskaper på vakt ble den 37-ende brannkonstabelen fordelt til Hovedbrannstasjonen. I etterkant av feltarbeidet mitt ble minimumsbemanningen hevet til 37 brannkonstabler, hvorav tretten av dem var på Hovedbrannstasjonen. Hovedbrannstasjonen var den stasjonen som hadde flest redskaper: *mannskapsbil (2-1)*, *mannskapsbil (3-1)*, *Smiteren (3-6)*, *Høyderedskap (2-3)*, *Sjøbrand (B-3-Båt)*, *Springeren (B-2-Båt)*, *Bybanebilen*, *Innsatsstøttebilen*, og diverse andre biler som f.eks. en lastebil, *brigadeleders bil*, operativ leders bil og Brannsjefens bil, samt en flåte av forskjellige personbiler.

Bilde Høyderedskap 2-3

Bilde Mannskapsbil 2-1

Dersom hver av brannkonstablene kun skulle bemannet ett redskap ville det vært for få med elleve brannkonstabler så de fleste bemannet flere. Hvilke redskap som skulle nyttes ble valgt på bakgrunn av oppdragets egenart. De fem brannkonstablene som inngikk som 2-1 (enhetens navn) bemannet kun en *mannskapsbil*, de to som inngikk i 2-3 bemannet *høyderedskapet* og *bybanebilen*, mens de fire som inngikk i 3-1 bemannet en *mannskapsbil*, *Sjøbrand*, *Springeren*, *Innsatsstøttebilen* og *Smiteren*.

Bilde av *Sjøbrand*, tatt under en øvelse i Bergen sentrum

Hovedbrannstasjonen ligger i Bergen sentrum i tilknytning hovedveiaxene som går mot nord, sør og vest. På denne måten gir plasseringen av brannstasjonen rask tilgang til motorveien i alle retninger så vel som at den er sentrumsnær og gir sådan hurtig og kort utrykningsvei til hele ansvarsområdet. På kartet under er Hovedbrannstasjonen merket med sort ring.

Brannstasjonen ligger ved Store Lungegårdsvannet, noe som gjør det mulig å rykke ut med båt fra den, men større båter kan ikke komme til her fordi broen som deler Store Lungegårdsvannet fra Puddefjorden er for lav. På grunn av dette ligger *Sjøbrand* på Nøstet i *Skuret*, ved TV2-bygget, også merket med sort ring, mens mannskapene som bemanner fartøyet bor og jobber på Hovedbrannstasjonen når de har vakt.

(Kartverket 2016)

Kapittel 2: Antropologi og sikkerhet

En forståelse av «sikkerhet» som begrep

Da jeg startet å skrive bacheloroppgaven min var jeg overbevist om at det var gjort lite sosialantropologisk arbeid som tok for seg sikkerhet. Denne overbevisningen har endret seg siden dette. Jeg begynte med å ta utgangspunkt i en generell, og «vanlig», forståelse av sikkerhet – som *evnen til å unngå uønskede hendelser* (Aven 2006:11) – og etter å ha gjort den mer «sosialantropologisk» ser jeg nå sikkerhet som *den man studerer sin forståtte evne til å unngå uønskede hendelser*. På denne måten er begrepet mindre etnosentrisk og tillater komparasjon på tvers av kulturer i form av mål, middel og metode. Med dette synet på sikkerhet ser jeg at det er mange antropologer, om ikke de fleste, som har beskrevet sikkerhet i etnografien sin på en eller annen måte.

Sikkerhet i klassiske antropologiske verker

Allerede ved Malinowski finner jeg spor av at sosialantropologer beskrev sikkerhet. Malinowski beskriver i sin bok *Argonauts of the Western Pacific* (opprinnelig utgitt i 1922) at kiriwiniene brukte magi dersom de var bekymret for noe av større viktighet. Han hevder at magi, for dem, er det som styrer menneskets skjebne; at magi gir mennesker makt til å mestre naturkreftene, og er et våpen og en beskyttelse mot alle verdens farer (Malinowski and Frazer 1984:392). Det blir her tydelig for meg at sikkerhet på ingen måte er noe nytt i sosialantropologi, men har hele tiden blitt beskrevet – det er heller jeg som tidligere har hatt for snever forståelse av sikkerhet til å se det.

Også Max Gluckman beskriver sikkerhet, her blant Zuluene i sin bok *Custom and Conflict in Africa* (Gluckman 1956). Han forklarer her at hvert år, før regntiden, henter stammene inn spesielle magikere som utfører mage som beskytter landsbyen mot lynnedslag. De fleste landsbyer blir ikke truffet av lynet, noe som beviser for dem at magien fungerer. Dersom lynet derimot slår ned, forsterker også dette kunnskapssystemet deres fordi dette kan forklares ved at magikeren har gjort noe feil: Ingrediensene magikeren brukte var dårlige, et tabu ble brutt, eller simpelthen at himmelen hadde bestemt seg for at lynet skulle treffe denne landsbyen. Han fortsetter med å sammenligne dette med et vestlig kunnskapssystem, hvor lynavledere blir brukt for å beskytte seg mot akkurat det samme – lynnedslag. Kunnskapssystemet forklarer hvordan lynavlederen fungerer, men tilbyr også forklaringer for hvorfor den ikke skulle ha gjort det dersom lynet slår ned, på samme måte som hos Zuluene;

håndverkeren var dårlig, delene han brukte var dårlig, eller spenningen i lynnedslaget var så sterk at det ville truffet uansett (Gluckman 1956:103). Målet til Gluckman med dette eksempelet var å vise hvordan kunnskapssystemer har en tendens til å bevise seg selv, uansett utfall, men illustrerer også hvordan sikkerhet mot den samme uønskede hendelsen etterstrebes med forskjellige virkemidler i forskjellige kulturer.

Poenget med at kunnskapssystemer har en tendens til å inkorporere empiriske avvik, og sådan forsterke seg selv, tilskrives ofte Evans-Pritchard. For eksempel så han at blant azandene gikk heksekraft i arv fra far til barn. Selv om faren til en person hadde blitt funnet å være en heks betydde det ikke at alle hans barn var under mistanke. Heksekraften kunne for eksempel være inaktiv, eller *kald*, og derfor spilte det ingen rolle om personen var en heks eller ikke, for heksekraften ble ikke utøvd. Det samme gjaldt også motsatt vei; dersom en sønn ble funnet å være en heks så betydde det ikke at hans far, eller brødre, måtte være det, fordi moren kunne ha vært utro (Evans-Pritchard and Gillies 1976:4). På denne måten var det flere forklaringsmodeller innad i kunnskapssystemet for alle avvikene, og disse avvikene som ble forklart bidro til å forsterke kunnskapssystemet – det beviste sin egen riktighet ved å forklare det som ikke stemte ved første øyekast.

I nyere tid beskrev antropologen, og baseballspilleren, George Gmelch (1971) hvordan baseballspillere nyttet magi for å skape sikkerhet mot dårlige prestasjoner. Da Gmelch skrev denne artikkelen var han for øvrig inspirert av Malinowskis beskrivelser av hvordan trobrianderne nyttet magi. Her ser vi at en av informantene hans forklarer at dersom han ønsker å slå en *home run* må han slå balltreet fire ganger i bakken før han skal slå og at oddsen for å klare det da er tolv prosent. Dersom han ønsker å komme til første base skal han kun slå en gang, men da er oddsen for å klare det en til tre (Gmelch 1971:40). Med Avens forståelse av sikkerhet kan forskeren avskrive dette som overtro fordi i hans eget kunnskapssystem har ikke disse to hendelsene noe med hverandre å gjøre, med unntak av at informanten får større selvsikkerhet. Med en mer kulturel relativistisk forståelse, slik den jeg nytter, ser man dette fra informantens perspektiv, og behandler det sådan som «ekte» til tross for at det bryter med ens egen virkelighetsforståelse. Gmelch søkte med denne artikkelen å vise i hvilke settinger det er rom for at magi (overtro) oppstår – i de settinger hvor tilfeldighetene råder på grunn av ukontrollerbare variabler, og man vil styre dem til å virke i sin egen favør. Det han implisitt sier er at informantene søker å unngå uønskede hendelser (underprestasjon), og dermed skaper sikkerhet for prestasjon ved bruk av «magi».

Nyere antropologiske bidrag som tar for seg sikkerhet

For å forstå sikkerhet må en også forstå risiko. Mary Douglas (1982:5) ser at risiko oppleves ved at det eksisterer en enighet om fremtiden, og en enighet om hvilken fremtid en ønsker seg. I dette ligger det at opplevelsen av risiko oppstår dersom man ser for seg et spor mot en fremtid som ikke er ønskelig. Douglas argumenterer for dette ved å hevde at ingen er i stand til å kjenne alle farene som truer, og derfor bekymrer man seg for enkelte av dem mens andre blir oversett (Douglas and Wildavsky 1982:(1)), og for å forstå hvorfor noen risikoer aksepteres, eller ikke, må man behandle risiko som en sosial prosess (Douglas and Wildavsky 1982:6). Jeg ser også risiko på denne måten, men vil også legge til at risiko bør ses som motsetningen til sikkerhet – høy sikkerhet fører til lav risiko og vis versa, og siden risiko er motsetningen til sikkerhet må også sikkerhet ses som en sosial prosess. På grunn av dette anser jeg bidragene fra Mary Douglas som viktige bidrag til en antropologi som tar for seg sikkerhet. Ved å lese Douglas sine bidrag blir det også synlig at det eksisterer et maktforhold der risiko identifiseres og sikkerhet skapes, fordi det ville vært naivt å anta at alle medlemmene i et samfunn har lik innflytelse i disse prosessene.

Sosiologen Anthony Giddens (1999), sterkt preget av Ulrich Beck, hever at den vestlige, moderne, verden nå kan betegnes som «risk society» fordi de som bor her har en rekke mulige fremtider de kan oppleve, avhengig av deres egne valg. Dette har bakgrunn i to endringer: Fordi vi nå er «fri» fra naturen i den forstand at naturen ikke lenger er determinerende for hvordan vi lever livene våre, og fordi tradisjon i mindre grad preger våre avgjørelser enn det den pleide å gjøre. Disse to endringene gjør at individet har større handlefrihet når det gjelder å ta egne valg, og derfor kan en hevde at samfunnet har blitt individualisert. Siden vi alle forventer å kontrollere vår egen fremtid, må vi alle også forholde oss til risiko i større grad, konsekvensene ved en avgjørelse (og usikkerheten knyttet til denne), fordi vi faktisk fatter denne avgjørelsen selv (Giddens 1999:3).

Giddens bidrag er særlig relevante dersom man undersøker makt og ansvarsfordeling. Det blir synlig gjennom Douglas at individene som fatter avgjørelsene ikke produserer beslutningsgrunnlaget selv, det er «noen andre» som forklarer dem hvordan verden fungerer, og her eksisterer det et maktforhold. Samtidig er det enkeltpersoner som fatter avgjørelser, og avgjørelsene kan få negative konsekvenser for både dem selv og andre, men hvem som faktisk skal holdes ansvarlig blir ofte uklart (Giddens 1999:8). En årsak for denne utfordringen er kanskje knyttet til at maktforholdet er uklart, og dermed også ansvarsfordelingen.

Knut Haukelid tok for seg sikkerhet blant oljearbeidere i Nordsjøen i sin doktoravhandling, og senere i artikkelform basert på doktoravhandlingen sin (Haukelid 1998,

2008). Avhandlingen hans ga hovedsakelig en historisk oversikt over utviklingen av sikkerhetstenkning i Nordsjøen, mens artikkelen hans *Theories of (safety) culture revisited – an anthropological approach*, som i utgangspunktet var en kritisk tilnærming til bruken av kulturbegrepet i organisasjonsvitenskap, er rikere på etnografi. Her forklarer han blant annet hvordan bruk av gamle, og dårlige, hjelmer som i utgangspunktet ikke var tillat å bruke var et symbol på erfaring og status, og hvordan det å skade seg tidligere ble oppfattet som maskulint og dermed positivt samtidig som negativt.

I 2003 ble det gjennomført et tverrfaglig komparativt studie av sikkerhet søkte å undersøke hvorfor svensker og dansker hadde forskjellig skadestatistikk under byggingen av Øresundsambandet hvor svenske og danske arbeidere jobbet side om side. De sosialantropologiske perspektivene ble her gitt av Charlotte Baarts. Teamet hadde identifisert tre nivåer som de mente påvirket statistikken de ville undersøke: Makronivå (politisk/nasjonalt), mesonivå (bedrift), og mikronivå (gruppe og individ), og forklarte hvordan det ene nivået påvirket det andre og dermed hvordan lovgivning, utdanning og ansettelsesforhold fikk et kulturelt uttrykk på mikronivå og manifesterte seg i ulykkesstatistikk (Spangenberg et al. 2003).

Senere på 2000-tallet gjennomførte Baarts et prosjekt hvor hun studerte sikkerhet og hvordan dette ble oppfattet på en byggeplass i Danmark, og belyste hvordan risiko- og sikkerhetsforståelse var sosialt skapte fenomener (Baarts 2009). En viktig slutning her var at det på denne byggeplassen eksisterte noe hun valgte å kalle «kollektiv individualisme» – det var akseptert å utsette seg selv for risiko dersom det ganget gruppen, men det var ikke akseptert å utsette gruppen for risiko dersom man kun selv tjente på det, og det kollektivistiske aspektet gjorde at den ansatte selvmonitorerte seg for å ikke miste aksept i gruppen (Baarts 2009:956).

Med alle disse antropologiske bidragene blir det synlig at «sikkerhet» har lengre tradisjon innen sosialantropologi enn jeg først antok. Det som også blir synlig er at «sikkerhet» kan studeres på samme måte som hvilket som helst annet fenomen. Gjennom andre antropologers analyser, og min bacheloroppgave, ser jeg at teori rundt diskurs, selvmonitorering, makt, slektskapsrelasjoner, habitus og former for kapital er høyst relevant teori når det kommer til å forstå «sikkerhet» som fenomen. På grunn av dette sikter jeg på å nytte klassiske antropologiske, og sosiologiske, teorier for å belyse etnografien min og sådan vise hvordan sikkerhet eksisterte i E-brigaden på Hovedbrannstasjonen.

Kapittel 3: Metode

Å posisjonere meg for å få tilgang til empiri

Da feltarbeidet startet kjente jeg kun «Geir» fordi han hadde vært tilstede, som hovedverneombud, under oppstartsmøtet jeg hadde med ledelsen i Bergen brannvesen halvannen uke tidligere. I denne perioden bemannet han *høyderedskapet, 4-3*, for Sandviken stasjon, alene. Dette gjorde at det ble helt naturlig for meg å følge ham de første vaktene. Geir følte seg nok litt ansvarlig for meg, og tok en slags fadderrolle ovenfor meg hvor han sørget for at jeg kjente til de daglige rutinene; som tidspunkter for mat, gym, kontroll av kjøretøy osv. Han var også påpasselig med å forklare for meg når han så at jeg ikke helt forstod og presenterte meg for alle jeg burde kjenne til. Jeg er en person som er vant til, og liker, å klare ting. Geir hadde gode empatiske evner, og de gangene han oppfattet at jeg ikke klarte noe pleide han å ufarliggjøre dette med å si «*alt må læres*», for å understreke at det ikke var forventet at jeg kunne alt. I denne perioden med Geir lærte jeg mye om håndverket og om hvordan en «moden» brannkonstabel tenker og ter seg, slik at jeg senere var i stand til å følge andre enheter. Det ble etter hvert vanskelig å følge Geir videre – han bemannet ikke *4-3* fast og inngikk derfor noen ganger i andre enheter hvor det ikke var plass til meg. På grunn av dette måtte jeg finne en mer forutsigbar løsning for hvilke enhet jeg skulle følge.

Etter å ha blitt mer kjent med resten av gruppen falt valget på brigadefører, «Arve», som jeg fulgte i omtrent to måneder. Bakgrunnen for dette valget var at han rykket ut på de fleste utrykningene, med unntak av Automatisk Brannalarm (ABA), og jeg fikk da bli kjent med brannkonstablene som jobbet på andre stasjoner og jeg fikk større mengde utrykninger og observasjoner under utrykninger. I starten av feltarbeidet var jeg heller ikke godt nok kjent med bemanningen av kjøretøyer til å kunne bestemme meg for hvilket jeg skulle følge når alarmen gikk – jeg visste ikke hvilke kjøretøyer det var ledig plass i, ei heller hvilke som reiste på hvilke oppdrag, men jeg visste at brigadefører reiste ut på de fleste alarmene og at det alltid var plass i hans bil. Samtidig hadde Arve og jeg en avtale om at «hvis jeg ble med, så ble jeg med», noe som ga meg frihet til å følge andre biler enkelte dager og på enkelte utrykninger dersom jeg ville det. På denne måten fulgte jeg hovedsakelig Arve på utrykninger i denne perioden, men jeg var også med på *Sjøbrand (B-3-Båt)*, med *mannskapsbilen 3-1*, og med *Smiteren (3-6)*. Dette gjorde at jeg ble godt kjent med mannskapene som bemannet disse (samlet under enheten *3-1*) og med redskapene de nyttet, og jeg var i stand til å se hvilket arbeid som ble gjort under utrykninger og hjelpe til med bæring og henting når det trengtes. I

slutten av denne perioden begynte jeg å ha en bred kunnskap om Bergen brannvesen, samt en generell forståelse av hvordan brannkonstablene oppfattet verden.

Etter å ha blitt kjent med de fleste brannkonstablene og etter å ha vært på mange utrykninger følte jeg at jeg ville være større del av ett «team» - siden risiko, og sikkerhet, er sosiale prosesser (Douglas and Wildavsky 1982) var jo nettopp meningsutvekslingen mellom brannkonstablene, og «kulturen» som ble skapt her jeg var der for å undersøke. Jeg kom godt overens med Kåre og på bakgrunn av dette bemannet jeg *Smiteren (3-6)* med ham i halvannen måned. I denne perioden begynte ferieavviklingen, samt *linjegang* hvor brannvesenet kontrollerte alle brannhydrantene, brannventilene og stoppeventilene i Bergen på vegne av Vann- og Avløpsetaten. Etter å ha vært med på *linjegang* et par ganger lot Kåre meg jobbe selvstendig med å kontrollere hydranter, brannventiler og stoppeventiler alene. I denne perioden lærte jeg mye av Kåre, både om håndverket og om hvordan det er å være brannkonstabel. Jeg fant at ulempen med å følge Kåre var følge av samme årsak som at det var positivt å jobbe med ham – det var som regel kun oss to i bilen. Jeg identifiserte at det var et behov for å være del av en større enhet, og perioden jeg fulgte Kåre på *Smiteren* hadde gjort meg i stand til dette.

Jeg kjente godt bemanningen på *3-1*, som også hadde ansvar for *Springeren* og *Sjøbrand*, og jeg begynte å følge dem. Siden jeg kjente dem godt, fordi jeg hadde vært med dem på oppdrag et par ganger før, og kom godt over ens med dem, lot de meg være med. Jeg fulgte *3-1* fra slutten av juni til begynnelsen av september, og ble gjennom denne perioden særlig godt kjent med *Sjøbrand*. Fra første gang jeg var med på *Sjøbrand*, i april, til september hadde jeg gått fra å kun observere til å delta i arbeidet om bord. Mot slutten av feltarbeidet hjalp jeg til med å fortøye og kaste loss, jeg protokollførte aktiviteten til fartøyet, jeg hjalp til med å observere når vi beveget oss eller søkte, og jeg sørget for at resten av besetningen hadde det de trengte av forfriskninger, jeg fikk til og med lov til å gi en brannkonstabel som var inne på vakanse sikkerhetsbrief da han var på *Sjøbrand* for første gang. Ved at jeg siden første dag på stasjonen hadde prøvd å hjelpe til der jeg kunne hadde jeg nå fått innpass som del av besetningen fordi jeg hadde ervervet meg erfaring og kompetanse, og fordi jeg viste innsatsvilje og fikk integritet på grunn av denne innsatsviljen. Dette har gjort at jeg har vært i stand til å bruke meg selv som redskap, og objekt, for observasjoner. På bakgrunn av dette vil jeg hevde at mine egne antakelser og refleksjoner er forenelig med brannkonstablernes, med de begrensninger som fulgte av de analytiske perspektivene som hele tiden styrte fokuset mitt, og tankene mine, mot det som var relevant for oppgaven min.

Cato Wadel (2014:135) forklarer at feltarbeidet ofte blir en «runddans» mellom teori, metode og data fordi forskeren justerer seg i forhold til hva han/hun allerede vet og hva forskeren ønsker å finne ut. I starten, når jeg jobbet med Geir, så jeg at dette var en god posisjon å være i for å lære om håndverket og å lære om sikkerhetstenkning i Brannvesenet (fordi Geir var hovedverneombud). I en oppstartsfase var det derfor fornuftig for meg å være rundt Geir mye. Jeg begynte etter hvert å følge Arve fordi jeg så at da ville jeg få en forståelse for den større konteksten, og flere empiriske funn til å belyse hva som skjedde på utrykninger. Etter å ha oppnådd dette så jeg at jeg trengte mer empiri fra «bakkenivå» og jeg begynte å følge Kåre på *Smiteren*, og senere bemanningen av *Sjøbrand*. På denne måten var også mitt feltarbeid en runddans mellom metode og data fordi jeg oppdaget «hull» i empirien min og endret posisjon for å tette disse hullene.

Refleksjoner om deltakende observasjon

Hylland Eriksen forklarer at vi mennesker er født med potensialet til å leve tusenvis av forskjellige liv, men når alt kommer til alt så lever vi kun ett av dem. Sosialantropologens rolle er å belyse noen av de andre livene vi kunne hatt (Hylland Eriksen 2003:19). For å oppnå dette nytter sosialantropologene deltakende observasjon som metode. Deltakende observasjon er å metodisk gjennomføre et dypdykk i et fremmed sosialt univers, hvor man i størst mulig grad involverer seg i det som skjer, for å lære om dette fremmede universet (Bourdieu 2003:281). Hylland Eriksen forenkler dette litt og hevder at deltakende observasjon er en metode hvor en i størst mulig grad søker å delta i de en studerer sitt daglige liv, fremfor å ta dem ut av dette livet og sette dem i en tillagt kontekst (Hylland Eriksen 2003:56), og dermed blir styrken ved deltakende observasjon som metode åpenbar: Ved å delta i de en studerer sitt liv lærer en nok om dette livet til å kunne belyse det. Samtidig kommer en av de store utfordringene ved deltakende observasjon som metode frem: For å kunne delta i noen sitt daglige liv må disse personene faktisk slippe deg inn i dette livet – antropologens prosjekt er altså i de han/hun studerer sin nåde. En annen utfordring med deltakende observasjon blir synlig dersom vi fortsetter metaforen til Bourdieu: Dersom man dykker for dypt i det fremmede sosiale universet kan man drukne i det – man blir da del av dette fremmede universet, eller «går native» som det ofte kalles. Når dette skjer er man ikke lenger i stand til å identifisere antakelsene om hvordan verden fungerer, antakelsene man gjennomførte feltarbeidet for å finne, og man har problemer med å få oversikt over hvordan alt henger sammen fordi man har gjort det sosiale universet til sitt eget – antakelsene har blitt sannheter. Jeg må innrømme at jeg flere ganger i etterkant av feltarbeidet har funnet meg i overflaten av

«havet av det fremmede universet» desperat plaskende etter en stein jeg kunne klatre opp på for å få overblikket jeg trengte for å analysere de etnografiske vannprøvene mine. Nå, snart ett år senere, vil jeg hevde jeg har funnet en stor nok stein, selv om jeg noen ganger fremdeles tar meg en dukkert ved å gå innom brannstasjonen for å ta en kopp kaffe og prate litt.

I mitt feltarbeid var deltakende observasjon en metode jeg søkte å etterleve i størst mulig grad, men dessverre eksisterte det begrensninger utenfor min kontroll som i enkelte tilfeller reduserte min mulighet til deltakelse. Den første av disse begrensningene jeg identifiserte var at jeg ikke var utdannet brannkonstabel, og derfor kunne jeg ikke røykdykke under branner. I løpet av feltarbeidet mitt var det dessverre (eller heldigvis) ingen branner mens jeg var på vakt så dette ble ingen utfordring for meg. Andre begrensninger jeg identifiserte var at jeg for eksempel ikke hadde sertifikat for å kjøre tunge kjøretøy (klasse C), jeg hadde ikke sertifikat for å kjøre utrykning (160) og jeg hadde ikke utsjekk på brannvesenets redskaper og materiell. Disse begrensningene reduserte jeg ved å for eksempel sitte på når vi kjørte utrykninger, og ved å prøve redskaper under veiledning. Jeg fikk til og med prøve røykdykking (med kald røyk) under øvelse på brannstasjonen. På denne måten ser jeg ikke disse begrensningene som noe som har påvirket kvaliteten på feltarbeidet mitt negativt i nevneverdig grad. Man kan kanskje også hevde at disse begrensningene styrket kvaliteten på min deltakende observasjon fordi jeg ikke kunne jobbe selvstendig, og alltid jobbet med noen som kunne forklare, vise og veilede. Det jeg derimot hadde med meg, og som styrket evnen min til deltakende observasjon, er at jeg er praktisk anlagt og liker å hjelpe til når andre jobber. Dette hjalp meg med å forsere utfordringen knyttet til at de en studerer må slippe en inn i det sosiale universet fordi de fleste liker en som hjelper til, og jeg opparbeidet meg tillit ved å bevise meg slik at jeg fikk mer og mer ansvar.

[Informanter, aktører eller venner?](#)

Begrepet «informant» har etter hvert blitt et ladet begrep blant antropologer. Det kan hevdes at bruken av klassifiseringen «informant» hevder et hierarkisk forhold mellom antropolog og informant. Det kan også hevdes at klassifiseringen «informant» impliserer at dette er et tomt, handlende individ uten egen agens. En siste side ved begrepet som kan ses som problematisk er at det impliserer at antropologen kun har hatt tilgang til informasjon gjennom informantene og ser ikke seg selv som et redskap for informasjon.

Begrepet «aktør» er mindre ladet. Den hierarkiske ordningen av antropolog – aktør er fremdeles til stede, men det ligger i ordet «aktør» at den man snakker om er et handlende

individ med egen agens, og at antropologen også har andre kilder til informasjon enn «aktøren».

Venner er et positivt ladet ord, men jeg finner det som en klassifisering som er ugunstig å nytte. Årsaken til dette er at ikke nødvendigvis alle «informantene» eller «aktørene» nødvendigvis blir antropologens venner, og at man da må nytte forskjellige begreper på de forskjellige menneskene der en studerer. Samtidig er ikke «venner» og «informanter» eller «aktører» begreper som er gjensidig utelukkende – en kan være en venn samtidig som en er en «informant» eller «aktør».

Jeg har valgt å nytte begrepet «informant» fordi dette er begrepet jeg er vant til å nytte om de menneskelige kildene, utenom seg selv, en har i samfunnet hvor en studerer. Likevel har jeg hatt flere kilder til informasjon enn gjennom informantene mine – jeg har brukt meg selv som redskap ved å undersøke mine inntrykk, og utforske mine følelser og mine refleksjoner for å forstå det sosiale universet på brannstasjonen. En kan absolutt hevde at det eksisterte et hierarkisk forhold mellom meg og informantene, men i dette hierarkiet var det altså informantene som hadde makten på de fleste måter: Informanten bestemte hva han/hun skulle dele, når jeg kunne være med, og hva jeg fikk lov til å gjøre når jeg var med. Makten jeg har, som antropolog, er at mine fortolkninger av det informantene kommuniserte er det som står igjen «på papiret» og jeg har dermed en slags makt til å definere. Jeg hadde også en begrenset makt til å skape kontekst ved å stille spørsmål eller kommentere på det som skjedde. Jeg må dog presisere at jeg absolutt ser informantene mine som mennesker med sin egen agens, og ønsker ikke å redusere dem til «tomme, handlende individer», og at jeg regner også flere av dem som mine venner.

Objektivisere meg selv

Slik jeg ser det eksisterer det to store utfordringer knyttet til antropologisk arbeid. Den første er knyttet til at antropologen selv er redskapet som nyttes for å «spille inn» det som skjer. Målet til antropologen er å ta et dypdykk i det fremmede sosiale universet slik at han/hun er selv i stand til å forstå på samme måte som de han/hun studerer, men det er til dels naivt å tro at dette er en ambisjon som er oppnåelig med et halvtårs, ja til og med to års feltarbeid, og da særlig i «fremmede kulturer». Den andre utfordringen kommer av analysen i etterkant: Her analyseres funn som allerede er preget av antropologen selv - hans egne notater – i løpet av en analytisk prosess som legger til nok et lag med fortolkning. Disse utfordringene kan møtes ved det Bourdieu kaller «deltakende objektivisering», og han advarer om at dersom man ikke

møter disse utfordringene risikerer man at det ferdig produktet, i form av en artikkel eller i dette tilfellet masteroppgaven, er langt fra vitenskapelig objektivt (Bourdieu 2003).

Med deltakende objektivisering mener Bourdieu prosessen hvor man søker å redegjøre for de sosiale forutsetningene for muligheter, eller enklere forklart: den sosiale verden som har skapt antropologen (Bourdieu 2003:282). Bourdieu fortsetter med å forklare at antropologen for eksempel er tilbøyelig til å føye seg inn i fagtradisjonen som tilhører instituttet der han/hun har studert; herunder valg av teori, metode og problemstillinger, og dersom man tar dette enda lenger ser en at valg av fokusområde for forskning, særlig blant studenter, ofte har vært knyttet til sosialt opphav, kjønn, studieretning, og karriereretning (Bourdieu 2003:283). Valg av problemstillinger og metode er kun overflaten av utfordringene med objektivitet som er knyttet til antropologens sosiale opphav. Dersom man fortsetter ser man at hvordan antropologen fortolker det sosiale universet som studerer også er påvirket av han/hennes eget opphav, hvordan informantene forstår antropologen er påvirket av dette, og dermed er hvilke funn informanten tilbyr antropologen også påvirket. Bourdieu hevder at gjennom å undersøke alle disse faktorene, prosessen han kaller «participant objectivation», kan en møte dem og gjøre dem mindre relevante – dermed øker den vitenskapelige objektiviteten i forskningen (Bourdieu 2003:282).

Jeg ser umiddelbart at dersom jeg skulle redegjort for alle mine kognitive bias med bakgrunn i mitt sosiale opphav så ville det vært plass til lite annet i denne masteroppgaven. På grunn av dette har jeg allerede redegjort for en del av dem i kapittel 1 da jeg beskrev hvorfor jeg valgte akkurat «sikkerhet» som forskningsområde. Dette gjorde jeg delvis med mål om å demonstrere for leseren at jeg har reflektert over mine egne sosiale forutsetninger for å forstå, og hvordan andre har forholdt seg til meg som antropolog som følge av både bakgrunnen min og valg av tema. Den oppvakte leser ser nok også flere andre steder i oppgaven at jeg har gjort dette, både implisitt og eksplisitt i diskusjon. Jeg vil her også hevde at instituttet har hatt liten påvirkning på meg i valg av problemstillinger, men større påvirkningskraft i valg av metode da jeg ble fulgt opp av veileder under feltarbeidet mitt. Når det gjelder teori har jeg søkt å nytte pensum fra tidligere kurs ved instituttet så langt det har vært nyttig, men har også selvstendig søkt etter ny litteratur som har vært mer rettet mot mine siktemål for oppgaven. Dermed kan en hevde at min bakgrunn fra forsvaret og fra studiene mine ved UiB har til dels farget denne masteroppgaven, men at jeg samtidig har klart å være kritisk der det har vært behov.

Innpass i gruppen

Jeg følte jeg ble akseptert og inkludert som medlem i gruppen. Denne følelsen kom relativt raskt ut i feltarbeidet ved at jeg ble inkludert i det som skjedde på stasjonen, men den ble for første gang konkret bekreftet da jeg spurte om også jeg var invitert på sommerfesten som ble avholdt i mai. Svaret jeg fikk var «*selvsagt skal du være med*», som om spørsmålet i det hele tatt var unødvendig å stille. Jeg ble lettet av å få denne bekreftelsen fordi jeg hadde tidligere opplyst informantene mine om at dersom de ville ha «fri» fra meg slik at de kunne slappe av uten å måtte tenke over hva de sa, så ville jeg forstå dette veldig godt. Jeg tolket innbydelsen at de ikke så meg som forstyrrende og en de måtte vokte seg rundt (til og med på fest med alkohol), men at de snakket «fritt» også når jeg var tilstede.

Det var også mer uformelle måter jeg følte meg inkludert og akseptert på. En av disse var at de andre i gruppen viste interesse for det som skjedde i livet mitt da jeg ikke var på brannstasjonen med dem. Da jeg ble far følte jeg denne interessen særlig sterkt – umiddelbart etter, og de påfølgende månedene, ved at jeg jevnlig fikk spørsmål om hvordan det gikk og hvordan jeg opplevde «å være far». På samme måte ble jeg også inkludert i de andres liv – da en av brannkonstablene hadde problemer hjemme betrodde han seg til meg, og jeg fulgte opp i ettertid ved å jevnlig spørre hvordan det gikk.

Med bakgrunn i dette vil jeg hevde at jeg ble akseptert som gruppemedlem, og at det var lite som identifiserte meg som en utenforstående, og på denne måten klarte jeg å leve opp til deltakende observasjon som metode. For å underbygge dette vil jeg ta frem en hendelse hvor det var en brannkonstabel inne *på vakanse* fra en annen stasjon og brigade. Etter å ha vært på stasjonen med oss, og på samme bil som meg, en hel dag, spurte han meg på kvelden: «*Hvorfor får du gå i sivil på jobb?*» - et spørsmål knyttet til at de andre gikk uniformert mens jeg gikk i dongeribukse og skjorte. I dette spørsmålet ligger det at det i hans øyne ikke var noe som identifiserte meg som utenforstående, med unntak i klærne mine, noe som tyder på at jeg hadde tilegnet meg en viss habitus (Bourdieu 1995:188). Med dette vil jeg hevde at det er høy kvalitet og validitet i de dataene jeg har funnet i løpet av feltarbeidet mitt fordi jeg ikke opplevde at noe ble holdt skjult for meg, men at jeg ble inkludert og akseptert.

Etikk

Prosjektet mitt ble gjennomført i henhold til retningslinjene gitt i «forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi» (NESH). Prosjektet var ikke meldepliktig da jeg ikke samlet inn eller behandlet personidentifiserende data. Likevel la jeg strenge krav på meg selv til oppbevaring av feltnotater og koblingsnøkler for å ivareta

anonymiteten til informantene mine. På denne måten så jeg retningslinjene i NESH som minstekrav, og har etterlevd mine egne, strengere, krav. Blant retningslinjene oppgitt i NESH så jeg de som omhandlet medbestemmelsesrett, forskerens ansvar for å informere, lagring av personopplysninger, og rolleavklaring som særlig treffende.

Når det gjelder den enkeltes medbestemmelsesrett til å delta i forskning var det flere elementer jeg fant relevante for prosjektet mitt. For det første var det ledelsen ved Bergen brannvesen som hadde godkjent prosjektet mitt, og den enkelte brannkonstabel hadde da kun begrenset evne til å fritt velge om han/hun ville delta. For det andre bidro informantene mine selv til å skaffe til veie informasjonen jeg skulle bruke i prosjektet mitt gjennom å la seg observere. For det tredje var anonymisering vanskelig ved at enkeltpersoner, og/eller, miljøer kunne identifiseres gjennom formidling av forskningen fordi formidlingen vil være tilgjengelig for dem jeg har forsket på og ledelsen deres (De_nasjonale_forskningsetiske_komiteene 2016:12).

For å møte dette forklarte jeg først at dersom enkelte ikke ville delta i forskningen så kunne de si ifra til meg og jeg ville da utelate dem fra alle notater og all formidling av forskningen. Det neste jeg la frem var et forslag om at dersom de opplevde at det var en situasjon eller samtale de ikke ville skulle komme frem i forskningen så kunne de si ifra til meg og så ville vi finne en måte å løse dette på sammen. På denne måten hevet jeg den enkeltes mulighet til å bestemme selv i hvilken grad han/hun ville delta i forskningen. For å øke beslutningsgrunnlaget for å ta dette valget forklarte jeg utfordringene knyttet til anonymisering, at det ville være nærmest umulig å anonymisere dem ovenfor hverandre og ledelsen, og la til slutt frem tiltakene jeg allerede hadde bestemt meg for å iverksette; herunder anonymisering av både navn og brigade. Informantene mine svarte at de selv ikke så behov for å anonymiseres, men jeg forklarte at jeg likevel kom til å gjøre dette på grunn av mine faglige etiske retningslinjer.

De som kanskje hadde minst medbestemmelsesrett i forbindelse med prosjektet mitt var publikum, pårørende, og dem som var rammet direkte av en hendelse som brannvesenet rykket ut på. Her var det mer eller mindre umulig å informere, og å samle inn samtykke, og det eneste virkemiddelet for å sikre deres interesser som gjenstod, slik jeg ser det, var å være veldig grundig med å anonymisere dem. Jeg kommer tilbake til dette senere når jeg redegjør for hvordan jeg har anonymisert.

Ifølge NESH har forskerens ansvar for å informere om prosjektet sitt ovenfor de som deltar. Forskeren skal gi de som deltar i prosjektet tilstrekkelig informasjon om prosjektet, herunder

formålet, hvem som finansierer det, hvem som får tilgang til produktet, om hvordan det er tiltenkt brukt, og hvilke følger det får å delta. Hvilken informasjon som kreves er avhengig forskningens art (De_nasjonale_forskningsetiske_komiteene 2016:13).

Her presenterte jeg meg først for informantene mine og jeg informerte raskt om prosjektet; at det var et masterprosjekt ved Universitetet i Bergen, at jeg ville undersøke deres perspektiver på sikkerhet, at det var godkjent av ledelsen ved Bergen brannvesen og at de ville få tilgang til produktet, og til slutt at jeg skulle følge deres turnus i omtrent seks måneder. Jeg la også her frem deres rett til å velge selv om de ville delta, som forklart i forrige avsnitt. Med dette hadde mine nærmeste informanter fått nok informasjon til å ta stilling til prosjektet mitt, men vi hadde jevnlige samtaler om dette temaet i løpet av feltarbeidet mitt.

Det neste jeg gjorde var å ta kontakt med hun som var *media-ansvarlig* i Bergen brannvesen. Sammen tok vi utgangspunkt i et infoskriv jeg hadde laget i forkant av feltarbeidet og publiserte informasjon om meg og prosjektet mitt, sammen med et bilde av meg, på Bergen brannvesens intranett slik at dette ble tilgjengelig for alle ansatte. På denne måten ble informasjonen også tilgjengelig for alle ansatte jeg kunne komme til å møte i løpet av feltarbeidet mitt. Jeg presiserte også her at det var frivillig å delta. I løpet av feltarbeidet begynte selvsagt enkelte å glemme denne publiseringen, så jeg prøvde å alltid diskuterte prosjektet mitt med alle «nye» i gruppen ved anledning. Til tross for dette hendte det enkelte ganger at det ikke kom godt nok frem hvem jeg var, men de gangene jeg ble klar over dette presiserte jeg alltid min rolle og ambisjon.

NESH stiller også krav til hvordan en lagrer personopplysninger (De_nasjonale_forskningsetiske_komiteene 2016:18). Jeg har ikke lagret det som regnes som personopplysninger (fullt navn, fødselsnummer, telefonnummer, adresse, osv.), men har likevel lagret fornavn og dermed opplysninger som kan identifisere enkeltpersoner. Fornavn er anonymisert i både feltnotater og i all formidling av prosjektet mitt, men det eksisterer en koblingsnøkkel med fornavn og «dekknavn» lagret lokalt på PC-en min som er passordbeskyttet. Denne koblingsnøgkelen slettes så snart masterprosjektet mitt er ferdigstilt. Et spesielt hensyn jeg har måtte ta har vært i forhold til anonymisering av hendelser. For at ikke pårørende, presse, og publikum skal få tilgang til informasjon som kan være «unntatt offentligheten», og for å verne pårørende, har jeg anonymisert hendelser enten i form av tid, sted, personer som inngikk i hendelsen, eller kombinasjoner av disse. På denne måten vanskeliggjør jeg det å kunne identifisere den enkelte hendelsen ved å sammenligne etnografi

mot offentlig hendelseslogg eller media. Enkelte bilder, fra hendelser, er også sensurert for at det skal være vanskelig å kjenne igjen sted, men for dem som er veldig godt kjent vil dette ikke være tilstrekkelig for å anonymisere stedet.

Ambisjonsnivået mitt for anonymisering av informanter er at utenforstående ikke skal kunne koble dekknavn til identitet. Samtidig er det nærmest umulig for meg å anonymisere informantene ovenfor hverandre og de som jobber i Bergen brannvesen og kjenner dem godt. Her er ambisjonsnivået at navnene skal være anonymisert så godt at en metodisk må gå frem for å kunne lage sin egen koblingsnøkkel. «Twisten», for å gjøre dette litt vanskeligere, er at jeg bytter enkelte ganger mellom hvem de forskjellige dekknavnene henviser til. Dermed kan leseren aldri være helt sikker på hvem som sa eller gjorde hva.

Forskerens har et ansvar for å opptre med klarhet i hvilken rolle han/hun har til enhver tid (De_nasjonale_forskningsetiske_komiteene 2016:22). Jeg så med en gang at dette punktet ville bli viktig for meg, noe jeg vil anta det gjør for de fleste sosialantropologer, fordi forholdet mellom meg og informantene utviklet seg til å bli mer enn et enkelt forsker-forskningsobjekt-forhold, og nå regner jeg flere av informantene som mine venner. For å være helt klar på dette presiserte jeg hver gang jeg hadde «fri» fra forskningen – som f.eks. på sommerfesten, siste vakt, og på julebordet. Jeg presiserte også at informantene mine selv kunne hevde retten til å prate «off the record» ved å si ifra til meg og så ville jeg enten gå ut av rommet, eller ikke nytte det som ble sagt i prosjektet mitt. Denne rettet ble nyttet av informantene mine kun en gang, hvor det ble sagt «*Dette skriver du ikke ned, Tollef!*».

Ved å etterleve NESH, og ved å lytte til min egen samvittighet og sunne dømmekraft, føler jeg selv at jeg har gjennomført prosjektet mitt på en etisk forsvarlig måte. De forskningsetiske retningslinjene har vært gode pekepinner for å gjennomføre prosjektet på en rettferdig og fornuftig måte, men samtidig har min lojalitet til informantene mine, og mine egne forskningsambisjoner, vært den sterkeste drivkraften for å følge dem.

Kapittel 4: Første møte med feltet

Oppstartsmøte i forkant av prosjektet

Mitt første møte med feltet var 9 februar 2016. Denne dagen var jeg innkalt til et såkalt «oppstartsmøte» før forskningen kunne starte, med den hensikt å avtale og koordinere hvordan feltarbeidet skulle ta form. Før møtet startet var jeg usikker på hvordan det skulle foregå og hadde «sommerfugler i magen». Vi hadde avtalt på epost at «Julie», kompetansekoordinant ved Bergen brannvesen, skulle møte meg i resepsjonen i tredje etasje på «Hovedbrannstasjonen».

I inngangspartiet ble jeg møtt av en utstilling av brannvesenets historie. Gammelt utstyr og fotografier sto utstilt innenfor døren og oppover i trappene, og jeg tenkte for meg selv at brannvesenet hadde en lang historie som de var stolte av. Når jeg registrerte meg i resepsjonen gikk en automatisk epost til «Julie» om at jeg hadde kommet, men hun kom aldri for å møte meg. Etter en liten stund kom *Varabrannsjef*, «Geir Grande», som er nestsjefen i Bergen brannvesen og leder for operativ avdeling, og så etter meg siden jeg ikke hadde kommet til kontoret hans. Jeg forklarte at jeg hadde prøvd å få fatt i Julie men uten at hun hadde kommet. Han forklarte at hun sikkert var til lunsj, og han tok meg med til kontoret hans hvor vi skulle ha møte. Uten å helt forstå hvem dette var for en kar, merket jeg meg at jeg var med en viktig mann – en feier hoppet til side når vi møtte ham i en dør, og jeg tenkte for meg selv at hierarkiet var sterkere enn jeg hadde forventet i brannvesenet¹. På vei til kontoret hans plukket vi opp Julie som satt ved et bord og spiste lunsj.

Inne på kontoret satt det allerede en brannkonstabel som presenterte seg som «Geir». Han hadde rollen som *hovedverneombud* i brannvesenet, samtidig som han jobbet i operativ avdeling som brannkonstabel i «E-brigaden». Jeg var litt spent og nervøs, og så muligheten når Geir Grande tilbød meg brus til å lette på stemningen med å svare «*jeg tør ikke – jeg får sånn kjeft av madammen dersom jeg drikker brus i hverdagen*». Spøken virket, stemningen løsnet, og etter at alle hadde introdusert seg litt mer utfyllende for hverandre (meg), tok jeg ordet og sa at jeg kunne fortelle litt mer om prosjektet mitt. Det viktigste for meg å få frem her var at forskningsmetoden var å leve mest mulig som en brannkonstabel, og at den store verdien i dette var at jeg på denne måten kunne redegjøre for brannkonstablenes perspektiver og drøfte dem på en akademisk måte. På dette viset ville de lære om seg selv ved å reflektere sammen med meg, og andre ville lære om dem gjennom å lese produktet mitt. Jeg hadde

¹ Denne umiddelbare vurderingen viste seg senere å være feil.

tydeligvis hatt flaks – niesen til Geir Grande hadde mastergrad i sosialantropologi, og han hadde allerede «kjøpt» metoden før jeg kom på oppstartsmøtet.

Om ikke dette var nok flaks så var jeg «på bølgelengde» med både Geir og Geir Grande. Jeg forklarte noen av utfordringene jeg vanligvis oppfattet når ledelsesnivåer snakker om «risiko» og «sikkerhet». Her fortalte jeg at man ofte ser «risiko» som sannsynlighet ganget med konsekvens; men at dette ikke lot seg gjennomføre «på bakken» av den som måtte ta risikoen, og at for denne personen måtte man også legge inn et «moralsk» aspekt for å forklare risikoviljen. Jeg har forstått i etterkant at slike utfordringer er høyst relevant i brannvesenet fordi de har en holdning om at «alle er ansvarlig for sin egen og andres sikkerhet» og at derfor alle også må stå for og leve med sine egne valg. Av denne grunnen var bakkenivået sin risikoforståelse og sikkerhetstenkning viktig for dem å undersøke – det er jo nettopp her sikkerheten skapes, både for brannkonstablene og for sivilbefolkningen. Jeg husker godt at Geir kommenterte: «*Dette er min mann*», og raskt etter dette ble vi enige om at jeg skulle følge E-brigaden i ca. seks måneder. Plutselig hadde vi gått videre til å diskutere det praktiske; hvor jeg skulle sove, hvilken radio jeg kunne låne, og når jeg skulle starte. Alt løste seg fort, jeg ble tildelt et gjesterom på stasjonen, jeg skulle få låne en av *beredskapsradioene* og jeg skulle starte 22 februar, men da følge en annen brigade i trening, før jeg skulle møte Geir og E-brigaden 24 februar og følge dem derfra. Dersom det skulle gjennomføres spesielle øvelser skulle Julie si ifra slik at jeg kunne delta på dem.

Etter dette var møtet hevet. Jeg ble med Julie til hennes kontor hvor vi avtalte at 22 februar skulle jeg møte henne på kontoret hennes for å ta ut tøy og utstyr til meg, før jeg skulle bli med den ene brigaden på *tunnelkurs* og øvelse etter dette.

Trening med «de andre» brigadene før jeg møtte mitt vaktlag

22 februar møtte jeg Julie kl. 0800 på morgenen. Først signerte jeg en taushetserklæring, hvorpå hun forklarte at hensikten med denne var at jeg ikke skulle uttale meg til media i etterkant av hendelser og jeg gjentok det jeg hadde sagt før – at de ville få mulighet til å gå over masteroppgaven min før den ble publisert slik at de kunne sensurere eventuelle sensitive opplysninger, men ut over dette var jeg ikke villig til å la meg sensurere. Etter dette viste hun meg tredje etasje og hvor de forskjellige avdelingene holdt til. I tredje etasje var 110-sentralen og brannforebyggende avdeling, og i tillegg hadde sjefene i operativ avdeling sine kontorer her; brannsjef, varabrannsjef, operativ leder, brigadeleder og brannmester. Etter dette gikk vi ned i andre etasje hvor hun viste meg garderobene og tildelte meg et garderobeskap, før vi gikk videre forbi *stuen* og kjøkkenet hvor brannkonstablene stort sett oppholder seg. Vi

fortsatte ut i den «åpne» delen av stasjonen (den delen som er åpen for publikum) hvor kantinen var, og hun forklarte at *de i tredje etasje* spiste lunsj på bord nummer to fra høyre klokken 11:30, mens brannkonstablene spiste lunsj på bordet helt til høyre klokken 12:00. Etter dette gikk vi ned enda en (halv) etasje og hentet tøy og utstyr (utrykningstøy, ullundertøy, sokker, vernesko og –støvler, hansker, finlandshette, og hjelm) til meg før vi avsluttet i utrykningsgarderoben på bakkeplan og hun tildelte meg en plass å henge utrykningstøyet mitt. Etter dette var klokken blitt 0900 og jeg møtte på undervisningsrom *Parolen* hvor brannkonstablene jeg skulle følge denne dagen var.

Jeg var først litt skeptisk til å følge andre grupper enn E-brigaden fordi jeg var redd for å bli tilskrevet en annen gruppe før jeg i det hele tatt hadde hilst på de som skulle bli informantene mine, men dette viste seg å være positivt for prosjektet mitt. For det første måtte jeg presentere meg selv og prosjektet mitt for dem slik at jeg fikk øvet dette før jeg traff informantene mine i E-brigaden. Her lærte jeg hvordan og når det var best å gjøre dette; under oppstartsmøtet på morgenen når alle var samlet på *Parolen*. For det andre lærte jeg litt om de daglige rutinene deres slik at jeg ved første dag visste hvor folk ville oppholde seg til forskjellig tid, og jeg fikk frigjort litt mental kapasitet min første dag med informantene mine.

Første møte med E-brigaden

Den 24 februar møtte jeg klokken 07:45 for å gå døgnvakt sammen med E-brigaden. Kvarteret frem til 08:00, når dagen startet på undervisningsrommet *Parolen* med felles samling, brukte jeg til å ta en kopp kaffe og tenke på hvordan jeg skulle presentere meg selv. Når alle var samlet og brannmesteren hadde sagt sitt, reiste jeg meg opp og gikk frem ved siden av brannmesteren og presenterte meg selv og prosjektet mitt. De fleste hadde hørt om dette før gjennom Geir, men jeg ville likevel benytte muligheten til å si hvem jeg var og til å forklare prosjektet litt nøyere og at det var «frivillig» å være med.

Etter vi var ferdig på *Parolen* fulgte jeg Geir videre. Dette gjorde jeg fordi jeg hadde hilst på ham før og fordi han fort «tok meg under vingen sin» fordi han følte et ansvar for å inkludere meg. Vi bemannet *høyderedskapet* til Sandviken stasjon som var utplassert på Hovedbrannstasjonen fordi Sandviken stasjon var under oppussing og hadde ikke plass til denne bilen. Vi startet med å kontrollere utstyret vårt og at redskapet fungerte. Etter vi hadde kontrollert bilen gikk vi opp igjen mot *stuen* for å drikke 9-kaffen. I korridoren traff vi stasjonsmesteren som tok meg til side og viste meg hvor jeg skulle bo. Jeg var positivt overrasket over å finne rommet allerede klart til innflytting – til og med sengen var redd opp til meg.

I løpet av dagen hadde vi først øvelser frem til klokken 12:00 - brannkonstablene har jevnlig øvelser for å vedlikeholde ferdighetene sine og for å tilegne seg nye. Vi kjørte ut fra stasjonen for å øve på å jorde bybanen for å ikke få støt ved arbeid på den, som for eksempel ved avsporinger eller utrykningsarbeid dersom den skulle kjøre over noen. Det virket fort som at de glemte at jeg var en utenforstående – de vitset og tullet seg imellom og lot ikke til å bry seg om at jeg var der på andre måter enn at de var nøye med å forklare meg hva som skjedde og å la meg prøve. Klokken 12:00 spiste vi middag på bordet helt til høyre etter at de i tredje etasje hadde spist. Etter middag fortsatte vi med øvelser, men nå i garasjen på stasjonen hvor vi øvde på å bruke forskjellige jekker; herunder hydrauliske jekker og Wetter-puter (som fylles med komprimert luft). Her var en av de eldre brannkonstablene, «Sveinung», instruktør siden han hadde mest erfaring og hadde i tillegg ansvar for *bybanebilen* og var sådan godt kjent med utstyret. På ettermiddagen hadde vi trening, før vi spiste kvelds klokken 21:00 og så på TV frem til leggetid.

Mens jeg satt på rommet og skrev notatene mine gikk alarmen. Det ble meldt om en *hoppekandidat* på Askøybroen. Siden det var min første dag var det flere ting jeg var usikker på; hvilke biler som skulle ut, hvilke av disse det kunne være plass til meg i, og aller viktigst, burde jeg bli med ut? Det endte med at jeg ikke ble med ut, og jeg pratet med brigadeføder, Arve dagen etter for å avklare disse spørsmålene. Kort oppsummert fikk jeg vite at han rykket ut på nesten alle reelle hendelser, det alltid var ledig plass i passasjeretsetet i hans bil, og at det alltid var anledning for å fylle dette setet.

Brannkonstablene

Brannkonstablene i E-brigaden på Hovedbrannstasjonen bestod i all hovedsak av tidligere, og nåværende, håndverkere, og da særlig tømrere. Enkelte jobbet kun i brannvesenet og hadde fri når de ikke var på vakt, mens andre drev egne håndverkerfirma, eller jobbet med sikkerhetsopplæring i for eksempel FALCK NUTEC, for å heve inntekten sin. I E-brigaden var det kun menn på Hovedbrannstasjonen, men det var en kvinne på en annen stasjon. Som håndverkere flest anså de seg ikke for å være generelt «skolesmarte», men som praktikere. Dette kom til uttrykk i utsagn som for eksempel «*Det er en grunn til at vi er her inne*», noe som ofte ble sagt dersom vi pratet om skolegang, og da særlig tentamen i norsk hvor man ofte måtte skrive en stil. I dette ligger det implisitt at de lærte best gjennom praksis, og de verdsatte «det en får til» over «det en kan forklare» og på denne måten var trenden at brannkonstablene hadde en pragmatisk tilnærming til livet generelt. Det ble også

kommunisert en slags yrkesstolthet i dette utsagnet, en stolthet av å være håndverker, praktiker og pragmatisk.

Siden informantene mine stort sett var håndverkere, og praktikere, eksisterte det mye såkalt «taus kunnskap» i dette sosiale universet. Med «taus kunnskap» så mener jeg at den er konseptuell, og er dermed ikke lett å forklare med ord. Bloch (1991:185) eksemplifiserer ved å undersøke konseptet «hus»: Ideen om et hus er konseptuell, for å forstå om noe er et hus har man ikke en liste over elementer som må være tilstede, som «tak», «vegger», «dør», osv. – et hus er jo fremdeles et hus selv om taket er borte eller døren mangler, men man sammenligner det man oppfatter med tidligere erfaringer av hva et hus er. Det samme gjelder hvordan man bruker en hammer på en god måte – man kan gjerne forklare at man holder i skaftet og bruker hodet til å slå med, men uten å prøve en hammer blir man aldri god til å bruke den, og selv om man er god til å hamre klarer man ikke å lære dette videre uten at eleven får prøve. Denne typen kunnskap kan også gjelde samarbeid og prediksjon av fremtiden. For å forstå hva som skjer, hva som kommer til å skje, hva en burde foreta seg, og hva de andre burde foreta seg, altså samarbeide effektivt, kan en bruke tidligere erfaringer som utgangspunkt i stedet for å analysere hele situasjonsbildet eksplisitt (Vandeskog 2016). På denne måten er «taus kunnskap» et utgangspunkt for effektivt samarbeid, og mye samarbeid i brannvesenet foregikk på denne måten. Dette kan en ikke hevde var særlig overraskende fordi brannkonstablene var håndverkere og hadde lært mye av sin kunnskap gjennom praksis.

Det var alltid minimum tolv brannkonstabler på Hovedbrannstasjonen (Bergen_brannvesen 2015:8). Blant disse telles også brigadefører og brannmester. I løpet av feltarbeidet mitt var det stort sett de samme tolv som inngikk i bemanningen på Hovedbrannstasjonen, men det var enkelte utbyttinger i forbindelse med enkelte som flyttet eller ble langtidssykemeldt, og nesten alltid en som vikarierte for en annen som hadde fri eller var syk.

De brannkonstablene som kan regnes som relativt «faste» informanter var: Arve som var brigadefører i *E-brigaden*, «Henrik» som var *brannmester* på *Hovedbrannstasjonen*, «Kim» og «Espen» som var *underbrannmestre* på *Hovedbrannstasjonen*, Geir som var *hovedverneombud*, «John», «Jonas», «Sveinung», «Kåre», «Fredrik», «Lars», «Dan», «Tord», «Roar», «Joar», «Tarjei», «Per», «Svein» og «Marius». Med disse personene tilbragte jeg et halvt år, med vakt hvert fjerde døgn i snitt. Til tross for at de kunne ha ganske forskjellige personligheter var det ett personlighetstrekk var tilstede hos alle: De var omsorgspersoner som tok det alvorlig dersom noen ikke hadde det godt eller var skadet, og de fant glede i at

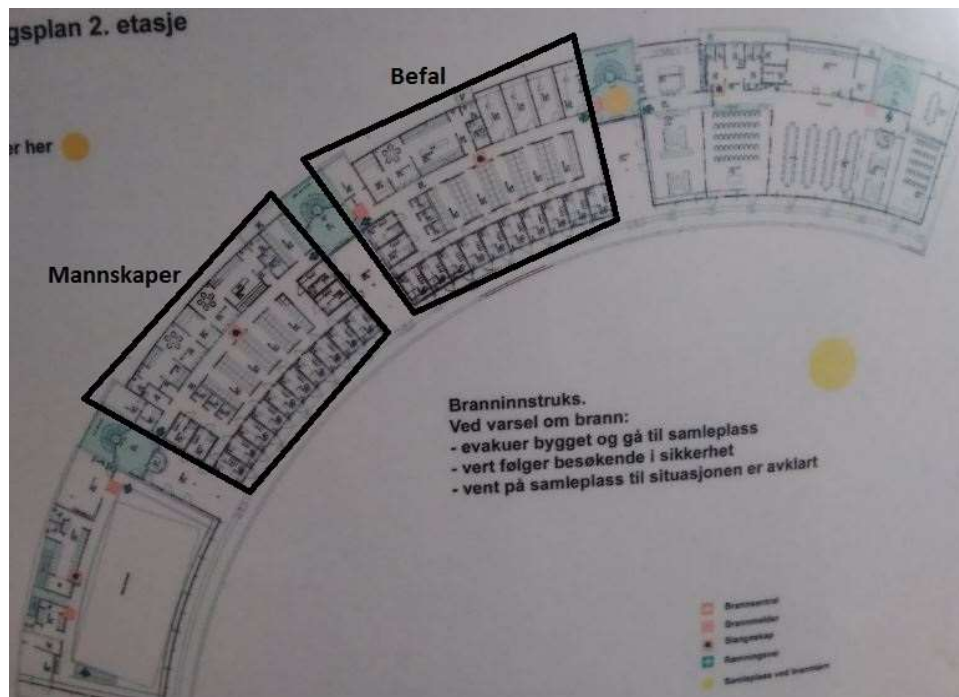
andre hadde det godt og var friske. Dette var særlig gjeldende i forhold til de som ble ansett som nær, altså familie, venner og kollegaer.

Bemanning av redskaper

På Hovedbrannstasjonen var det en rekke kjøretøy og redskaper som skulle bemannes. Brannvesenet hadde en ambisjon om at alle brannkonstablene skulle kunne bemanne alle kjøretøyene, men på grunn av sertifiseringskrav for hvert enkelt kjøretøy var denne ambisjonen vanskelig å nå. Som følge av dette eksisterte det en viss kontinuitet av hvem som bemannet hva: Arve bemannet alltid brigadelederbilen siden han var brigadeleder. Henrik bemannet alltid 2-1 som utrykningsleder fordi han var brannmester. Ellers pleide to av de eldre brannkonstablene, som Geir, Sveinung og Dan å bemanne *høyderedskapet*, mens de yngste ble oftest brukt som sjåfører på *mannskapsbilene* og som røykdykkere fordi dette krevde færrest sertifiseringer. Bemanningen av redskaper var planlagt med tanke på fleksibilitet og beredskap – alle redskapene kunne bemannes, men man søkte å unngå å bryte opp bemanningen på de mest sentrale redskapene (2-1 og 2-3).

Forlegningsrom på Hovedbrannstasjonen

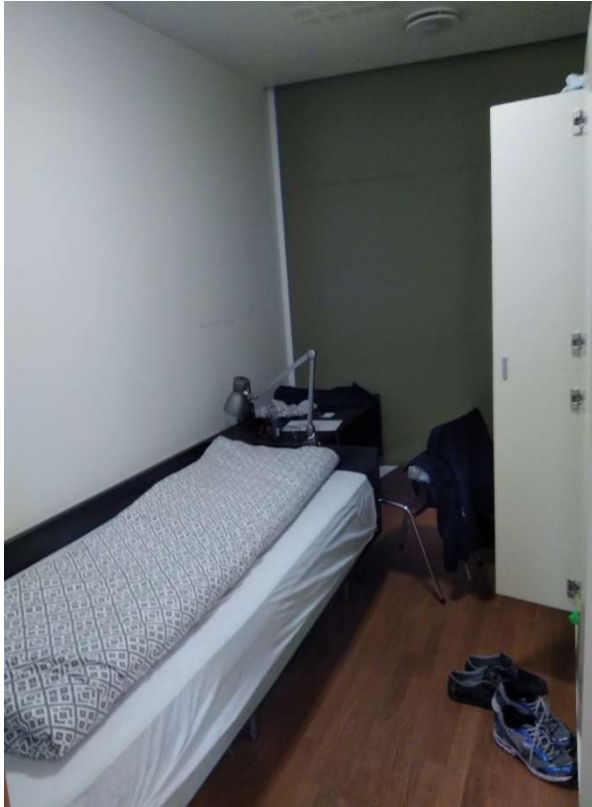
Forlegningsrommene til mannskapene lå i andre etasje på brannstasjonen, som var etasjen mannskapene stort sett oppholdt seg i på ettermiddagen når de ikke hadde spesielle gjøremål. Soverommene var inndelt i to fløyer; mannskapsfløy og befalsfløy. Hensikten med en slik inndeling var at (1) befalet ville da treffe hverandre i gangen ved utrykning og allerede her begynne å koordinere, og (2) alle visste hvilket rom som tilhørte de mest sentrale lederne – også når de var *inne på vakanse* (vikarierte) i de andre brigadene.

Kart over andre etasje på Hovedbrannstasjonen

Som man ser på kartet lå soverommene i to fløyer, delt av et trappehus hvor *brannstangen* var i midten av vindeltrappen som gikk ned i garasjen. Ved å følge vindeltrappen mellom soveromsfløyene kom man ned rett ved siden av *utrykningsgarderoben* hvor man skiftet til *utrykningstøy* før man gikk til bilene. Det var fire trapper og tre brannstenger som gikk ned i garasjen, men de mest brukte var de to midterste fordi de lå mellom soverommene og rett ved kjøkkenet/stua hvor man oppholdt seg på «fritiden» dersom man var våken.

Hver enkelt brannkonstabel hadde sitt faste rom, som han/hun delte med tre andre brannkonstabler i de tre andre brigadene. I praksis betydde dette at man hver vakt redde opp sengen sin på nytt og tok av sengetøyet og puttet det i skapet sitt etter endt vakt.

Bilde soverom på Hovedbrannstasjonen

Bilde Brannstangen og vindeltrapp

På soverommet hadde man en seng, en skrivepult, trådløst internett, og skap til å legge fra seg personlige eiendeler og sengetøy i. På denne måten var det lagt opp til at man ikke skulle bruke rommet som et «oppholdsrom», men som et «soverom» hvor man kunne lese, sove eller slappe av. Det var få som oppholdt seg på soverommene mens de var våken, men som regel oppholdt man seg på *kjøkkenet* eller på *stuen*.

Stuen og kjøkkenet

Kjøkkenet lå i andre etasje på brannstasjonen, mellom mannskapsrommene og kantinen. Kjøkkenet var velutstyrt, med induksjonsplater, to komfyrer, oppvaskmaskiner, og det man ellers måtte trenge for å lage mat til 10-15 personer. Bordet var organisert som et langbord slik at alle fikk plass rundt samme bord, og det var her plass til 14-15 personer før det ble trangt. Hver brigade hadde sitt eget kjøleskap, og det meste i kjøleskapet eide brannkonstablene sammen. Hver vakt ble det gjennomført «kronerulling» hvor alle bidro med 70kr, og 300kr for helgevakten, og for disse pengene var det en av enhetene som handlet inn mat. I løpet av en hverdagsvakt var det kun ett felles måltid som ble spist her – kvelds. Til middag (kl. 1200) var det servering i kantinen som var åpen fra kl. 0800 til 1600. Kveldsmat ble vanligvis tilberedt av de yngre brannkonstablene – her ble det dekket på bordet, skåret opp

brød, satt ut pålegg og drikke, og kokt egg. De eldre brannkonstablene tredde oftere inn i helgene når det skulle lages middag, hvor Geir alltid lagde kjøttsuppe på lørdag til lunsj og kjøttkaker på søndagen, og de unge laget ofte pizza på lørdagskvelden. Det var forventet at de som ikke bidro til å lage maten hjalp til med å vaske opp, og på denne måten hjalp de fleste til med alle måltidene på en eller annen måte.

Bilde kjøkkenet på Hovedbrannstasjonen

Etter en stund ble det laget kart på bordene slik at man kunne, mens man spiste, sette seg inn i gatenavn og geografien i Bergen generelt. For at kartet skulle få plass på bordene måtte bordene settes sammen til en kvadratisk form, noe som gjorde at det ble mye mindre plass rundt bordet (10 plasser kontra 14). På grunn av dette ble bordene stående slik i noen uker, før de fleste ble lei og bordene ble flyttet tilbake slik de opprinnelig stod.

Det var ikke uvanlig at man oppholdt seg på kjøkkenet uten at man spiste, særlig på dagtid. Man satt da rundt bordet, eller stod langs kjøkkenbenkene, og pratet og drakk kaffe, gjerne for å underholde han som lagde mat eller vasket kjøkkenet.

Til måltidene var det ikke faste plasser i den forstand at ingen kranget dersom du satt deg feil sted, men de fleste satt seg i samme område rundt bordet hver gang. Til venstre på bordet pleide de eldste brannkonstablene å sette seg, mens de yngste satt til høyre. Jeg pleide å sette meg på stolen man kan se nede i høyre hjørne på bildet. Her hadde jeg Henrik på venstresiden min, Per til høyre, Tarjei skrått over bordet til venstre, Kåre rett over bordet, og Roar og Joar skrått over bordet til høyre. Det pleide å være to samtaler, en på hver bordende, og ved å sitte på min plass kunne jeg velge hvilken jeg ville være del av mens jeg samtidig satt nært de jeg jobbet mest med.

Vanligvis holdt man seg til samtaleemner som alle kunne relatere seg til og delta i som f.eks. tidligere hendelser vi kunne lære av, tidligere hendelser hvor noe komisk skjedde, ny teknologi, og relevant informasjon i forhold til jobben, men det var selvsagt enkelte ganger man snakket om privatlivet sitt med den som satt rett ved siden av eller fortalte om det til gruppen som for eksempel da jeg ble far.

Det var en periode på våren hvor vi hadde mange utrykninger til forskjellige hoppekandidater, og falske alarmer fordi noen mente de hadde sett noen som hoppet. Irritasjonen begynte å vokse litt, og da tok en av de eldre brannkonstablene opp en hendelse han hadde opplevd. I mange år hadde de truffet den samme kvinnen, som hadde prøvd å ta selvmord flere ganger. Over denne tiden hadde de på en måte blitt litt kjent, de hadde jo tilbrakt litt tid sammen bak i ambulansen. En dag hadde hun klart det, han hadde funnet henne, og da hadde dette gått innpå ham – han hadde tapt en han kjente. Moralen som ble understreket her var at vi ikke skulle irritere oss, og alltid huske på at hoppekandidatene var mennesker som hadde det veldig vanskelig – vi skulle ikke legge fra oss empatien.

En annen gang, som var litt lystigere, fortalte Henrik om da ambulansen hans hadde forsvunnet mens han var på utrykning. Han hadde kommet ut av et hus med pasienten, og ambulansen var vekk. Han hadde fulgt sporene, i snøen, ned en bakke og til et lyskryss hvor han fant ambulansen stående midt i. Det viste seg da at ambulansen hadde sklidd på isen, som var under snøen, ned i krysset. Hensikten med denne historien var nok hovedsakelig å underholde de andre, men bak dette lå også en erkjennelse av også han kunne gjøre «feil».

Det ble også noen ganger snakket om politikk, men da som regel helt overfladisk; som for eksempel at for å styre adferden vår iverksettes det ofte kun negative sanksjoner, men at vi sjeldent belønnes dersom man handler riktig. Akkurat dette var en samtale som kom opp da vi snakket om innføring av mer bompenger for å begrense trafikken i sentrum, hvor en like god tilnærming kunne vært å innføre bedre, og gratis kollektivtransport, eller en kombinasjon av tilnærmingene. Vi kom her frem til at politikken for el-biler var et tilfelle hvor det hadde blitt gjort riktig – man belønnes i form av subsidier ved valg av el-bil, og straffes i form av avgifter om man kjører diesel- eller bensinbil.

Stuen var det rommet det var lagt opp til at man skulle oppholde seg i når man hadde «fri». Det var her en stor TV, en stor kanalpakke, iTV, og et godt stereoanlegg. Disse var koblet sammen gjennom en forsterker på en måte som ingen forstod seg på og det var ofte rot når det skulle startes opp. Det var flere bokhyller, med alt fra skjønnlitteratur til leksikon og brettspill, og på toppen av hyllene var det plassert pokaler fra forskjellige mesterskap og

vimpler fra samarbeidspartnere. Foran TV-en var det bord og behagelige stoler, og i hjørnet var det en liten sittegruppe med sofaer og bord.

Bilde stuen på Hovedbrannstasjonen

Enkelte av plassene *på Stuen* var relativt faste. Når vi så på film pleide Henrik å sikre seg en plass i midten ved å komme tidlig, mens resten ikke var så nøye på plassene her og plasserte seg ut ifra om de var interessert i det som gikk på TV eller ikke. Dersom vi satt her på dagtid og slappet av uten TV pleide Dan å sitte seg i en stol til venstre for TV-en og ta seg en lur. Til 9-kaffen, hver morgen etter bilene var sjekket, satt alltid Sveinung i midten, foran, slik at han kunne være med i alle samtaler (siden stolene var plassert på linje var det ofte flere samtaler, mellom dem som satt nærmest hverandre).

Kantinen og Parolen

Kantinen og Parolen lå i den delen av brannstasjonen som var åpen for både besøkende og ansatte, i andre etasje, og man trengte derfor ikke adgangsrikke for å komme inn her².

Mellom kjøkkenet og kantinen var det en låst glassdør for å hindre uvedkommende å komme inn i den lukkede delen av brannstasjonen. Kantinen ble drevet av et privat firma og solgte mat og drikke. Hver dag, utenom helgene, ble det servert varm mat hvor man kunne velge

² Den «åpne delen» av brannstasjonen bestod av det nordligste trapperommet, kantinen i andre etasje og resepsjonen i tredje etasje. Dette var de områdene som publikum hadde adgang til, og øvrige deler av stasjonen var kun mulig å komme seg inn ved å ha nøkkelbrikke, nøkkelkort eller i følge med en som hadde adgang, eller ved å snike seg inn.

mellom å enten bestille *middag* eller kjøpe alternativet som ofte var et mindre og billigere varmt måltid. Det ble også solgt bagetter, yoghurt og søtsaker i kantinen, og det var gratis kaffe til alle ansatte mens besøkende måtte betale for denne.

I kantinen var det tre langbord, hvor brannkonstablene spiste på bordet helt til høyre når de hadde lunsj (middag), og det var også et par sittegrupper i den ene kroken helt innerst til venstre dersom man så fra kantinedisken og ut i rommet.

Kantinen var åpen i arbeidstiden, men man kunne forsyne seg med alt bortsett fra varmmat utenom åpningstiden mot at man skrev opp hva man har tatt, navn og pris på en liste for å så gjøre opp senere i åpningstiden.

Parolen var navnet på undervisningsrommet på Hovedbrannstasjonen. Det lå mellom kantinen og stuen, med inngang fra kantinen slik at det var «åpent» for besøkende som deltok på forskjellige kurs ved brannstasjonen. Ved oppstart av hver vakt hadde man en samling av alle brannkonstablene på *parolen* hvor man tok for seg det neste døgnet, ledet av brannmester. Rommet var organisert med en PC og lerret foran, og flere rader med stoler bak hverandre som fylte rommet med en gang i midten av stolradene fremover.

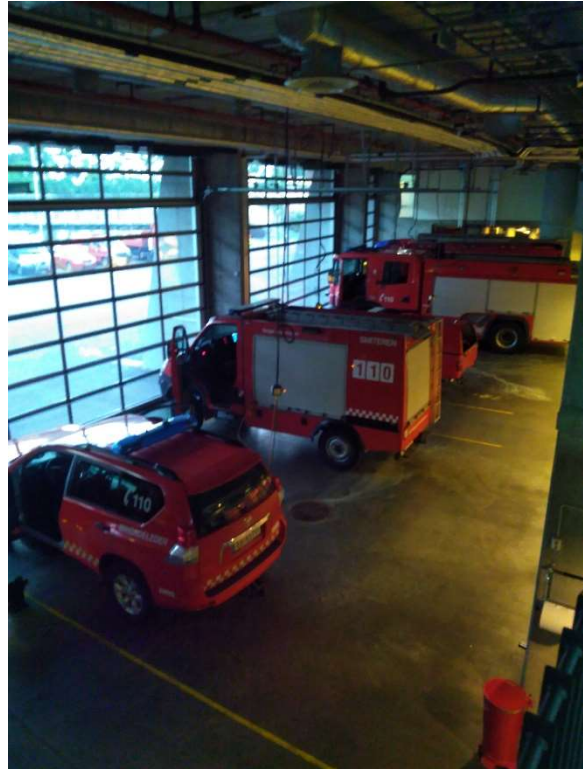
Også her hadde man «faste» plasser i den forstand at de fleste satte seg samme sted hver gang. Henrik, som brannmester, ledet møtet og satt foran med PC-en, vendt mot resten som satt spredt i mindre grupper rundt i rommet.

Garasjen

Garasjen gikk langs hele underetasjen på stasjonen, med unntak av den ene enden hvor vaskehallen og et lite lager lå. Utrykningsgarderoben lå i midten av garasjen, med inngang fra både garasjen og direkte fra trapperommet. Langs innerveggen, bak bilene, lå det forskjellige lager, vaskerom, garderober og trapperom. Bilene i garasjen sto med fronten mot garasjedørene side ved side, og de kjøretøyene som hadde flest oppdrag lå nærmest utrykningsgarderoben.

Bilde garasjen på Hovedbrannstasjonen

Bilde garasjen på Hovedbrannstasjonen

Når man kjørte ut av garasjen kom man ut på en stor plass som ble brukt til parkering av brannbiler som var på besøk, til testing av kjøretøyene, testing av redskapene, og til trening, samt at den store plassen var nødvendig for å kunne rygge de store bilene inn i garasjen og for å få dem hurtig ut igjen, uten at det ble kaos. På den store plassen var det også et tårn hvor man kunne gjennomføre øvelser, og en *varmekontainer* hvor man kunne brenne gass og øve varme røykdykk.

Man oppholdt seg relativt lite i garasjen, med unntak av frem til klokken 9 når man testet redskapene og når man øvde på å bruke dem. Ellers var man kun innom garasjen ved utrykninger eller fordi man hadde et ærend som krevde at man var der, som f.eks. at man skulle vaske tøy på vaskerommet eller fordi man skulle hente noe på et lager.

[Et vakt døgn](#)

Jeg vil nå redegjøre for hvordan et «typisk» vakt døgn kan se ut. Jeg vil her ta for meg et vakt døgn i april 2016, gjennomført i E-brigaden ved Hovedbrannstasjonen. Ved å trekke frem relevant sosialantropologisk teori vil jeg belyse hvordan det gjennom vakt døgnnet ble skapt sikkerhet på flere måter; herunder gjennom gruppefølelse, gjennom fysisk trening og gjennom øving på oppdrag.

Mandag 4 april 2016 startet vi vekten i undervisningsrommet *Parole* klokken 0800. Henrik var *brannmester*, og han stod foran i undervisningsrommet og informerte brannkonstablene han skulle lede det neste døgnet om hvem som skulle bemanne hvilke redskaper og agendaen for dagen. Han startet med å fortelle at Roar var sendt til Laksevåg stasjon og at Fredrik var sendt til Arna stasjon for å fylle inn på disse stasjonene fordi mange av de som jobbet der var opptatt på kurs. Henrik fortsatte med å fortelle at på førstkommende torsdag skulle vi ha *nedbrenningshus* og at han håpet på å få med alle mannskapene hit, men at dette var noe vi måtte avgjøre på torsdagen fordi vi da var avhengig av at en annen stasjon opprettholdt beredskapen i sentrum. I dag skulle vi få faglig påfyll om *overtrykksventilering* av bygg, hvor vi først, etter å ha testet bilene, skulle ha en teoretisk gjennomgang i regi av Geir, før vi skulle ha en praktisk gjennomgang i garasjen med et «dokkehus». Etter dette skulle vi få en innføring i den nye *innsatsstøttebilen*. Helt til slutt tok Espen ordet for å finne ut hvem som ville bestille middag. Dersom man ønsket varm middag klokken 12 måtte man bestille det slik at kjøkkenet visste hvor mye de skulle lage. Det ble, som alltid, spurt; «*Hva er det for noe i dag*», hvorpå Espen svarte «*kylling*», og det ble gjennomført en håndsopprekning mens Espen telte opp og gikk inn i kantinen for å bestille.

Etter vi var ferdig i *parolen*, omtrent klokken 0830, gikk vi ned i garasjen for å teste bilene. Jeg ble her med Kåre på *Smiteren*. Først testet vi at batteriet var ladet ved å se at det lyste grønt ved siden av ladekabelen, som en indikerte at det stod ladestrøm på. Deretter testet vi at bilen startet, men lot den ikke stå og gå for da ville det blitt mye eksos i garasjen. Etter dette gikk vi bak på høyresiden av bilen og testet røykdykkerutstyret. Vi tok først maskene ut av posene de henger i på røykdykkermeisen, og delvis ut av plastikken de er pakket i inni posen. Så kontrollerte vi at det var trykk (300 bar) på flasken ved å stenge av masken slik at den ikke slapp ut luft, skru på trykket og lese av på barometeret. Deretter stengte vi flasken og slapp ut luften rolig ut fra systemet, og testet sådan at alarmen for «lite luft» slo inn da det var mindre enn 50 bar igjen. Alarmen består av en fløyte som begynner å pipe når man har under 50 bar i systemet – en indikator på at en bør avslutte røykdykket for å skifte flaske. Etter dette kontrollerte vi at glasset i røykdykkermasken var helt, rent og uten riper, samt at maskestroppene, som man fester masken fast i hjelmen med, var fastmontert og fungerte. Etter dette pakket vi maskene inn i plastikken igjen, og puttet dem i posene som hang på røykdykkermeisen slik at utstyret var klart til bruk. Helt til slutt gikk vi bak bilen og åpnet skapet der. Her kontrollerte vi at det var metallspon på beholderen for dette ved å lyse ned i beholderen med en lykt. Det var fullt og vi trengte ikke å etterfylle. *Smiteren* hadde et redskap som het *skjærslukker*, som blandet vann og metallspon og trykksatte dette til 300 bar.

Skjærslukkeren ble brukt til å borre seg gjennom tak og vegger, slik at man kunne skyte vann inn i bygget for å få ned temperaturen før røykdykkerne gikk inn.

Bilde *Smiteren* parkert i garasjen

Bilde skap bakpå *Smiteren*

Bildet over til venstre viser hvordan *Smiteren* sto parkert i garasjen; med fronten mot døren og tilkoblet lader og trykkluft til bremsesystemet. Bilen måtte hele tiden stå og lade når den ikke var i bruk for ellers ville batteriet tappes på grunn av datasystemet som hele tiden var skrudd på i bilen. Dette datasystemet var tilkoblet *110-sentralen* og viste bilens, og *hendelsens* posisjon på kartet når man kjørte utrykning, samt at det sendte bilens posisjon og «status» til sentralen. Da vanligste statusene var *ledig ute*, *ledig stasjon* og *rykker ut*.

Bildet over til høyre viser hvordan utstyret var plassert bak i *Smiteren*. *Skjærslukkeren* bestod av metallboksen og bryterne til venstre, den blå slangen, og et strålerør som lignet på en høytrykkspyler. Slangen man ser hengende på trommelen i toppen var en vanlig 2,5 tommers *angrepslange*, slangen man tok med seg inn når man røykdykket. Denne slangen kunne levere både vann og forskjellige blandinger av vann og skum som man styrte med panelet til høyre.

Bilde høyre sideskap på *Smiteren*

Bilde høyre sideskap på *Smiteren*

På bildene over ser man hvordan redskapene var plassert i høyre sideskap på *Smiteren*. *Røykdykkermeisene* var plassert i midten av skapet, på en liten vegg man kunne trekke ut. Her hang det to meiser som var klare til bruk.

Når vi var ferdig med å kontrollere bilen, kontrollerte jeg raskt at alt mitt personlige utstyr var på plassen sin i utrykningsgarderoben. Her hadde jeg sko, bukse, jakke og hjelm, en refleksevest som det stod «observatør» på, en finlandshette til å ha under hjelmen, og ullundertøy.

Bilde utrykningsgarderoben, fra garasjen

Bilde utrykningsgarderoben, fra innsiden

Når vi var ferdig med å kontrollere alt utstyret var klokken 9 og vi gikk opp på stuen for å drikke 9-kaffen. Her satt vi og pratet mens vi drakk kaffe, før vi gikk hver for oss for å ordne diverse småting og for å gjøre oss klar for resten av dagen. Jeg brukte anledningen til å re opp sengen fordi jeg hadde lært tidligere at det ikke var særlig moro å stå klokken to om natten og re opp sengen etter en utrykning når man heller ville sove.

Klokken 10 begynte vi med undervisning i *parolen*, i regi av Geir. Det startet først med typisk klasseromsundervisning, hvor Geir sto foran med lerretet og fortalte mens resten fulgte med og stilte spørsmål. *Overtrykksventilering* gjøres ved at man plasserer store vifter foran inngangsdøren til huset man ønsker å tømme for branngasser og røyk. I andre enden av området man ønsker å tømme for branngasser og røyk lager man en fraluftsåpning, slik at gassene kan presses ut. Dette kan man gjøre av to årsaker; (1) *offensivt*, ved at man presser ut røyk og gasser i den hensikt å bedre arbeidsvilkårene for røykdykkerne og for å slukke ved å fjerne gassene som er brennbare og samtidig senke temperaturen, eller (2) *defensivt* ved å trykksette tilstøtende rom eller bygninger for å hindre spredning av brannen, å tømme huset for røyk og branngasser etter at brannen allerede er slukket. *Overtrykksventilering* kan slik være et redskap for slukkeinnsatsen. Den store faren ved *offensiv bruk* er at man kan virvle sammen de brennbare gassene med luften som er inne i huset (disse skiller seg ofte ved at de har forskjellig temperatur), og kombinert med høy temperatur kan dette føre til en eksplosjon. Gevinsten med *offensiv bruk av overtrykksventilering* er at dersom man gjør det riktig blir brannen slukket raskere. Hensikten med dagens undervisning var at brannkonstablene skulle bli tryggere på hvordan røyk og branngasser reagerte på *overtrykksventilering* slik at de oftere ville tørre å bruke dette *offensivt*, fremfor *defensivt* slik som det oftest ble brukt. Kunnskapen som er nødvendig for å kunne gjøre dette på en forsvarlig måte er kunnskap om bygget, kunnskap om hvor brannen er og kunnskap om hvor stor fraluftsåpning man trenger, og kunnskap om hvordan røyk og gass oppfører seg når man starter *overtrykksventilering*. Etter at Geir hadde forklart en stund begynte vi å jobbe i grupper, og diskuterte hvordan vi ville brukt *overtrykksventilering* i forskjellige scenarioer. Etter dette presenterte gruppene sine forslag før vi sammen diskuterte erfaringer med *overtrykksventilering*. Her var det stort fokus på de gangene det ikke hadde fungert, og historier som var 30 år gamle ble dratt frem. Geir prøvde også å trekke frem eksempler hvor det hadde gått riktig for seg, men disse druknet i mengden negative historier. Jeg pratet med Geir om dette senere, og han forklarte at fokuset på de gangene det hadde gått feil gjorde at mange brannkonstabler kvidde seg for å nytte *overtrykksventilering offensivt*, og hensikten med undervisningen hadde vært å gi

brannkonstablene nok kunnskap til å tørre å bruke *overtrykksventilering* som et *offensivt* virkemiddel.

Geir avsluttet med å fortelle at han ønsket å få inn i prosedyrene at å trekke frem viften og plassere den mot inngangsdøren skulle være en av de første tingene man skulle gjøre når man kom frem til en brann. Det ble fort kommentert her at *«hva om det ikke er plass til viften, på grunn av en smal gang eller lignende?»*. Geir svarte at *«dersom prosedyren ikke er fornuftig å følge, så gjør vi noe annet»*.

Etter at klasseromsundervisningen var ferdig gikk vi ned i garasjen hvor vi prøvde det vi hadde lært ut i praksis i et «dokkehus» i pleksiglass som vi fylte med røyk og trykksatte for å ventilere. Her sto alle i halvsirkel rundt dukkehuset mens Geir demonstrerte og forklarte. Etter hvert begynte resten av oss å komme med forslag til hvordan det kunne gjøres, noe som tydet på at de fleste begynte å oppleve mestringsfølelse.

Bilde Geir foran «dokkehuset»

Da vi var ferdig med praksis rundt «dokkehuset» gikk vi opp fra garasjen til kantinen for å spise lunsj. Vi satt rundt bordet til høyre, og pratet videre om erfaringer mens vi spiste. Igjen kom det frem historier da det ikke hadde gått bra. Etter å ha spist gikk jeg på do, og mens jeg satt på do gikk alarmen. Jeg skyndte meg så fort jeg kunne, brukte 5 sekunder på å tørke meg, og etter å ha kommet meg stresset ut i korridoren kom det over radioen at hendelsen kun var

noe dieselsøl fra en buss og at kun 3-1 skulle rykke ut. Jeg pustet lettet ut, gikk på do og tørket meg litt til, og fortsatte til stuen for å ta en kopp kaffe. Jeg fortalte Roar om toalettoplevelsen min, og han lo og svarte «*men det er jo viktig å gå på toalettet når man må. Det er verre dersom man er på utrykning og man må på do*». Geir overhørte dette og fortalte om en brannkonstabel som hadde gått på do mens han røykdykket, og hadde sittet på do med fullt røykdykkerutstyr. Denne brannkonstabelen hadde pleid å svare «*må man så må man*» når de andre spøkte om denne hendelsen. Min lærdom av toalettoplevelsen min var at det ikke var lurt å ta seg god tid på do – det var best å gjøre seg fort ferdig og komme seg ut.

Etter lunsj fikk vi en innføring i den nye *innsatsstøttebilen*. *Innsatsstøttebilen* har med seg det man trenger på en større utrykning; ekstra flasker til røykdykkerne, mat, kaffe, vann, og den har også et ledelsesrom som man kan lede innsatsen fra.

Bilde ledelsesrom i innsatsstøttebilen

Lagerrom i innsatsstøttebilen

Vi var samlet rundt *innsatsstøttebilen* i omtrent en time før vi begynte å bryte opp. Da hadde alle fått generell informasjon om bilen, og de som var spesielt interessert ble igjen og pratet med han fra ledelsen som hadde ledet anskaffelsesprosessen. Etter dette var den styrte delen av arbeidsdagen over og man gikk over til de gjøremålene man hadde personlig; han som hadde ansvar for *stuen* gikk og ryddet litt, han med ansvar for *garasjen* gjorde sitt osv. Jeg gikk mellom de som jobbet og pratet litt med hver av dem, men holdt meg mest i *garasjen* og

pratet med Geir og Sveinung. Den mest interessante samtalen her var om hvordan man ser gevinst i forhold til risikoen man er villig til å ta; man er mindre villig til å ta risiko dersom det ikke står menneskelig i fare. I Sverige har dette nå blitt debatt; man vurderer å slutte å røykdykke dersom det ikke står menneskeliv i fare fordi risikoen for dem som røykdykker, og da særlig risikoen for brannmannsrelatert kreft, er for stor i forhold til gevinsten som kun er materiell.

Etter dette slappet jeg av på *stuen*, i en av godstolene, hvor jeg småsov litt før jeg gjorde meg klar til trening. Treningen startet klokken 1800, men jeg gikk i gymmen en halvtime før for å trene sirkeltrening alene før jeg ble med de andre og spilte fotball. Denne dagen vant det unge laget i fotballen, og utover kvelden passet vi på å minne det tapende laget på dette.

Rundt klokken 2000 startet jeg å lage *kvelds*. Jeg satt frem pålegg, skar brød og kokte egg, slik at alt var klart for de andre når det var kvelds klokken 2100.

Etter *kvelds* satt vi i stuen og så på TV, før vi gikk hver for oss rundt klokken halv 11 for å legge oss. Denne dagen var det kun en utrykning på stasjonen, og 3-1 var med på denne. Resten av oss var på stasjonen hele dagen hvor vi øvet og trente for å være klar til å gjennomføre oppdrag senere.

En utrykning

En lørdag, klokken 0130, gikk alarmen. Jeg lå og sov på rommet mitt, og hadde sovet i rundt en time. Alarmen gikk på alle radioene, men meldingen som fulgte var at 2-1 skulle rykke ut. På grunn av dette lukket jeg øynene igjen for å prøve å sove. Henrik som var *brannmester* svarte på meldingen at «*Dette er ABA-vaktselskap (automatisk brannalarm meldt inn gjennom privat vaktselskap), og ifølge prosedyre er det 3-1 som skal rykke ut på denne, 3-1 er det mottatt?*», hvorpå John som var befal på 3-1 svarte «*mottatt, rykker ut*». Dette klarte jeg å plukke opp for jeg hadde ikke sovnet enda. Jeg trakk oppi buksen min som var lagt klar på gulvet, vrent på meg t-skjorten og tok på meg sokker, før jeg tok radioen i hånden og løp ut i korridoren og ned trappene til *utrykningsgarderoben*. Nede i *utrykningsgarderoben* trakk jeg i støvlene, som hadde buksen tredd utenpå for å spare tid, trakk opp buksen og festet selene, før jeg kledde på meg jakken mens jeg gikk mot bilen med hjelmen i hånden. Adressen som hadde blitt meldt på radioen virket kjent, og mens jeg festet setebeltet på plassen min, i baksetet i midten, så jeg på navigasjonsskjermen foran at dette var i mitt nabolag. Jeg var ganske kjent i området, og så derfor at veien som var fremhevet som utrykningsvei var for smal til at vi kunne bruke den. Jeg sa først til Kåre, som hadde satt seg

til venstre for meg: «*Dette er jo der meg og deg var forrige uke på linjegang, der vi måtte krype i hekken og risikere flåttbitt for å komme til hydranten*». Kåre kunne ikke helt huske hvor det hadde vært, men forstod omtrent hvor jeg mente. Joar satt seg inn i bilen til høyre for meg, og John som var befal satt foran til høyre. Nå oppdaget vi at vi manglet Jonas, som var sjåfør, og vi regnet med han hadde sovet gjennom alarmeringen. John ringte til radioen hans og vekket ham. Etter et minutt eller to kom Jonas inn i bilen, og det var tydelig at han hadde sovet. Han fortalte at han hadde våknet, men hadde lagt seg til å sove igjen når han hørte at oppdraget ble gitt til 2-1, og han fikk derfor ikke med seg at Henrik ga oppdraget til oss. Da vi begynte å nærme oss der vi skulle ta av fra hovedveien lente jeg meg frem og fortalte til John at veien som var merket på kartet ikke var særlig god, og at jeg rådet ham til å kjøre rundt. Han svarte at jeg skulle vise vei, og resten av turen hang jeg mellom setene og forklarte hvor vi skulle kjøre. Rett før vi kom fram begynte jeg å hjelpe Joar med å få på seg røykdykkerutstyret sitt slik at han var klar til å hoppe rett ut når vi kom fram.

Da bilen stoppet løsnet jeg ut flasken til Joar fra sikringen slik at han kom seg ut. Etter dette ble jeg sittende i bilen med Jonas mens Kåre, Joar og John undersøkte rundt huset. Jonas og jeg snudde bilen, med meg utenfor for å dirigere mens Jonas rygget. Kåre ropte til meg at jeg måtte finne frem kubein slik at vi kunne bryte oss inn – vaktelskapet hadde ikke kommet enda for å låse opp. Jeg begynte å rote i skapene for å finne kubeinet, og i det tredje skapet jeg åpnet fant jeg et kubein. Da jeg kom løpende til Kåre med det var det egentlig *innbruddsatsen* han hadde håpet på å få, og han viste meg hvor jeg kunne finne den. *Innbruddsatsen* inneholdt både kubein og slegge, slik at man kan slå kubeinet inn i dørsprekken og bryte den opp. Jeg ble med Kåre opp til eneboligen, og så at John og Joar lyste inn gjennom vinduene og luktet i sprekker for å finne spor av røyk, uten å finne noen. Mens vi sto utenfor kom vekteren fra vaktelskapet, en jente som lignet på en gutt, og låste oss inn. Hun var med oss rundt i huset mens vi leitet etter årsaken til at alarmen hadde gått. Mens vi gikk gjennom huset med vekteren oppførte vi oss alvorlig; vi spøkte ikke, men snakket kun om det som var relevant for søket. Vi søkte alle etasjene uten å finne noe mer enn en røykvarsler som trengte nytt batteri, og konkluderte med at alarmen måtte ha hatt en teknisk feil. Vekteren låste døren etter oss, og vi kjørte tilbake mot stasjonen.

I bilen pratet vi om hendelsen helt uformelt. John takket meg for rådene til hvor vi burde kjøre, og sa «*Det er bra du kommer med innspill. Før når vi kjørte ambulanse var vi alle lommekjente i hele Bergen, nå er vi ikke lenger det men det er som regel én som er bedre kjent*». Joar fortalte at også han hadde lurt på hvilket kjønn vekteren hadde, men etter han hadde bestemt seg for at det var en jente syntes han at hun var litt søt, og så lo vi litt av det.

Da vi kom tilbake til stasjonen rygget Jonas bilen inn i garasjen, John trykket oss «*ledig stasjon*» på navigasjonsskjermen, Jonas koblet til strøm og lufttrykk på bilen, og så la vi utrykningstøyet tilbake i utrykningsgarderoben og gikk til rommene våre for å sove. Det hadde vært en relativt rolig utrykning i den forstand at det fort ble klart at det ikke var noen brann gjennom at vi ikke fant spor av røyk eller ild, noe som gjorde at det ble gitt få ordrer og at alle jobbet med det de selv visste var fornuftig å gjøre. Jeg lå lenge i sengen uten å få sove – av å være ute og jobbe hadde jeg blitt våken i kroppen igjen. Siste gang jeg så på klokken var den 0430, og jeg visste det ville bli tungt å stå opp igjen klokken 0800.

Brannkonstabelens «roller», «scener» og «publikum»

Som det kommer frem i de etnografiske utdragene ovenfor endrer brannkonstablene væremåte ut ifra setting. For å forklare dette må vi først avklare enkelte begreper. Jeg har hentet disse begrepene fra Erving Goffmans verker, og for å finne de norske begrepene for *frontstage* og *backstage* nyttet jeg både hans første publisering av *The presentation of self in everyday life* (Goffman 1956:78) og den norske oversettelsen *Vårt rollespill til daglig* (Goffman, Risvik, and Risvik 1992:108). Jeg bestemte meg for å nytte enkelte av de engelske begrepene fordi de norske; «fasade» og «uformell», ikke passer like godt inn i Goffmans metaforer som de engelske gjør.

Ifølge Goffman har individet, når i kontakt med andre, sterke motivasjoner for å kontrollere inntrykket de andre får av ham (Goffman 1956:8). I dette ligger antakelsen om at den enkelte modererer sin egen væremåte for å gi andre et fordelaktig inntrykk av ham i enhver situasjon hvor han/hun ikke er alene. Dette ser Goffman som et slags «rollespill» – man spiller ut en «rolle» slik at andre skal oppfatte deg slik en ønsker å fremstå og dermed behandle deg slik en ønsker å behandles. Goffman nytter altså metaforen «rollespill» som en overordnet setting for andre metaforer som «roller», «kulisser», «publikum», «frontstage» og «backstage».

En «rolle» eller «rutine» er handlingsmønsteret en handler etter for å oppfattes på en gitt måte av de rundt en. De en opptrer i denne rollen ovenfor kalles da «publikum». Dersom en jevnlig opptrer for samme «publikum» vil en over tid bli tilskrevet en «sosial rolle» som omfatter flere enkeltroller, altså forventninger om hvordan en oppfører seg i gitte situasjoner, og den «sosiale rollen» gir da også rettigheter og forventninger. Med «kulisser» med Goffman omgivelsene rollespillet utspiller seg i (Goffman, Risvik, and Risvik 1992:22), og jeg ser derfor «scene» som en bedre metafor og vil bruke den heretter. Ifølge Goffman er «backstage» situasjoner hvor en ikke påtar seg en «rolle», situasjoner hvor man legger fra seg

høflighetsfraser og bedriver lite moderasjon av sin egen adferd. «Frontstage» derimot er fravær av denne typen situasjoner. Siden det som gjøres eller blir sagt når en er «backstage» kan oppfattes som støtende og fornærmende så modererer en sin egen adferd når man er «frontstage» for å fremstå som mer moden, profesjonell, faglig dyktig osv. (Goffman 1956:78). Samtidig, om vi går tilbake til det Goffman sa innledningsvis, modererer en seg alltid når en er i andres nærvær, og derfor er en kanskje aldri fullstendig «backstage», noe jeg mener burde tolkes til at «frontstage/backstage» ikke er gjensidig utelukkende tilstander men at individet opererer med grader av moderasjon av egen adferd ut ifra trygghet på sin egen «sosiale rolle» – dersom man søker «sosial mobilitet», eller forsvaret sin «sosiale rolle» og posisjonen en allerede har, modererer en egen adferd i større grad enn dersom man er trygg og tilfreds med «der en er».

Ved å identifisere «scener» og «publikum» ser vi at væremåten, eller «rollen», til den enkelte brannkonstabel er en tilpasning som er gjort for å tilfredsstille «publikum» og dermed opprettholde de «sosiale rollene» de er tildelt. På morgenen under møtet på *Parolen* var alle brannkonstablene «publikum» og utspilte samtidig en «rolle» ovenfor de andre. Henrik, som *brannmester*, spilte rollen som sjef ved å informere og delegere oppgaver, mens *brannkonstablene* lyttet, stilte spørsmål og vitset, og påtok seg rollene som for eksempel *befal*, *sjåfører*, og *røykdykkere*. Siden de hadde jobbet sammen mange ganger før var de allerede tildelt «sosiale roller», med de forpliktelsene og rettighetene som hørte med disse, og derfor kunne man hele tiden gli mellom de forskjellige rollene; *tullebukk*, *omsorgsfull*, *leder*, *faglig autoritet* osv., uten at det skapte forvirring i det større «rollespillet». På grunn av dette kunne Henrik, som leder, vitse rundt bordet på kjøkkenet og i neste øyeblikk gi ordre om at 3-1 skulle rykke ut. Dette gjorde at, inne på stasjonen, merket man lite til at de forskjellige spilte forskjellige «roller» og at «scenen» forandret seg, og man kan hevde at brannkonstablene i høy grad var «backstage» inne på brannstasjonen - den markante endringen oppstod under utrykning.

Med bakgrunn i Goffman vil jeg foreslå to bidragende årsaker til markant endring av adferd under utrykning: «Publikum» var endret, og «scenen» var endret. *Publikum*, under utrykning, var i all hovedsak de sivile borgerne som var tilskuere til det som skjedde i form av for eksempel brannslukkearbeid, bilberging, livreddende førstehjelp eller søk etter personer til sjøs. Siden brannstasjonen var en lukket «scene» hadde «publikum» liten forståelse for hvordan brannkonstablene var som personer eller deres faglige nivå ut over det de kunne se de gangene brannkonstablene var utenfor brannstasjonen. På grunn av dette hadde «publikum»

visse forventninger om hvordan brannkonstablene skulle jobbe, te seg, og samarbeide basert på det Goffman kaller «idealiserings» (Goffman, Risvik, and Risvik 1992:37). Disse forventningene eller, «idealene», var: *Effektiv, alvorlig, omsorgsfull, organisert og faglig dyktig*, «idealer» som brannkonstablene selv kjente til og søkte å etterleve i sin opptreden ovenfor «publikum». Ved å ikke møte disse forventningene kunne brannvesenet miste «sosial status» og derfor var man alvorlig under utrykning i form av at det vanlige tullet opphørte og man fokuserte på å løse oppdraget så effektivt og godt man kunne – en grov vits ville blitt oppfattet som «misvisende opptreden» fordi den ville stått i brudd med «idealiserings» av brannkonstablene (Goffman, Risvik, and Risvik 1992:55) og kunne fått stor oppmerksomhet i media.

«Scenen» under utrykning var også endret. Inne på stasjonen var «scenen» knyttet til forberedelser i en eller annen form, men på utrykning var «scenen» dramatisk for alle som så på – noe farlig hadde skjedd, ville skje, eller utspilte seg. Den farlige «scenen» dro til seg publikums oppmerksomhet, og fokuset i «rollespillet» var ikke på den enkelte brannkonstabelens opptreden men snarere hvordan brannvesenet håndterte den dramatiske scenen – Det var ikke «Joar, Roar og Tollef» som kom, men «Bergen brannvesen». Derfor var den enkelte brannkonstabelens «rolle» del av et større «rollespill», og en større innsats for å «definere situasjonen» (Goffman, Risvik, and Risvik 1992:70). På denne måten var den enkelte brannkonstabels «rolle» en del av en «større rollebesetning», og det var nettopp observasjon av «samspillet» mellom disse «rollene», eller samarbeidet, som var «publikums» fokus når det gjaldt å bedømme kvaliteten arbeidet som ble gjort – igjen var en eneste frekk kommentar, eller ett eneste tilfelle av nøling i å etterleve ordre, alt som skulle til for å ødelegge opptreden som ble gjennomført som en laginnsats.

Gjennom denne analysen blir det også synlig hvorfor adferden til brannkonstablene var annerledes dersom vi var ute og spiste is. «Publikum» var det samme, altså borgerne, men «scenen» var en helt annen: brannvesenet spiste is og drakk kaffe. I denne «scenen» var forventningene til «rollespillet» helt forskjellig fra utrykningen: Under utrykningen forventet publikum å se *effektivitet, alvorlighet, omsorg, organisert og faglig dyktighet*, mens her forventet «publikum» å se *omsorg, engasjement og jovialitet*. En tidligere kollega av meg, som alltid gjorde mye av seg, pleide å si «*alle kjenner apen, men apen kjenner ingen*». Slik var det også når brannvesenet var ute på kosetur – alle visste hvem brannvesenet var, og alle forventet å kunne prate med dem, selv om brannkonstablene ikke visste hvem de var. Derfor kom folk bort til oss, særlig småbarnsfamilier, for å slå av en rask prat. Her viste brannkonstablene omsorg ved å snakke med alle, de viste engasjement ved å ivrig fortelle om

bilene og utstyret, og de viste jovialitet ved å dra en spøk som bare «de voksne» forstod. Men også her var det en laginnsats; den enkelte brannkonstabel representerte ikke seg selv som person, men brannvesenet som organisasjon, og brannkonstablene måtte derfor føye seg til idealene som var forventet uansett om de representerte ham/henne som person eller ikke.

Denne redegjørelsen av «roller», «scener» og «publikum» gir gode forklaringer på hvorfor brannkonstablene oppførte seg som de gjorde i gitte situasjoner. Jeg vil likevel understreke at dette kun er deler av forklaringen og at det ligger mye mer bak, som for eksempel operasjonelle behov for effektivt lederskap og klarhet i arbeidsfordeling. Derfor må redegjørelsen tas for det den er: en forklaring, blant flere, av den sosiale virkeligheten som former og gir rom for brannkonstablernes ytringer og handlinger.

Taus kunnskap

Det eksisterer kunnskap som er ervervet gjennom sosial oppdragelse, trening og utdanning, og gjennom en kombinasjon av disse som for eksempel gjennom samarbeid, som ikke nødvendigvis lar seg kommunisere eksplisitt. Med dette mener jeg kunnskapen er «konseptuell», den eksisterer som en tanke om hvordan verden er og hva en burde foreta seg i forhold til dette. Denne formen for kunnskap forstår jeg som «taus kunnskap».

Sosialantropologen Anders Johansen (1996) nytter begrepet «gratie» for å beskrive det samme. Han forklarer at når man ikke reflekterer over sine egne handlinger kan man oppnå en slags harmoni med verden rundt – man eksisterer i den, og man handler ikke lenger keitete og nølende, men den ene handlingen følger uavbrutt den forrige (Johansen 1996:307). Dersom man stopper opp og reflekterer, mister man denne harmonien – og jeg vil hevde at dette skjer fordi den konseptuelle tanken da blir «eksplisitt» og dermed mye mer komplisert.

Denne typen «taus kunnskap» eksisterte i brannvesenet i høy grad. Ta for eksempel det å gå i stige. Når man går i stige skal man forflytte armer og ben diagonalt - altså man flytter høyre hånd og venstre fot samtidig ett trinn opp, og så venstre hånd og høyre fot. Dersom man går *passgang* har man ikke feste på den ene siden av kroppen og man kan miste balansen og falle. De mekaniske bevegelsene her er ganske lette, det er slik det er naturlig å gå, men dersom man begynner å fokusere på disse bevegelsene mens man går i stigen blir det fort rot og passgang. Jeg vil hevde at dette er fordi man gjør den konseptuelle ordren til kroppen «gå oppover» til en eksplisitt ordre «flytt høyre hånd og venstre fot ett trinn opp» og kompleksiteten øker deretter. Fra å tenke «opp» må man i stedet reflektere over kroppens nåværende posisjon, stigens posisjon, hvor kroppens neste posisjon vil være, og bevegelsene en må gjennomføre for å komme dit – og man har med andre ord skilt sinnet fra kroppen. I

løpet av feltarbeidet mitt så jeg andre miste den grasiøse flyten i stigen fordi de «overtenkte», og jeg opplevde det også selv.

Ett annet sted hvor denne «tause kunnskapen» kom til syne var når *liften* ble operert. Å styre *liften*, kurven på *høyderedskapet*, var i utgangspunktet vanskelig. Her var det mange ting en måtte tenke over for å gjøre det på en sikker måte. Dersom man skulle lavere ned langs en husvegg måtte en sørge for å gjøre bommen kortere samtidig som man gjorde bommens vinkel i forhold til bilen mindre. Dersom man kun trykte ned på vinkelen ville bommens lengde gjøre at kurven slo i husveggen, og dersom man kun trykte ned på bommens lengde ville man komme for langt fra husveggen. Her måtte man altså balansere de forskjellige bevegelsene i forhold til hverandre for å få «pene» bevegelser med kurven. Geir hadde operert *liften* mye og klarte å få den «grasiøse flyten» når han flyttet på kurven. For meg kunne det se ut som om han var «i ett» med *liften* i den forstand at han styrte den som om det var ham selv som gikk opp eller ned langs veggen – han hadde ikke skilt sinnet fra kroppen, men eksisterte som både seg selv og *liften*.

Med bakgrunn i disse eksemplene vil jeg hevde at «gratie» er noe som oppstår når man ikke reflekterer over seg selv i forhold til det som skjer, men handler i øyeblikket. I det man begynner å reflektere, over sin egen kropp og hvordan den nyttes, ser en seg selv som noe «utenfor» virkeligheten, og skilt fra sin egen kropp, og man beveger seg keitete og oppstykket. Andre eksempler på «taus kunnskap» i brannvesenet kan være hvordan en bruker en hammer, hvordan en bruker ett brekkjern, hvordan en kjører bil, hvordan en trekker med seg slangen og nytter strålerøret for å slukke. Mens alle disse eksemplene har med hvordan en gjennomfører håndverk, kan også «taus kunnskap» ha med samarbeid å gjøre.

Bjarne Vandeskog (2016) tok ideen til Johansen videre ved å forklare hvordan «gratie» oppstod i samarbeid. Her nyttet Vandeskog etnografiske eksempler fra et arbeidslag på et skip under en ankerhåndteringsoperasjon. For å koordinere innsatsen seg imellom hadde arbeidslaget to alternativer; de kunne basere seg på *prosedyreverk*, eller de kunne delta i hverandres arbeidsutførelse og sådan forutse hva som ville skje og hva de burde gjøre. Han beskriver at når de deltok i hverandres aktivitet ble det hele seende ut som en slags «dans» hvor arbeidslaget smidig og grasiøst tilpasset seg hverandre og verden – de snakket ikke, men arbeidsfordelingen og samarbeidet fungerte ved at de så hva som skjedde, og hva som ville skje, og handlet deretter. Her fulgte den ene handlingen den forrige, og arbeidsoppgaven ble løst hurtig. Dersom de skulle nyttet *prosedyreverket* for å koordinere arbeidsinnsatsen ville det tatt mye lengre tid (Vandeskog 2016).

For å belyse hvordan en slik form for «gratie» eksisterte i brannvesenet vil jeg trekke frem en hendelse fra mai 2016. Denne dagen fulgte jeg 3-1 og bemannet sådan også *Sjøbrand* ved behov. Klokken 2330 gikk alarmen: En mann savnet til sjøs. Sammen med Roar, Joar og Espen (som *utrykningsleder*) kjørte jeg utrykning fra *Hovedbrannstasjonen* til *Skuret* på Nøstet. Her lastet vi over i *Sjøbrand*. Joar begynte med en gang å starte opp båten, mens Roar gikk ned i maskinrommet for å ta sine gjøremål knyttet til oppstart her. Jeg la fra meg *utrykningstøyet* inne i kabinen og gikk så ut på dekk for å kaste loss på Joar sitt signal. Først fjernet jeg fortøyningene bak, og så improviserte jeg en enkel fortøyning på midten av fartøyet før jeg fjernet fortøyningene foran. På Joar sitt signal fjernet jeg den improviserte fortøyningen slik at *Sjøbrand* var løs kaien og Joar bakket ut av *Skuret*. Da vi var ute av *Skuret* trakk jeg opp fenderne og gikk inn i kabinen hvor jeg loggførte at vi hadde forlatt skuret i skipsdagboken. I løpet av denne prosessen ble det snakket lite: Joar, som skipper, så hvilke gjøremål jeg tok meg av, og visste at Roar gjorde sine nede i maskinrommet, og dermed var det lite behov for kommunikasjon. Siden vi hadde med oss Espen på denne hendelsen var min vanlige stol opptatt (til venstre for skipperen), og jeg fant meg en plass lenger bak til høyre. Espen begynte med en gang å sette seg inn i hvordan han opererte lyskasteren og det termiske kameraet, Roar fant plassen sin til høyre for skipper, og Joar kontaktet hovedredningsentralen på VHF samband for å få vite hvilket område vi skulle søke og hva vi leitet etter. Da det ble sagt hvilken type båt vi leitet etter snudde Joar seg til meg og ga meg et nikk, og jeg gikk på internett med telefonen min og fant ut at dette var en plastsnekke.

Mens vi søkte ga Joar oss enkelte oppgaver i form av ordrer, som for eksempel da han ba Roar ta over styringen av båten og at han skulle følge en viss kurs. Andre oppgaver ble løst fordi vi forstod at de måtte løses, som da jeg hentet vann fordi jeg begynte å bli tørst og tenkte at de andre også måtte være det. Samarbeidet mellom Joar og Roar var særlig preget av at de visste hva den andre trengte for å gjøre jobben sin, og at de begge visste hva som skulle skje. Roar tok etter hvert over styringen av båten, mens Joar i større grad koordinerte redningsinnsatsen med de andre aktørene som deltok i søket. Mens Roar styrte båten fortalte Joar hvilken kurs, og fart, han skulle holde, og når dette skulle endres, slik at Roar kunne fokusere på det som skjedde mens Joar fokuserte på det som skulle skje. Samtidig søkte Espen med lyskaster og termisk kamera etter båten som var savnet, mens jeg stilte meg disponibel for alle andre gjøremål. Det var fastsatt hvem som skulle gjøre enkelte oppgaver, mens andre ble «tatt» av dem som hadde overskudd. Slik var arbeidsfordelingen både «statisk» og samtidig «dynamisk», «klar» og «uklar» - det var ikke særlig behov for

kommunikasjon for alle visste hvilke oppgaver som var ivaretatt og hva vi jobbet mot. Etter hvert som vi søkte ble det mindre og mindre behov for ledelse fra Joar sin side, og det utviklet seg til å bli en slik «dans» som Vandeskog (2016) beskrev, hvor den ene kontinuerlig tilpasset seg de andre, og den ene handlingen fulgte den forrige (Johansen 1996). Vi ble ferdig med å søke vår sektor, pluss litt til, i firetiden på natten, og reiste tilbake til stasjonen uten at båten var funnet. De andre som deltok i søket; kystvakten og redningsselskapet, fortsatte videre utover morgenkysten. Jeg leste i avisen dagen etter at båten, og mannen, hadde dukket opp på en øy nord for søksområdet.

Bilde: Kabinen på *Sjøbrand*

Kapittel 5: Vakt døgnets faste ritualer

Hva kjennetegner et ritual?

Man kan hevde at ritualer er mer eller mindre like sekvenser av formelle handlinger og/eller ytringer, som ikke trenger å være fullstendig kodet av den som utfører dem (Rappaport et al. 1999:24). Jeg vil hevde dette er et godt utgangspunkt for en forståelse av ritualer som fenomen fordi at med denne forståelsen av ritualer må man se en viss regelmessighet av enkelte handlingssekvenser, som også må symbolisere noe, for å kunne kalle det man ser et ritual. Rappaport legger senere til at ritualer etablerer «konvensjoner», forseglar «sosiale kontrakter», integrerer «konvensjoner», binder den som utfører det til «moralen» det symboliserer, og etablerer forståelse av tid og uendelighet (Rappaport et al. 1999:27). Jeg forstår ham til at han med «konvensjoner» mener «aksepterte sannheter» (Rappaport et al. 1999:124), og at med «sosiale kontrakter» mener han reglene for hvordan man skal forholde seg til hverandre og verden rundt. Jeg vil legge til at det ofte eksisterer en forventning om at

medlemmene av en sosial organisasjon gjennomfører visse ritualer og at det forventes forklaring dersom de ikke gjennomfører dem. Blant årsakene til dette er at ved å unnlate seg å gjennomføre ritualet viser en offentlig at en ikke anerkjenner «konvensjoner», ikke aksepterer de «sosiale kontraktene», og at en ikke anerkjenner moralen som symboliseres, og dette kan ses som å undergrave «sosial orden».

Levi-Strauss gir oss et rikt etnografisk eksempel som belyser hvordan en må «spille med» for å unngå sanksjoner (Levi-strauss 2008:172). En ungdomsgutt blant Zuniene i New Mexico ble beskyldt for trolldom fordi en jente han hadde tatt i hånden dagen før hadde fått et nervøst sammenbrudd. I begynnelsen nektet han for det hele – han var ingen trollmann. Han forstod at å nekte ville ikke fungere, publikum hadde allerede bestemt seg, og for at han skulle kunne slippe unna måtte han gi dem en forklaring de kunne være tilfreds med. Han begynte da ved å forklare hvordan han ble opplært i å bruke trolldom, og at for akkurat denne forbannelsen brukte han to substanser: en for å drive jenten til galskap, og en annen for å kurere henne. Han gikk så hjem og hentet to røtter, spiste en av dem og simulerte transe, og spiste så den andre og ble seg selv igjen. Etter dette fikk jenten *motgiften* og ble frisk igjen. Publikum var enda ikke helt fornøyd og han måtte finne opp mer detaljerte historier om hvor kreftene hans kom fra; at familien hans var trollmenn og at de kunne endre form til forskjellige dyr dersom de ville det. Til slutt lot dommerne gutten gå – han hadde bekreftet virkelighetsoppfattelsen deres, og hadde underkastet seg sosial orden. Dersom gutten ikke hadde innrømmet at han brukte trolldom ville han nok risikert dødsstraff, men ved å «spille med» demonstrerte han at han ikke representerte noen fare.

Også Rappaport (1999:120) forklarer at ved offentlige religiøse ritualer demonstrerer man offentlig at man aksepterer sosial orden som den er. Samtidig er han klar på at man kun viser at man aksepterer «sosial orden», og at innerst inne kan man fremdeles mene at den er feil eller dårlig – gjennomføringen av ritualet blir da for publikums del.

Med Rappaports forståelse av ritualer har jeg identifisert flere «dagligdagse ritualer» i Bergen brannvesen. Her må leseren merke seg at brannkonstablene selv ikke ville kalt dette «ritualer», men snarere *prosedyrer*. Jeg vil hevde at det er prosedyrer jeg beskriver, men at de også har tatt egenskapene som ritualene har; altså at de er mer eller mindre like sekvenser av handlinger og/eller yringer, at de etablerer «konvensjoner», at de forsegler «sosiale kontrakter», at de integrerer «konvensjoner», at moral symboliseres, og at en forståelse av tid og uendelighet etableres. På denne måten nytter jeg begrepet «ritual» når jeg beskriver prosedyrer eller andre handlinger som har disse egenskapene, mens jeg nytter begrepet *prosedyrer* når prosedyren ikke har disse egenskapene.

Påtropping

Det første, og kanskje mest åpenbare, «ritualet» var det som skjedde når vekten startet – *påtropping*. Dette ritualet startet, formelt, klokken 0800 og ble avsluttet rundt klokken 0900 ved 9-kaffen. De fleste ankom stasjonen et lite kvarter før de begynte på jobb. Dette kvarteret brukte de til å prate med avtroppende mannskaper og til å ta seg en kopp kaffe. Denne delen av «ritualet» var lite formelt og hver enkelt gjennomførte det forskjellig. Roar satt ofte på kjøkkenet og pratet «båt» med avtroppende mannskaper, mens Sveinung pleide å sitte i stolen i midten av stuen og prate med «hele rommet» om alt fra hvilken side av Ulriksmasten solen ville titte frem over ved soloppgang, til at de burde bygge flere go-cart-baner i Bergen. Klokken 0800 ble det hele mer formelt, da var det samling på *parolen* ledet av *brannmester*. På vei hit tok alle med seg radioene sine fra hyllen på kjøkkenet, selv om bemanningslisten ikke hadde blitt gjennomgått enda. Det første som skjedde var at *brannmester* startet PCen og projektoren i taket, og logget seg på PCen med sitt brukernavn og passord. Dersom Henrik var *brannmester* var det som regel litt rot med dette på grunn av hans dataferdigheter, og dette ble da dagens første humoristiske innslag. Mens maskinen holdt på å starte opp gikk *brannmester* gjennom bemanningslisten og ropte da opp numrene til dem som skulle bemanne de forskjellige redskapene, da for eksempel «362 og 554 på 3-6. 436 sjåfør på 2-1, med 422 som røkykkerleder og 433 og 526 som røykykker 1 og 2». Etter bemanningslisten var gjennomgått gikk *brannmester* over loggen over *uønskede hendelser, ulykker, nestenulykker, prosedyrebrudd, personellskader, materiellskader, osv.*, slik at alle kunne lære av dem og fordi de kunne involvere arbeid som måtte gjøres i løpet av dagen. Deretter gikk *brannmester* gjennom generell informasjon som ledelsen ville gi til de ansatte, som for eksempel påmelding til «Norges beste brannmann» som skulle sendes på TV, påmelding til fester, kurs, osv. Når denne generelle informasjonen var gitt forklarte *brannmester* hva som skulle gjøres i løpet av dagen og hvem som hadde ansvar for dette, før en av *brannkonstablene*, som oftest Espen, tok initiativ og tok opptelling på hvor mange som ville bestille middag i kantinen og meldte tallet videre til de ansatte i kantinen etterpå. Til slutt inviterte *brannmester* til at den enkelte kunne komme med mer informasjon, og avsluttet samlingen, gjerne ved å si noe sånt som «*har noen noe mer de vil ha sagt? Hvis ikke så går vi og tester bilene*».

Etter denne samlingen gikk den enkelte til *garasjen*, gjerne etter å ha omfordelt radioene dersom noen hadde tatt feil, hvor han/hun kontrollerte utstyret sitt og bilen som skulle bemannes det neste døgnet. Her jobbet de som bemannet bilene sammen, og hvem som tilhørte enhetene ble offentlig synlig.

Når utstyret var kontrollert nærmet klokken seg 0900, og de fleste trakk opp til stua. Her tok man seg en kopp kaffe, eller bare pratet. Samtidig informerte *stasjonsmester* den enkelte om hvilke ansvarsområder han/hun var tildelt det neste døgnet; hvem som hadde ansvar for *stua*, *kjøkkenet* og *garasjen*, osv.

Denne sekvensen av handlinger lar seg identifisere som et ritual fordi (1) den var tilnærmet lik hver gang, (2) konvensjoner ble etablert og integrert, (3) den sosiale kontrakten som var gjeldende det neste døgnet ble signert, og (4) ritualet inneholdt symboler som brannkonstablene ble bundet til ved å utføre ritualet.

Når jeg hevder at ritualet var tilnærmet likt hver gang mener jeg at det fantes rom for avvik. For eksempel kunne alarmen gå allerede før den formelle delen startet på *Parole*. Da ble avtroppende og påtroppende i så fall raskt enige om hvem som skulle rykke ut, ofte påtroppende slik at alle fikk gå hjem fra jobb til vanlig tid. Etter utrykningen var overstått kom da de som hadde vært på utrykning opp til *Parole* for å fortsette med resten. Dersom samlingen på *Parole* var ferdig kontrollerte de utstyret sitt og søkte informasjonen som hadde blitt fordelt på *Parole* gjennom å spørre de andre som hadde vært til stede. Det eksisterte også andre ulikheter, som ordlyd i det som ble sagt, hvor de forskjellige satt når vi var på *Parole*, en som gikk på do før han kontrollerte bilen osv. Det som var likt hver gang var at *brannmester* ledet møtet klokken 0800 og ga brannmannskapene informasjon han mente de ville trenge det neste døgnet, at bilene og utstyret ble kontrollert i henhold til lister og at man tok en kopp kaffe etterpå.

«Konvensjonene» som ble etablert var i første omgang vaktlaget som helhet. Alle satt samlet på *Parole* og kunne se hvem andre som inngikk i vaktlaget, og hvem som var sjef, altså brannmester. Man gikk altså her fra å være privatperson til å være *brannkonstabel* og *brannkonstabel* på *Hovedbrannstasjonen*. Deretter ble de mindre enhetene etablert; hvem som bemannet 2-1, 2-3, 3-1, osv, og hvem som var ledere på disse - Det man ser her er at vaktlaget og enhetene ble etablert som sannheter. Ved at man kontrollerte utstyret ble man også knyttet til dette, og man kan hevde at «konvensjoner» bestående av *biler*, *utstyr* og *brannkonstabler* ble integrert i denne prosessen – gjennom testing ble brannkonstabler, utstyr og biler formet til enheter som var synlige for resten av vaktlaget, og på denne måten ble sosial struktur dannet fordi de formelle konvensjonene ble utøvd og dermed «virkelige». Går man tilbake til «gratie» ser man at denne prosessen var den første byggesteinen for å oppnå «gratie» både på enkeltmannsnivå, enhetsnivå, og vaktlagsnivå.

Ritualet som helhet kan ses som et symbol på at man skal være *klar* ved å ha orden på seg selv, utstyret sitt, redskapet man bemanner, og at ens nærmeste kollegaer har samme grad av kontroll. Hver gang en delsekvens av ritualet var ferdig; når man reiste seg på *Parole*, radioen som ble festet i beltet, når man hadde sett over utrykningstøyet sitt og la det på plassen sin i hyllen, når man la tilbake de termiske kameraene etter å ha testet dem, var man litt mer *klar* enn man var tidligere, og sådan kan man hevde at utstyret som ble lagt på plass symboliserte det å «være klar». Ved å utføre «ritualet» kommuniserte man til seg selv og de rundt at det var moralsk riktig å være *klar* - det første og viktigste vi gjør når vi kommer på vakt er å bli klar til å løse oppdrag, og det er dette beredskapen hviler på. På denne måten symboliserte «ritualet» det å være *klar*, men integrerte også «å være klar er bra» som en «konvensjon».

Ritualet symboliserte også at ved å ha kontroll på det som var «nært»; altså seg selv, sitt eget utstyr og redskapet en bemannet, kunne en oppnå større kontroll på det som enda ikke hadde skjedd –*hendelsen*. Det lå altså i «ritualet» symboler om hva som lot seg kontrollere og hva som ikke lot seg kontrollere, at «vi kan ikke styre fremtiden, men vi kan være klar når den kommer ved å ha høy grad av kontroll på det som er nært».

Avslutningen av ritualet var, som sagt, 9-kaffen. Ved å møte til 9-kaffen viste en offentlig at en hadde gjennomført «ritualet» og at en var *klar*. Dette var også anledningen til å melde til *brannmesteren* dersom noe ikke var som det skulle være; for eksempel noe som var ødelagt på en bil, eller at en manglet noe.

«Ritualet» var skapt av brannkonstablene selv, og senere formalisert i form av *prosedyrer*, med den hensikt at en skulle bli klar til å løse oppdrag på en sikker måte gjennom tildeling av roller og utstyr, og ved at en kontrollerte dette utstyret. «Ritualet» bestod av en rekke formaliserte *prosedyrer*; det var for eksempel lister på hva som skulle testes, hvordan testingen skulle gjennomføres, formelle regler for hvordan avvik skulle rapporteres, og man var sådan pålagt å gjennomføre ritualet. «Ritualet» tjente også, mer eller mindre utilsiktet, en funksjon ved at man offentlig viste at en aksepterte rollen en var gitt, ansvaret som fulgte med, de andres roller, relasjonene mellom disse og den sosiale ordenen som helhet. Ved å la være å gjennomføre «ritualet» ville en blitt sett som *uansvarlig*, *useriøs* og som en trussel mot oppdraget og beredskapen, en trussel mot sin egen sikkerhet, og sikkerheten til ens kolleger. Samtidig ville en blitt sett som en trussel mot den sosiale strukturen i seg selv – en som laget sine egne regler og utfordret de andres posisjoner.

På denne måten må en se påtropping på vakt som et «ritual» som skapte sikkerhet på flere måter: (1) For brannmannskapene ved å øke kjennskap om utstyret og ved at mangler ved det

ble utbedret som del av ritualet, slik at en ikke skadet seg selv eller andre ved bruk eller misbruk av det senere under en utrykning. (2) For befolkningen i Bergen kommune ved at brannvesenet hadde høyere beredskap enn før ritualet ble gjennomført siden utstyr var klargjort og testet, og ved at brannvesenet hadde bedre forutsetninger for godt samarbeid. (3) For en sosiale strukturen innad i brannvesenet ved at alle kjente sine roller og hvordan det var forventet at de oppførte seg i forhold til hverandre og i forhold til redskapene de hadde ansvar for. Siden «ritualet» ble gjennomført offentlig bygget det også tillit mellom brannkonstablene fordi man kunne se at de andre kjente sine roller og de sosiale spillereglene som fulgte med dem, og fordi man kunne måle kompetansen til de andre ved at man så hvordan de håndterte utstyret og redskapene.

Kvelds

Kvelds ble servert klokken 2100 for da var de fleste ferdig med trening og alle hadde behov for mat. I forkant av dette pleide de yngste brannkonstablene, Joar, Roar, Per, Tarjei og meg, å koke egg, dekke på og si ifra når maten var klar. De eldste brannkonstablene pleide da å enten jobbe på kontoret, på røykdykkerverkstedet, å eller se på TV på stua.

Under maten hadde de fleste faste plasser rundt bordet, men dette var ikke avklart på noen formell måte og ingen reagerte negativt dersom det var endringer i hvor de måtte sitte. Hvor de enkelte satt hadde sammenheng med hva de ønsket å prate om, og med hvem. Det jeg her la merke til var at de brannkonstablene som var mest ivrig etter å delta i samtalene, som f.eks. Henrik og Sveinung, satte seg i midten, mens de som var tilfreds med å lytte eller ønsket å ha en mer privat samtale, som f.eks. John og Jonas, satte seg på enden av bordet.

På mange måter markerte kvelds at dagens gjøremål var ferdig og at man kunne slappe av resten av vekten dersom det ikke skjedde noen utrykninger – tiden etter kvelds var regnet som fritid, selv om man på sett og vis fremdeles var på jobb. Den mest tydelige måten kvelds markerte dette på var at det var siste «obligatoriske» samling før en gikk hjem. Blant de mer subtile måtene var at man her begynte å spøke mer, fortelle om ting som skjedde hjemme, og at man diskuterte hva som skulle være på TV – man snakket mindre «jobb» og mer «privat» enn tidligere på dagen.

Med bakgrunn i forståelsen av «ritualer» som jeg redegjorde for i starten av kapitlet kan *kvelds* hevdes å være et «ritual» på brannstasjonen fordi: (1) *Kvelds* besto av mer eller mindre like sekvenser av handlinger. (2) «Konvensjoner» ble både etablert og integrert. (3) Man ble bundet til moralen som *kvelds* symboliserte.

Det som var likt hver gang under *kvelds* var for det første tid og sted; ca. klokken 2100 på kjøkkenet. Det var dog unntak, som for eksempel da vi grillet på sommeren og spiste utenfor på terrassen. Ellers var det forventet at det skulle bli servert egg, enten kokt, stekt eller som omelett.

I løpet av *kveldsen* ble nye «konvensjoner» etablert og integrert. Det ble mindre fokus på hvilke enhet man tilhørte, rollene man hadde, og relasjonene mellom dem, samtidig som personlige interesser ble viktigere – frem til *kvelds* jobbet man i høy grad sammen med dem som man var på bil med og oppholdt seg naturlig nok også mest med dem, men under *kvelds* satt man med dem man hadde lyst til å prate med, og etter *kvelds* delte man seg i grupper etter hva man ville gjøre resten av kvelden. På denne måten gikk vaktlaget fra å være noe som eksisterte, til å være synlig og «virkelig», og slik ble «konvensjonen» i større grad enn tidligere integrert og dermed «mer sann». Man kan også hevde at vaktlaget hittil hadde vært et «arbeidslag», men at under *kveldsen* ble vaktlaget som en *familie* integrert, og som jeg viste til ovenfor så gikk denne *familien* fra å være noe som «eksisterte» til å være noe «ekte» som man kunne se. Den viktige dreiningen her var altså at man gikk fra *jobb* til *fritid*, og fra *kollegaer* til *familie* som et resultat av dette.

Et viktig moralsk budskap ved *kvelds* var at man alltid skulle være *klar*. Å spise mat ble sett som å gjøre seg klar til oppdrag – å fylle på med energi slik at man var klar til potensielt hardt arbeid. Å ikke møte til *kvelds* kunne bli oppfattet som at man ikke tok beredskapen på alvor – man ville da være mindre *klar* dersom alarmen gikk. Ved å møte til *kvelds*, og ved å spise, viste en *modenhet*. Da viste man offentlig at en forstod beredskapstenkning - at en måtte være utvilt og mett slik at en kunne jobbe hardt, over tid, og fremdeles ha overskudd til å tenke på sikkerheten til en selv, til ens kollegaer, til den som var i nød og til allmennheten. På grunn av dette ble det ofte signalisert «*nå er det kvelds på kjøkkenet for utrykningsmannskaper*», eller «*samling på kjøkkenet*», på høyttaleranlegget på stasjonen når maten var klar. De som ikke møtte til *kvelds* ble etterlyst; først ved at en forhørte seg med de andre om hvor den som manglet kunne være, så ved at den som manglet ble oppringt på radioen, og når dette var avklart ble det satt til side mat til de som kom for sent. På denne måten kan man også hevde at *kvelds*, og det å spise generelt, symboliserte å være *klar* og «god moral», mens sult og tørst symboliserte det motsatte og den negative moralske ladningen dette var knyttet til. Det kan også hevdes at under *kvelds*, som under *påtropping*, eksisterte det symboler om hva som lot seg kontrollere siden moralen i «ritualet» i stor grad handlet om å være *klar* for det ukontrollerbare (fremtidige hendelser) ved å ha høy grad av kontroll på det nære (sin egen kropp).

Å gå av vakt

Dagen man skulle tre av vakt sto man opp etter eget forgodtbefinnende. Jeg pleide å stå opp rundt 0730, mens andre sto opp både tidligere og seinere. De fleste kledde seg rett i sivile klær når de sto opp, mens andre tok på seg uniformen for å så skifte til sivilt nærmere 0800. Etter man hadde kledd seg tok man av sengetøyet fra sengen, pakket sakene sine inn i skapet på rommet, gjorde nødvendig morgenstell som tannpuss og gikk på do, og satte seg så på *stuen* eller på *kjøkkenet* for å vente til vakten var over. De fleste hadde ikke radioen på seg i denne perioden, men hadde den enten på bordet ved kaffekoppen eller hadde allerede lagt den tilbake i radiohyllen på kjøkkenet. Når påtroppende mannskaper kom rundt 0745 pratet man litt med dem, gjerne for å fortelle om ting som måtte utbedres med redskapene og utstyret de arvet eller gjøremål som ikke var ferdigstilt. Ellers var dette en fin anledning til å treffe ens kollegaer i de andre brigadene. Klokken 0800 gikk de påtroppende inn i *Parole*, og de avtroppende gikk hjem når det passet med busstransport osv. I løpet av morgenen var det kun et fåtall av de avtroppende brannkonstablene som spiste frokost.

Til tross for den uformelle og varierende praksisen av å *tre av* vil jeg hevde at også dette kan kalles et «ritual» fordi (1) «konvensjoner» opphørte mens nye oppstod og ble integrert, (2) «sosiale kontrakter» opphørte, og (3) ny moral ble gjort gjeldende gjennom «ritualets» symboler.

«Konvensjonene» ble endret i form av at roller ble redistribuert til påtroppende mannskaper, den enkeltes relasjon til de andre i form av plikter, myndigheter ble til dels endret til at man i større grad var mer likestilte som personer – det var noen andre som nå var *brannmester*, *stasjonsmester*, og *røykdykker 1* og *2*. Vaktlaget ble også oppløst i denne perioden, og den «sosiale enheten» som hadde eksistert det siste døgnet opphørte som en formell enhet i Bergen brannvesen. Dette ble symbolisert gjennom at man ikke lenger hadde radioen på kropp og gikk uten uniform, og for dem som gikk på vakt var budskapet at «*nå går vi av vakt, dere tar over. Dersom alarmen ringer håper vi at dere tar utrykningen selv om vi fremdeles formelt er på vakt*». De «sosiale kontraktene» som ble inngått ett døgn tidligere opphørte også til dels, mens de som var gjeldende i privatlivet i forhold til familie og venner ble mer fremtredende. Samtidig var dette mindre svart-hvitt enn det kan virke i beskrivelsen ovenfor: Det er riktig at formelt sett så sluttet enhetene å eksistere, men de var likevel eksisterende og kunne bli «sann» igjen ved behov; som f.eks. ved *innkalling av reservemanskaper*. På grunn av dette er det kanskje mer treffende å si at «konvensjonene»; «jeg er del av vaktlaget» og jeg er del av «familien», ble gjort inaktive, og at alt som trengtes

for å aktivere «vaktlaget» igjen var å gå gjennom «ritualet» «å tre på vakt», og at alt som trengtes for å aktivere «familien» var at noen ringte og trengte hjelp eller råd.

Å ikke spise *frokost* kan ses som et symbol på å gjøre seg mindre *klar* siden det å spise mat var et symbol på å holde seg *klar*. På denne måten var det å gå av vakt et slags «ritual» hvor den enkelte brannkonstabel gradvis senket sin beredskap og evne til å være *klar*: Først ved å ikke ta på seg uniform, så ved å ikke spise, deretter ved å ikke ha radioen i beltet, og til slutt ved å levere radioen fra seg og gå hjem. For at dette ikke skal være misvisende må man også forholde seg til det som skjedde etter brannkonstablene gikk av vakt, altså at alle gikk hjem for å hvile slik at de kunne være klar til neste vakt. Sådant må man se at det å bli mindre *klar* var et virkemiddel i en langsiktig strategi for å holde seg *klar* over lengre tid. Samtidig symboliserte det å gå av vakt brannvesenets plass i evigheten – når en *brigade* var utslitt og «oppbrukt» sto en ny *brigade* klar til å ta over, og brannvesenet som organisasjon ble derfor aldri utslitt. Man kan kanskje hevde at gjennom å gå av vakt, og gjennom påtropping, ble brannvesenet gjenfødt hver dag klokken 0800.

Utrykningen som ritual

Utrykningen startet ved at alarmen gikk på radioene. I starten av feltarbeidet gikk alarmen på alle radioene, uavhengig av hvem som faktisk skulle rykke ut, og man måtte lese meldingen som kom opp på radioen eller lytte til meldingen som fulgte for å vite om man selv skulle rykke ut. Senere i feltarbeidet ble dette endret til at kun enhetene som skulle rykke ut ble alarmert på radioene. Det første som skjedde når alarmen gikk var at mannskapene som rykket ut tok seg til *utrykningsgarderoben* hvor de skiftet til *utrykningstøy*, og fortsatte deretter til redskapene de skulle rykke ut med. Deretter forlot de stasjonen, og skrudde på blålysene.

Parallelt med utrykningen samlet 110-sentralen, Politiet, og ambulansen informasjon som ble kommunisert over samband til utrykningsenhetene. Denne informasjonen ble brukt av brannkonstablene til å danne seg et mentalt bilde over hva som ventet dem når de kom frem.

Siden «ingen hendelser er like» er det vanskelig å beskrive hva som ble gjort når man kom frem til hendelsen. *Brigadeleder* søkte å finne et egnet sted å lede fra, samtidig som han planla hvor de forskjellige redskapene skulle plasseres for å få best mulig utnyttelse av dem. *Befalet* på de forskjellige bilene gjorde sine mannskaper klare til innsats, *røykdykkere* startet

*kameratskjekk*³ for å bli klar til røykdykking dersom de ikke allerede hadde gjort dette, og den enkelte brannkonstabel søkte å identifisere oppgaver han kunne bidra med. Jeg pleide å holde meg nær *Brigadeleder* for å unngå å gå i veien, og for å samtidig ha en oversikt over hva som skjedde. Når jeg hadde dannet meg et bilde over hva som skjedde søkte også jeg å finne måter å bidra på; som f.eks. levere vann til de som jobbet eller bære utstyr.

På dette bildet ser vi brannmannskapene gjøre seg klar til innsats etter å ha ankommet ved en mindre brann.

Bilde: Ankomst *hendelse*

Dette bildet ble tatt under samme *hendelse*. På bildet ser vi Sveinung og Tarjei åpne opp taket for å komme til der hvor det fremdeles var varme. Sveinung, som var den eldste av dem, veiledet Tarjei mens han jobbet slik at *hendelsen* også ble brukt som en arena for læring for de yngre brannkonstablene. Jeg bar verktøy, utstyr og vann for slukkemannskapene, og ble til slutt invitert av Sveinung til å bidra i slukkingen ved å spyle vann ned i taket der hvor det fremdeles lå glør slik at ikke brannen skulle blusse opp igjen.

Bilde: Slukkearbeid

³ Når man gjennomfører «kameratskjekk» kontrollerer man at makkerens utstyr er tatt på riktig, at det er i orden, og at det virker. Man har også her muligheten til se makkeren i øynene, og sådan kontrollere han personlige tilstand. Makkeren er livlinjen din når du røykdykker, og du er hans, og sammen løser makkerparet problemer og oppgaver mens de røykdykker og under andre oppdrag. Derfor er det viktig for en selv, for makker, og for oppdraget å gjennomføre kameratskjekk.

Når situasjonen var under kontroll, og innsatsfasen av oppdraget var løst, begynte opprydding og vedlikehold. Her var hensikten å bli klar til neste oppdrag. Hvordan dette ble gjort var også forskjellig fra gang til gang fordi *hendelsen* ble løst forskjellig hver gang, men kort sagt pakket man utstyret som var brukt, kjørte tilbake til stasjonen, og begynte vedlikehold. Utrykningen ble regnet som ferdig når mannskapene var ferdig på *hendelsesstedet* og satt i bilen – da ble enheten meldt inn til 110-sentralen som *ledig* og dermed (delvis) gripbar for nye oppdrag.

I løpet av mitt feltarbeid var det ingen større branner, men hadde de hadde oppstått ville det her vært en større mengde etterarbeid for å bli klar til neste oppdrag. Da måtte *røykdykkerne* pakket *utrykningstøyet* sitt i plastsekker før de gikk i bilen igjen, dette måtte blitt vasket inne på stasjonen, de måtte dusjet, slanger måtte byttes ut med nye slik at de kunne blitt vedlikeholdt, luftflasker fylles, røykdykkermasker vaskes, osv. Dersom mannskapene hadde vært utsatt for sterke inntrykk under innsatsen ville det også blitt tatt en vurdering på om det var nødvendig med formell debrief og oppfølging av den enkelte i etterkant for å hindre senskader som PTSD.

Etter en *hendelse* var det vanlig at man pratet om det som hadde skjedd på stua. En av brannkonstablene, gjerne en som ikke var med på utrykningen, ville da spørre hva som skjedde. Dersom det kun var en *ABA (Automatisk BrannAlarm)*, uten at det i virkeligheten brant, ville en av dem som kom tilbake kun svare «*det var ingenting*», og samtalen var ferdig med dette. Dersom det var noe å snakke om fra *hendelsen* så pratet man ofte kronologisk om hva som skjedde; fra man kom frem til man satt seg i bilen igjen. På denne måten fikk en alltid en forståelse for hva de andre hadde opplevd og en mulighet for å luften sine egne inntrykk sammen med de andre. Mot slutten av slike samtaler begynte man ofte å vitse, og på denne måten lettet stemningen litt.

Det kan hevdes at utrykningen er et «ritual», men samtidig er det flere ting som er problematisk med dette. For det første ble det opprettet nye «konvensjoner», eller rettere sagt; de eksisterende «konvensjonene» ble forsterket. For det andre ble de som deltok på utrykningen bundet til moralen som symbolisert. For det tredje etablerte utrykningen forestillinger om tid, alder og erfaring og var derfor en arena for «kulturell kapital». Det som er problematisk med å kalle utrykningen for et «ritual» er at den i høy grad utløp forskjellig hver gang, til tross for at mange elementer også var like – enkelte ganger skjedde det ingenting, mens andre ganger var *hendelsen* overveldende og spektakulær.

Det er mer riktig å si at «konvensjoner» ble forsterket, fremfor å hevde at de ble etablert. Det ble tydeligere hvem som tilhørte samme enhet gjennom at man i større grad enn

på stasjonen jobbet i team, og det ble tydeligere hvem som var *Brigadeleder*, *Brannmester*, *Utrykningsleder*, *Røykdykkerleder*, *Røykdykker 1* osv. Samtidig ble forskjellen mellom «publikum» og brannvesenet synlig, og brannkonstablene utøvde sin «rolle» offentlig. Barth (1994:12) hevder at for å forstå en etnisk gruppe må man se på grensen mellom hvem som er innenfor og hvem som er utenfor. I dette møtet mellom brannkonstabler og publikum ble en slik grense tydelig - Den sosiale gruppen (Brannvesenet) ble definert i møtet med de som var regnet som utenfor. Det ble her synlig for brannkonstablene hvem som var *oss* og hvem som var *resten* gjennom hvem som kun observerte og hvem som jobbet sammen for å løse problemet i form av en *hendelse*, og hvem som hadde på seg uniform og hvem som hadde på seg sivilt. På denne måten ble utrykningen en viktig arena for å integrere «konvensjonen» «jeg, og vi, er del av brannvesenet som en enhet» og følelsen av tilhørighet som fulgte med, og langvarige og sterke relasjoner kunne oppstå mellom dem som sammen hadde jobbet for å løse en vanskelig oppgave. Man kan videre hevde at under utrykning ble brannkonstabelens «rolle» fremført offentlig med sivilbefolkningen som «publikum» og at derfor var utrykningen en av få «scener» hvor «rollene» som *brannkonstabel* og *brannvesen* ble utspilt «front stage» (Goffman, Risvik, and Risvik 1992), og «publikums» tilstedeværelse muliggjorde sådan at enhetene kunne ses som «sanne» i «konvensjonene», og *Brannvesenets* eksistens og rolle i en større kontekst ble også bekreftet som «sann» i henhold til «konvensjonene».

De sosiale kontraktene ble også «re-signert» under utrykning. Gjennom at man oppførte seg riktig i forhold til sin sosiale posisjon og de andres, eller med andre ord spilte «rollen» sin riktig, demonstrerte hver brannkonstabel at han hadde forstått sin plass i den sosiale organisasjonen og aksepterte den. En gang dette ikke skjedde var da Roar og John skulle ut med *Sjøbrand* på en øvelse som skulle gjennomføres som en utrykning. Roar, som maskinist, hadde tidligere identifisert ting som måtte utbedres på båten og brukte lang tid på å finne det han måtte ta med seg fra stasjonen for å gjøre dette. John, som var skipper og dermed Roars sjef, sto og ventet på Roar i garasjen og ba ham jobbe fortere. Dette medførte at Roar til slutt eksploderte og kjefte på John i garasjen fordi han mente at John tok unødvendige snarveier og ikke tok vedlikehold av utstyret alvorlig nok. John, derimot, opplevde at Roar undergravde hans posisjon som skipper ved å ikke etterleve ordre. Her ser vi at for Roar var det uklart hvilken «rolle» han hadde og hvilke «sosiale kontrakter» han hadde signert i det han fikk denne «rollen». For John derimot var dette helt klart og han opplevde det som at Roar utfordret hans lederskap gjennom «kontraktsbruddet», og han anså Roar som «umoden» og «opprørsk» siden Roar ikke hadde forstått «spillereglene». Dette er kanskje en

vanlig utfordring med sosiale kontrakter fordi de sjeldent uttrykkes eksplisitt men må læres gjennom samhandling og responsen man får fra andre. Det kan også ses som at «scenen» var endret siden *øvelsen* skulle gjennomføres som en *utrykning*, men at Roar ikke hadde sett denne endringen og de nye sosiale spillereglene som fulgte med.

Dersom vi går tilbake til Goffmans (1992) metafor, «rollespill», ser vi at «scenen» for brannkonstablene hele tiden endret seg ut ifra informasjonsmengden de hadde, og hva informasjonen fortalte dem om det som ventet dem. Når utrykningen startet jobbet man alltid ut ifra at «scenen» de skulle opptrå på var så dramatisk man kunne forestille seg, og den ble heller mindre og mindre dramatisk etter hvert som mer informasjon ble tilgjengelig, før den til slutt, som Kåre ofte sa, «*kokte ned til ingenting*». På denne måten var «rollespillet» en dynamisk opptreden – et skuespill hvor «scenen» hele tiden var i endring og hver enkelt deltaker hele tiden måtte tilpasse sin «opptreden» i forhold til dette for at «rollespillet» skulle virke troverdig.

Innad i den større «opptreden» oppstod det også mindre «scener» hvor brannmannskapene opptrådte med hverandre som «publikum». En av disse «scenene» ser man på bildet fra tidligere i oppgaven, hvor en «lærling-læremester-scene» mellom Tarjei og Sveinung utspilte seg. Her jobbet Tarjei under *veiledning* av Sveinung, og Tarjei viste gjennom sin opptreden ovenfor Sveinung at han forstod sin rolle (som yngre brannkonstabel) siden han var mottakelig for veiledning, og gjennom det han gjorde at han også kunne håndverket. Sveinung hevdet sin sosiale rolle (som eldre brannkonstabel) ved å gi ham veiledning, og denne «sosiale rollen» ble legitimert ved at det var god veiledning og at det derfor var fornuftig at han var «læremester» mens Tarjei var «lærling». På denne måten var slike «scener» en arena hvor sosial organisering, og spillereglene som hørte med, ble testet og vedlikeholdt, og ved å følge disse spillereglene viste brannkonstablene *modenhet, erfaring* og *seriøsitet* ovenfor hverandre. Dersom en brannkonstabel ikke klarte å spille rollen sin på en troverdig måte, eller ikke mestret den dynamiske opptreden, ville dette blitt oppfattet som at han var vanskelig å samarbeide med, og gjerne at han var *umoden*, og konsekvensen ville vært at «rollespillet» som helhet ble dårlig, lite troverdig - flyten hvor den ene handlingen fulgte den forrige og «gratie» ville forsvunnet (Johansen 1996).

Moralen som ble synlig gjennom utrykningen var for det første at forberedelsene, det å bli *klar*, var verdt det og var sådan «god moral». Gjennom en vellykket utrykning ville en se at en til dels kunne hvile på forberedelsene og bruke det kognitive overskuddet til å løse jobben en var satt til å gjøre bedre enn en ellers ville vært i stand til. Det første stedet dette ble symbolisert var i *utrykningsgarderoben* hvor buksen var tredd over støvlene og man bare

tråkket i støvlene og trakk opp buksen for kle seg. Resten av klærne var hengt opp oversiktlig slik at de var rask å få på seg, og hjelmen lå gjerne klar i bilen. Allerede her fikk man altså en bekreftelse på at det man hadde gjort tidligere medførte at en fikk jobben gjort raskere. Videre fant man flere symboler på dette; som ved at alle satt seg på riktig plass i bilen, at røykdykkerapparatene hang klar i seteryggen, at verktøyet lå på riktig plass i bilen, at det fungerte, at vanntanken var full, at man ikke var sulten og tørst, og at man ikke måtte på do. Produktet av forberedelsene ble på denne måten symboler for forberedelsene i seg selv, og suksess i oppdragsløsningen ble til dels tilskrevet disse symbolene som sådan også må ses som å symbolisere «god moral». Man må også se utrykningen, som helhet, som et symbol for den grunnleggende antakelsen om at *ingen hendelser er like, og at ingen vet når de oppstår*. Denne antakelsen ble bekreftet hver gang alarmen gikk fordi det skjedde plutselig, og fordi *hendelsesforløpet* aldri kunne oppfattes som helt likt mellom to ganger.

Forestillinger om tid og uendelighet kom også til syne gjennom utrykningen, men som forestillinger om erfaring og alder. For det første, som jeg redegjorde for tidligere, kom det «uformelle hierarkiet» som bygget på forestillinger om hvem som var *eldst* til syne gjennom hvem som ledet legitimert av bakgrunn av erfaring. *Erfaring* var altså et nøkkelbegrep for å forstå den sosiale fordelingen av makt, både under utrykning og inne på stasjonen. Denne erfaringen som legitimerte makt var ikke kun basert på alder, men kanskje i større grad på «hva en kunne». Det er lite overraskende at man anså *utrykningen* som den ypperste testen på hva en kunne, for her opererte man med høy risiko og på en spektakulær «scene». På grunn av disse forestillingene om erfaring var nettopp *utrykningen* blant de viktigste arenaene for å tilegne seg «kulturell kapital» (Bourdieu 1995) blant brannkonstablene, altså at en ble sett som en som «var i stand til å gjøre» og ikke «bare vite». Det jeg altså her vil hevde er at den uformelle maktfordelingen mellom brannkonstablene grunnet ut i det Bourdieu kaller «kulturell kapital» som blant annet ble ervervet gjennom å opptre riktig på «scenen» som utspilte seg under utrykning. På denne måten kan en påstå at *utrykningen*, som ritual, kanskje var en form for et «overgangsritual», og sådan en arena for «sosial mobilitet».

Utrykningen som et overgangsritual

For å kunne se utrykningen som et overgangsritual må vi først identifisere de tre fasene et overgangsritual har: «Separasjon», «liminalitet», og «reinkorporasjon» (Turner 1969).

Deretter må vi kunne se en endring i «status» for dem som har gjennomgått «overgangsritualet», for dersom ingenting har blitt endret har det heller ikke vært noen overgang. Jeg vil med dette hevde at *utrykningen* kunne potensielt være et «overgangsritual»,

men at «scenen» måtte være dramatisk for at «sosial mobilitet» skulle være mulig. Dersom den ikke var dramatisk var utrykningen kun nok et «ritual i hverdagen», som kun hadde effektene å etablere «konvensjoner», integrere «konvensjoner», signere «sosiale kontrakter», inneholdt symboler for «moral», og etablerte forståelse av tid og uendelighet (Rappaport et al. 1999).

«Seperasjonen» i *utrykningen* startet ved at alarmen gikk, og enhetene som skulle rykke ut ble oppkalt og dermed separert fra de andre enhetene. Her ble «konvensjonen» «vaktlaget» delvis oppløst og eksempelvis «konvensjonen» «2-1» etablert og integrert sterkere enn før, eller som Turner (1969:94) forklarer: fasen kjennetegnes av at en gruppe skilles fra en tidligere posisjon i den sosiale strukturen (del av mannskapene på Hovedbrannstasjonen) og kulturelle tilstand (*fredstid*) eller begge. «Seperasjonsfasen» kunne hevdes å være fullført idet brannkonstablene var ferdig påkledd og i bilen de skulle rykke ut med, for da var «integreringen» i den nye enheten komplett og den nye sosiale tilstanden var synlig – brannkonstablenes utseende var forandret; fra å gå i den blå arbeidsuniformen, til å ha på seg utrykningstøy, og den nye kulturelle tilstanden var «utrykning».

«Liminalfasen» foregikk fra brannkonstablene satt oppkledd i bilen de skulle rykke ut med, og til de var tilbake på Hovedbrannstasjonen etterpå, dog overgangen fra «liminalfase» til «reintegrering» var mindre rigid og mer overlappende enn den fremstår her, og faseskiftet skjedde forskjellige steder i *hendelsesforløpet* hver gang avhengig av *hendelsens* art. I denne fasen hevder Turner (1969) at få, eller ingen, av de sosiale egenskapene som vanligvis kjennetegner det sosiale universet gjør seg gjeldende, og at personer som befinner seg i «liminalfasen» ikke lar seg betegne av de vanlige betegnelsene for deres posisjoner. Dette kom til syne, først ved at alle var likt kledd, med unntak av nummeringen av tøy og hjelmene som viste ansattnummer, og *Brigadeleders* røde jakke og *Brannmesters* røde kappe som gjorde at disse var lett å identifisere. Deretter ved at en ofte ble redusert til funksjonen sin når man kommuniserte, særlig på samband, og en kunne hete *Røykdykkerleder* i stedet for *Espen*, eller *Brannmester* i stedet for *Henrik*. De sosiale egenskapene var også endret i form av at en mer autoritær form for ledelse var godtatt – «jeg sier, du gjør», fordi «konvensjonen» «mitt ord som *Brigadeleder* veier tyngre enn ditt som *Brannmester*» var sann. Disse endringene må også ses som et resultat av at en direkte og autoritær form for ledelse var nødvendig, og at den enkelte brannkonstabels handlinger var i større grad styrt av rolle enn person for å sikre at alle oppgaver ble løst hurtig – ellers kunne noen dø.

Her ligger utfordringen med å bruke Turners overgangsritual som forklaring: Turner forklarer at alle som er del av ritualet er «klik av status» fordi blant dem som inngår i ritualet

gjelder ikke lenger sosial struktur, og i dette vakuemet oppstår *kommunitas* fordi de alle er like. Som svar på denne utfordringen ved å nytte Turners teori vil jeg heve ett spørsmål: Lik av status fra hvem sitt perspektiv? Jeg vil hevde at blant brannmannskapene var ingen av lik status under utrykning fordi de alle hadde forskjellige roller. Samtidig er det akkurat dette som bryter med den vanlige sosiale strukturen: Brannmannskapene var ikke lenger likemenn, og den sosiale strukturen var ikke lenger egalitær – Enkeltes ord veiet tyngre enn andres, og den sosiale strukturen for maktfordeling var autoritær.

For «publikum» var derimot alle *brannmannskapene*, kanskje med unntak av *Brigadeleder*, «lik av status» – de var *Bergen brannvesen*. Med dette er vi igjen tilbake til Goffman, og vi ser at dersom «skuespillet» på «scenen» gikk knirkefritt og ingen gikk ut av sin rolle, så var en brannkonstabel en brannkonstabel i «publikums» øyne og identiteten den enkelte var irrelevant. Det var nettopp dette som gjorde at «kommunitas» likevel kunne oppstå: Utrykningen var et «rollespill» hvor alle brannkonstablene bidro sammen for å levere en god «opptreden» for «publikum», og de visste til dels at de utad synes å være identiske. De visst også at de sammen jobbet for å komme ut av «liminalfasen» ved å løse oppgaven, for å så «reintegreres». Siden det hele var et samarbeidsprosjekt var det ikke så viktig hvem som gjorde hva, og hvem som bestemte - Fokus var ikke på den enkelte, men på oppgaven som ble løst. Dette åpnet for det som kan hevdes å være «radikal intersubjektivitet», gjennom laginnsats, hvor laget til dels fungerte som ett individ.

Med «radikal intersubjektivitet» mener jeg at den enkelte brannkonstabel ikke reflekterte rundt sine egne, og andres, handlinger (Vandeskog 2016:238), men så på alt som ble gjort som en «laginnsats». Man sanset, oppfattet, og handlet, uten å reflektere over seg selv, de andre, og virkeligheten rundt som adskilte enheter. I etterkant av *hendelsen* kunne brannkonstablene reflektere og drøfte om hvem som gjorde hva, og når, men under selve utrykningen eksisterte brannkonstablene i deres livsverden som én enhet så lenge de klarte å opprettholde «gratie». På grunn av «radikal intersubjektivitet» kunne altså «kommunitas» likevel oppstå –Hvem som ledet, hvem som kjørte bilen, og hentet stigen var lite viktig mens utrykningen pågikk – det var enheten som gjorde alt (Crossley 1996:23). Om vi går tilbake til Rappaport et al. (1999:), Goffman(1992) og Barth(1994) kan vi se at det var de sterkt «integreerte» enhetene, «scenen» brannkonstablene opptrådte på foran «publikum» bestående av vanlige borgere, og skapelsen av «grensen» mellom dem, som gjorde at denne formen for «radikal intersubjektivitet» kunne oppstå – det handlet ikke lenger om den enkelte brannkonstabel fordi den vanlige borgeren så ikke forskjell på dem, men forventet et spektakulært sceneshow som brannkonstablene måtte levere som en samlet enhet. Med andre

ord var brannkonstablene på utrykning både «likere» og mer «ulike» enn noen gang før – dem imellom var makten sentralisert til kun et par personer, samtidig oppstod «radikal intersubjektivitet» som gjorde at disse få personene med mye makt ble oppfattet som «del av» dem som tok imot ordrer og omvendt – *Brannmesters* stemme i øret over samband kunne fungere som ens egen stemme i hodet når man tenkte. For dem som ikke var del av «overgangsritualet» (publikum) var alle brannkonstablene «det samme» og uten forskjell i status – Det var ikke «Espen, Roar og Henrik» som kom, men *brannvesenet*, og fra brannkonstablens perspektiv var det *vi* som kom, og *vi* som håndterte *hendelsen*. På grunn av dette ser jeg ingen grunn til å ikke bruke Turners forklaringsmodell for overgangsritualet til tross for at brannkonstablene hadde forskjellig status i liminalfasen, fordi «radikal intersubjektivitet» gjorde disse forskjellene irrelevante. Når jeg nå går over til å forklare «reintegreringsfasen» vil jeg at leseren har i bakhodet det Turner (1969), inspirert av Mary Douglas, forklarer om dem som er i «liminalfasen» – at de ikke lar seg «kategorisere», og derfor kan oppfattes som forurenset og potensielt farlige.

«Reintegreringsfasen» startet når mannskapene kjørte tilbake mot *Hovedbrannstasjonen*. Dersom de hadde røykdykket ble alt *skittent* tøy puttet i plastsekker før de gikk i bilen, og ble vasket når de kom tilbake til stasjonen. Inne på *Hovedbrannstasjonen* måtte alt utstyret vedlikeholdes slik at det var klart til bruk igjen: Vanntankene på bilene ble fylt, tøy og utstyr ble vasket, luftflasker ble byttet, og brannkonstablene måtte vaske seg for å bli kvitt branngassene fra huden. Når de kom opp på stua igjen startet det neste steget i «reintegreringsfasen» – demonens blick måtte brytes lik at medlemmene i enheten som hadde rykket ut kunne reintegreres i konvensjonen «brannkonstablene på Hovedbrannstasjonen» og være velfungerende medlemmer i denne. Gjennom denne prosessen ble forurensningen som brannkonstablene var blitt utsatt for under utrykning rensset, både fysisk hvor giftige stoffer forsvant, og psykisk gjennom at sterke inntrykk ble behandlet og ufarliggjort, og brannkonstablene sluttet å være en representere potensiell fare for seg selv og for andre. Derfor vil jeg hevde at forskjellig forurensing ble fjernet på forskjellige steder på brannstasjonen: Fysisk forurensing ble fjernet i vaskemaskiner, i dusjen og i badstue, mens den psykiske ble gradvis fjernet parallelt men hovedsakelig på stua. Slutttilstanden for «ritualet», og denne fasen, var oppnådd når de som hadde vært på utrykning var tilbake på *Hovedbrannstasjonen* og eksisterte som produktive medlemmer av vaktlaget som var klar for å løse nye oppdrag.

For å eksemplifisere det som skjedde i dette overgangsritualet vil jeg trekke frem et etnografisk eksempel hvor vi rykket ut til en *hendelse* hvor en mann i 20-årene hadde tatt selvmord ved å hoppe fra en bro i Bergen.

En kveld vi satt på stuen og slappet av gikk alarmen. Det ble meldt om *hoppekandidat* på en bro. Arve (brigadeleder) og jeg rykket ut i bilen hans. Da vi var midt i en tunnel hvor det var en veikryss kom det frem at en mann hadde hoppet, men det var usikkerhet rundt hvor på broen. Arve stoppet midt i tunnelen og fikk bekreftet over radioen hvor han hadde hoppet fra og hvor han lå, før han valgte hvilken retning han kjørte i tunnelen.

Vi var blant de første til å komme frem og ved porten til kaianlegget. En politikvinne kom løpende og vi rullet ned vinduet for å prate med henne. Hun hoppet rett inn i baksetet, i fart - hun ville bare ha haik inn på kaiområdet. Da vi kom frem var det en sivil kaiarbeider og en politimann på stedet, og det lå en livløs mann i midten av 20-årene på ryggen på asfalten. Arve gikk på radioen og sa at ambulansen kunne trekke helt frem, før han rolig snudde seg mot meg og sa «*Vi får vel gå ut å gjøre noe!*».

Jeg gikk i bagasjerommet og hentet førstehjelpsutstyret og gikk bort til mannen på asfalten. Før jeg fikk åpnet det kom ambulansen og startet livreddende førstehjelp, noe jeg var glad for. For meg var det ganske tydelig at mannen var død med en gang jeg så ham: Han var hvit i fjeset og det kom blod ut av munnen hans, og det var rundt 20 meter opp til broen han hadde hoppet fra. Likevel startet ambulanspersonellet førstehjelp med kompresjoner og innblåsing, og de koblet også til defibrillator. Omtrent samtidig landet det et helikopter fra luftambulansen på kaikanten, og jeg sørget for at personell kom seg unna slik at ikke rotoren skulle blåse plankebiter, spiker, søppel og andre løse gjenstander på dem.

Nå begynte situasjonen å *roe seg*, og jeg begynte å orientere meg. Jeg så at Politiet tok seg av kaiarbeideren som tydeligvis hadde vært førstemann til skadestedet og var i sjokk, og at politikvinnen som hadde hoppet inn i bilen vår var blek i ansiktet og hadde tårer i øynene. Da legen fra luftambulansen hadde konstatert at han var død stoppet ambulansarbeiderne førstehjelp og mannskapene fra 2-1, som jeg først oppdaget nå til tross for at de hadde kommet frem like etter oss, pakket ham inn i tepper. Jeg hentet førstehjelpsutstyret som fremdeles lå ved siden av den døde, og så kjørte Arve og jeg tilbake til stasjonen.

På vei ut porten spurte Arve om jeg hadde «*vært med på noe sånt før*» og jeg svarte at jeg hadde vært med på en obduksjon en gang, men ellers var det nytt for meg å se unge mennesker døde. Han sa jeg måtte si ifra dersom jeg fikk noen reaksjoner slik at brannvesenet kunne ta vare på meg, og jeg sa at det skulle jeg gjøre, men jeg trodde det ville gå helt fint med meg med unntak av litt dårligere søvn kommende netter. Arve slo av en spøk om at

ambulansesjefene var pene, og jeg måtte si meg enig i dette. Jeg forklarte at jeg med vilje hadde puttet meg i denne situasjonen «*jeg visste hva som ventet meg, og jeg ville føle det brannmannskapene ofte må føle*».

Da vi kom tilbake til stasjonen lurte de andre (de som ikke ble med ut) på hva som hadde skjedd og vi forklarte. De de siste mannskapene kom inn igjen og vi pratet om *hendelsen* og tragisk det var. Kort tid etter spøkte vi med hele *hendelsen*. Henrik leverte den avgjørende vitsen, den som brøt den dystre stemningen, fikk alle til å le, og markerte at «nå var *hendelsen* ferdighåndtert». Jeg kjente at spøkingen hadde lettet på stemningen. Fredrik hadde fortalt meg en gang i starten av feltarbeidet at de brukte humor til å håndtere sterke inntrykk - jeg kunne nå bekrefte at det virket.

Vi så på TV en liten time til. Jeg ble oppe lengre enn vanlig for å kjenne på hvordan jeg hadde det, og for å oppleve hvordan de andre responderte på *hendelsen*. Etter å ha pratet om det i kanskje fem minutter snakket vi ikke mer om *hendelsen* denne kvelden, den var på en måte «avsluttet».

I sengen begynte naturligvis tankene mine å gå tilbake til *hendelsen* og jeg brukte litt ekstra tid på å sove. Tankene gikk flere ganger til «hva som hadde fått ham til å hoppe?», «var han så annerledes enn mennesker jeg kjenner?», og «hva med familien hans?». Jeg kjente selv at disse tankene ikke var sunne for meg og jeg brøt tankerekken med en gang tankene dreide i denne retningen.

Formiddagen etter, da jeg hadde kommet hjem, gikk samboeren min og jeg på tur og pratet. Jeg fortalte henne om hva som hadde skjedd og hun ble med en gang bekymret for meg og lurte på om det gikk bra med meg – det var nesten som om hun forventet at det ikke gjorde det. Jeg fortalte henne at det ikke hadde gått særlig inn på meg, at som under fødselen (jeg hadde kort tid før blitt far) hadde jeg klart å skape en situasjon som eksisterte for seg selv uten sammenheng til livet utenfor, og at inntrykk som ellers kanskje ville overveldet meg derfor ikke gikk inn på meg. Hun virket ikke helt overbevist.

På morgenen neste vakt pratet jeg med Per om *hendelsen*. Per hadde kommet med 2-1 litt etter Arve og meg. Han, og resten av 2-1 hadde stått litt i bakgrunnen, men det var de som løftet den døde opp på båren og pakket ham inn i tepper. Her hadde de sett *rosen* av blod som var igjen i asfalten etter hodet hans, og spytt den vekk. Per var nylig blitt ansatt i Bergen Brannvesen men hadde jobbet flere år i deltidsbrannvesen på landet. Det var også første gang for ham at han så en som hadde dødd på denne måten, og han hadde vært plaget med de samme tankene som meg på kvelden. Arve kom forbi og spurte om det gikk bra med meg, og jeg svarte at jeg hadde sovet litt dårlig natten etter men at jeg hadde det helt fint – *hendelsen*

hadde ikke gått særlig inn på meg. Jeg tenkte for meg selv at egentlig var jeg mer plaget av dårlig samvittighet for at det ikke gikk inn på meg, et resultat av at de jeg fortalte hjemme om det reagerte med å si: «går det bra med deg? Det må ha vært tøft. Var det ikke forferdelig?». Burde jeg være preget? – Det var nesten som at forventningene om at jeg skulle ha det vanskelig gjorde det vanskelig for meg. Jeg takket for omtanken og fortsatte praten med Per. For meg var det godt å høre at Per hadde hatt de samme tankene som meg selv, og jeg tror Per følte det på samme måte. Etter dette snakket gruppen sjeldent om denne *hendelsen*, med unntak når den var relevant i forhold til andre *hendelser* eller opplevelser.

Som belyst i eksempelet over gikk «seperasjonsfasen» fort; alarmen gikk, vi kledde på oss, og to minutter senere var vi ute av porten. *Enheten*, bestående av Arve og meg, ble etablert og integrert i løpet av disse få minuttene, og var nå «sannhet».

«Liminalfasen» varte mye lengre: Den omfattet hele *hendelsesforløpet* fra vi kjørte ut porten, til vi satte oss i bilen igjen på *hendelsesstedet* og begynte å «normalisere oss», her kjennetegnet ved at Arve spurte «om jeg hadde vært med på noe slikt før». For meg eksisterte det som skjedde i denne fasen for seg selv, fraskilt fra den «vanlige» virkeligheten. De gangene jeg har tenkt tilbake på *hendelsen* har jeg vært bevisst på hva jeg gjorde, kontra de andre som var der, men i øyeblikket var det *vi*, i form av Arve og meg. Dette kommer også til syne i Arves utsagn «vi får vel gå ut å gjøre noe», for han kunne like gjerne ha sagt «du henter førstehjelpsutstyr, jeg koordinerer med Poli og ambulanse», men hans begrepsbruk var preget av at også han så oss som en enhet i stedet for to individer – som Turner har beskrevet det så opplevde vi en følelse av «kommunitas», det som skjedde eksisterte for seg selv og den «vanlige» strukturen eksisterte samtidig som den var irrelevant (Turner 1969:96), vi opplevde «radikal intersubjektivitet» hvor det ikke var «Arve» og «Tollef» men *vi* som handlet (Vandeskog 2016) og for en tilskuer ville det hele sett ut som om den ene handlingen fulgte den forrige uavbrutt – «gratie» (Johansen 1996).

«Reintegreringsfasen» startet, denne gangen, i det vi satt oss i bilen og Arve spurte om jeg hadde vært med på noe slikt før. Med dette var den «radikale intersubjektiviteten» brutt, og *vi* var erstattet av «Arve» og «Tollef» for her ble jeg tvunget til å reflektere over min egen eksistens. Det som skjedde herfra hadde i høy grad «å gjøre oss til produktive medlemmer av vaktlaget» som funksjon.

Bruce Kapferer forklarer at på Sri Lanka ble mennesker besatt av demoner fordi demonens blikk låste seg på dem, gjerne når de var alene, og dette førte til at de var under demonens makt (Kapferer 1979:113). Demonen i eksempelet jeg beskrev over her eksisterte i form av sanseinntrykk som fanget tankene, i mitt tilfelle særlig når jeg var alene på rommet for å sove.

I demonutdrivelsen på Sri Lanka ble demonens blick brutt ved at man fikk pasienten til å le av den, og dermed forstå at demonen ikke hadde noen makt over ham, med mindre pasienten tillot det ved å anerkjenne den som mektigere enn ham selv (Kapferer 1979:113). Som i Kapferers demonutdrivning måtte vi normaliseres ved å bryte demonens blick, her i form av det mentale bildet av den avdøde mannen, og den normale ordenen i verden måtte reetableres - allerede i bilen begynte Arve smått å vitse med at jentene som jobbet på ambulansen var pene.

Inne på stasjonen fortsatte dette arbeidet, men her initiert av de andre brannkonstablene ved at de la opp til åpenbare vitser som det var meningen de som hadde rykket ut skulle levere. Her måtte vi, igjen som under en demonutdrivning, bevise ovenfor «publikum», nå i form av de andre brannkonstablene, at vi aksepterte de gjeldende konvensjonene; at *hendelser* er noe som bare skjer, at alle *hendelser* er ulike, og at det har lite for seg å forstå hvorfor enkelte *hendelser* skjer. Etter å ha forklart *hendelsesforløpet* begynte de humoristiske stikkene for å bryte forbannelsen (i form av dyster stemning, mentale bilder, og mørke tanker). Ved å la meg rive med viste jeg ovenfor de andre at jeg ikke lenger var forurenset og preget, og at jeg aksepterte at *hendelser skjer* og at det var lite å gjøre med akkurat dette fordi *ingen hendelser er like* - virkeligheten ble «reetablert». Henrik hadde det siste humoristiske sticket som gjorde at demonens blick forlot oss for da lo eller smilte de fleste, og «publikum» var tilfreds med at vi ikke lenger var forurenset (Kapferer 1979:128). På denne måten var denne, offentlige, delen like mye til for «publikum» som for «pasienten» for her ble enigheten om hvordan verden var «reetablert», og vi tok med oss det vi hadde opplevd inn i deres liv på en trygg måte – *hendelsen* ga mening i brannkonstablenes virkelighetssystem (Gluckman 1956) og «konvensjoner» (Rappaport et al. 1999) fordi alt lot seg «kategorisere» (Douglas 1997:56-70).

I ettertid så jeg også at brannkonstablene begynte å oppfatte meg, til dels, på en annen måte – de begynte å spørre meg om hva som hadde skjedd, og vi som hadde vært der bygget relasjoner ved å henvise til denne *hendelsen* (mimre). Jeg fikk også i større grad ansvar både i og utenfor Hovedbrannstasjonen. En forklaring på dette er at jeg hadde ervervet meg «kulturell kapital» (Bourdieu 1995) gjennom *hendelsesforløpet* – Jeg hadde bevist at jeg tålte sterke inntrykk, at jeg kunne oppføre meg *modent* under *hendelser* ved å «opptre» riktig på den dramatiske «scenen» (Goffman, Risvik, and Risvik 1992), og gjennom «reintegreringen» hadde jeg bevist at jeg aksepterte den samme virkeligheten som dem. Det er vanskelig å si nøyaktig når «reintegreringen» var ferdig fordi vi, særlig Per og meg, jevnlig pratet om det som hadde skjedd. Dette var nok for å bryte demonens blick når det fant oss igjen, for tankene

mine dreide stadig tilbake til *hendelsen* i ukene som fulgte, uten at det på noen måte var overveldende – jeg følte et behov for å snakke om det.

Sikkerhetsmessig, i forhold til den enkeltes mentale helse, var særlig «reintegreringsfasen» viktig. Her monitorerte brannkonstablene hverandres mentale tilstand og fulgte opp de som ikke hadde det godt. Dersom jeg ikke hadde vist tegn til å se humoren i det som hadde skjedd ville de andre brannkonstablene blitt bekymret for meg. Dersom jeg hadde vist antisosial adferd i etterkant ville nok de jeg kjente best tatt meg til siden for å prate med meg om det. Om jeg ikke etter dette hadde vist tegn til forbedring ville nok Arve eller Henrik bedt meg prate med psykolog om *hendelsen*, men dette hadde jeg hatt en høy terskel for å gjøre fordi både jeg og de andre ville da ansett meg som *syk*. Derfor vil jeg påstå at denne «lavterskel» og «uformelle» debrifingen som fulgte *hendelsen* kanskje var blant de viktigste sikkerhetsredskapene for brannkonstablens mentale helse, og at en lang karriere i brannvesenet ville vært vanskelig uten en slik arena.

Kapittel 6: Brannkonstabelens forståtte evne til å skape sikkerhet

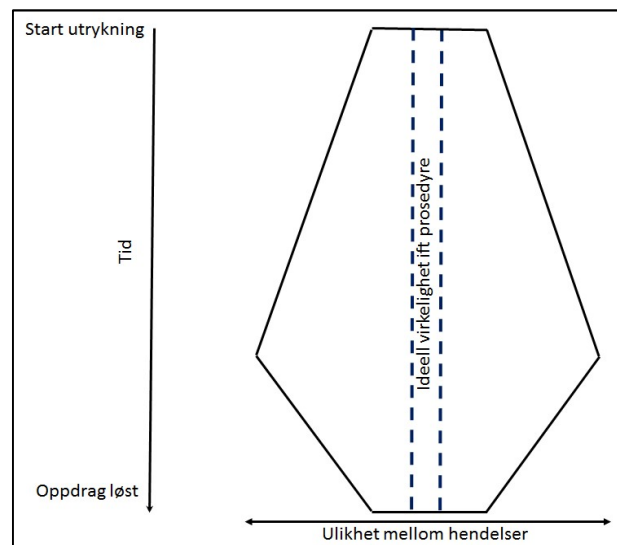
En dag i slutten av februar satt Geir og meg i 4-3 på vei tilbake til stasjonen. Vi pratet i utgangspunktet om alt utstyret brannkonstablene måtte være kjent med for å gjøre jobben sin, og hvordan trening og øvelser var viktig for å mestre alt dette utstyret. Vi fortsatte med å snakke om hvor «uventet» *hendelsene* oppstod, og hvor lite forutsigbart det var hvilken type *hendelse* som ville bli den neste. Jeg fortalte om at under slike omstendigheter kunne det ofte utvikle seg *overtro* for å kontrollere *det uforutsigbare og uventede*, som Gmelch (1971) viste med baseballspillerne, hvor Geir brøt inn og sa: «*Jeg har aldri sett dette hos oss - Ingen hendelser er like, og det kan vi ikke gjøre noe med!*». I løpet av feltarbeidet ble det sagt flere ganger at *ingen hendelser er like*, og dette viste seg å være en «konvensjon» som var grunnleggende for mye av aktiviteten og sikkerhetstenkningen på brannstasjonen.

Ingen hendelser er like

Tilnærmingen til alle prosedyrene som styrte hvordan oppgaver og aktiviteter skulle gjennomføres var ofte preget av at *ingen hendelser er like*. I utsagnet ligger det at man må akseptere at enkelte elementer ikke lar seg kontrollere, og at man må være tilpasningsdyktig for å mestre disse. Denne ideen om virkelighetens natur kan hevdes å motstride ideen bak *prosedyrer*, hvor en antar at det som skjer er likt nok fra gang til gang slik at man kan

planlegge for det i høy detalj. Et eksempel på en slik konflikt dukket opp var under Geir sin leksjon om overtrykksventilering: Da han fortalte at han ønsket at å trekke viften frem foran døren med en gang man kom frem til et brennende hus skulle bli prosedyre, dukket med en gang «hva om-spørsmålene» opp: «hva om det er inne i en trang gang i en blokk?» og «hva om det er en trapp opp til inngangsdøren?». Geir sitt svar på dette var at «ingen hendelser er like, om prosedyren ikke er fornuftig å følge, så gjør vi noe annet». Dette svaret ble akseptert av de andre med en gang. Tanken om at man selv måtte tenke for å finne ut hva som var fornuftig var rådende, *prosedyrene* skulle ikke følges blindt, og konflikten ble løst av Geir i det han viste at også han aksepterte dette. Det må her nevnes at Geir ofte var fremste talsmann for at man skulle tenke selv.

Dersom vi ser nøyere på utsagnet; *ingen hendelser er like*, kan vi se at dette er en sannhet med modifikasjoner – enkelte ting er nokså like. Jeg konfronterte Geir med dette en gang, og han måtte si seg enig i at enkelte elementer var ganske like hver gang, og at *prosedyrer* har sin plass. Sammen laget vi en figur for å illustrere dette.

Figur: Likhet mellom *hendelser*

Man ser her at i starten av en *hendelse* var alt ganske likt fra gang til gang, men at det også her eksisterte forskjeller: En enhet kunne allerede være ute på utrykning eller ikke klar etter forrige utrykning, en enhet var på butikken og handlet, en bil kunne være ødelagt, eller en brannkonstabel kunne sitte på do og bruke lang tid på å komme seg ned i garasjen. Samtidig var det meste likt, og derfor var dette en situasjon hvor det var mulig å ha detaljerte planer fra før uten at ukontrollerbare faktorer ødela planen.

Utover i *hendelsesforløpet* vokste mulighetsrommet for ulikhet fordi man her møtte faktorer som var utenfor ens egen kontroll: trafikk, publikum, trange gater, dårlig tilkomst til *hendelsesstedet*, og selve *hendelsen*. På grunn av dette ble evnen til å tilpasse prosedyrene til *hendelsens* art viktigere og viktigere etter hvert som *hendelsesforløpet* utspilte seg.

På et punkt begynte mulighetsrommet for ulikhet å krympe igjen - når man hadde fått *hendelsen* under kontroll. Dette punktet ble gjerne kjennetegnet av at man begynte å pakke utstyr for å trekke tilbake til stasjonen. Derfor kunne vedlikehold og reorganisering i høy grad være prosedyrestyrt.

Holdninger til prosedyrer

For å forstå holdningene til prosedyrer må vi undersøke hva både *prosedyrer*, og deres motsetning «autonom handling», er. *Prosedyrer* er formelle regler som bygger på rasjonell og analytisk logikk, i den hensikt å beskrive den perfekte måten å løse jobben på i forkant (Vandeskog 2016:238). «Den autonome handlingen» er derimot basert på faglig dyktighet opparbeidet gjennom trening, øving og erfaring, og oppstår i det den utøvende «glemmer seg selv» i situasjonen og handler instinktivt (Vandeskog 2016:235). Med dette ser vi at den ene formen for handling (*prosedyrer*) er «eksplisitt» og den andre formen (autonomi) er «kroppsliggjort», den første er tidkrevende og den andre er umiddelbar.

Vi ser at brannkonstablene så verdien med *prosedyrene*; som Geir sa: «*de er til for at den enkelte skulle forstå hva han/hun skal gjøre i fravær av en leder eller mangel på kunnskap til å tenke selv*», men brannkonstablene forstod også ulempen med dem; de var formelle, kompromissløse, og statiske. Derfor ser vi at om en kun følger regler vil alt ta lang tid, og man vil ikke være tilpasningsdyktig i forhold til elementer som *prosedyrene* ikke har forutsett. På den annen side ser vi at om alle handler autonomt kan handlingsforløpet bli uforutsigbart og direkte farlig. På grunn av dette må en dyktig brannkonstabel både mestre *prosedyrene* og *å tenke selv*, og i tillegg å balansere mellom disse handlemåtene.

Det er også andre årsaker for brannkonstablens holdninger til *prosedyrer*: man kan for eksempel se det som en kamp mellom *akademikere* og *håndverkere*, hvor *akademikerne*, i lederstillinger, øver makt over *håndverkerne* gjennom formelle *prosedyrer* og *byråkratisering*, og at *håndverkerne* utøver motstand gjennom å handle autonomt. Jeg påpekte dette ovenfor Geir en gang, og han responderte ved å si: «*Ingenting provoserer en brannmann mer enn en akademiker som forteller ham hvordan han skal gjøre jobben sin*». Det vi her var inne på er at akademikere ofte har en tendens til å ta et «ovenfra- og ned-perspektiv», ved å for eksempel nytte en modell for å beskrive virkeligheten, og at man da også forenkler den. I

samme hånd vending som man nytter en modell for å beskrive virkeligheten, antar man også at modellen er representativ, men siden modellen er en forenkling overser den også en rekke detaljer – og disse detaljene kan være vesentlige. Scott hevder at årsaken til at flere moderniseringsforsøk har feilet har vært planene har oversett essensielle aspekter ved virkeligheten (Scott 2005:6). Geir visste at «modellen», eller «forenklingen», som *prosedyrer* bygget på, ikke kom til å være tilstrekkelig alene under en *hendelse*, og at derfor måtte den utføres av gode håndverkere som kunne tilpasse *prosedyrer* til *hendelsen*. Her ligger en av årsakene til at brannkonstabler blir provosert når akademikere prøver å detaljstyre dem, for da uttrykker de et ønske om å tilpasse *hendelsen* til *prosedyrer* – som om de har glemt at virkeligheten er rundt oss, og ikke på papiret.

Geir hadde et eksempel han flere ganger trakk frem når vi snakket om *prosedyrer* og at de noen gang ikke passet til virkeligheten de skulle implementeres i: Han hadde sett Statsminister Erna Solberg på TV mens hun var på befaring på det nye svømmeanlegget, «AdO», dagen før det skulle åpne. Statsministeren og følget hennes hadde fått en omvisning på bygget, og alle gikk med hjelm. Geir poengterte at «*bygget var jo ferdig, dagen etter skulle det åpnes for publikum, kvinner og barn - og ingen av dem måtte gå med hjelm*». Jeg utfordret ham her en gang og sa: «*Ja, men det var sikkert noen formaliteter som gjorde at de måtte ha hjelm, for eksempel at bygget fremdeles var regnet som en anleggsplass og at forsikrings-selskapet da krevde at alle måtte gå med hjelm*». Geir svarte «*Det har du nok rett i, men det er fremdeles meningsløst å gå med hjelm. Her går de med hjelm fordi noen har bestemt det, ikke fordi det er nødvendig*». Latter pleide også å følge denne historien som var ment å illustrere at det var en tendens til å ikke tenke selv og å følge *prosedyrer* blindt, og at dette var negativt (*fordummende*) og tåpelig.

Samtidig som brannkonstablene mente det var fornuftig å tenke selv i stedet for å følge *prosedyrer* blindt visste de også at dette innebar både potensiale for mer robuste *prosedyrer* og risiko for sanksjonering. Dersom noen improviserte fordi *prosedyrer* ikke fungerte, og den nye løsningen viste seg å være god, ville erfaringene herfra bli brukt til å utvikle bedre *prosedyrer*. På denne måten var *prosedyrer* ofte bygget på tidligere *erfaringer* om hva som fungerte eller ikke fungerte. Men det å trå utenfor *prosedyrer* innebar også risiko for den som gjorde det, for dersom løsningen en valgte produserte dårligere resultater enn *prosedyrer* ville gjort kunne en bli sanksjonert mot, eller i verste tilfelle skade seg. På grunn av dette måtte en ha nødvendig faglig kompetanse for å kunne improvisere på en sikker måte, og en måtte også ha nødvendig «kulturell kapital» for at løsningen skulle bli akseptert som god – det var ikke på yngstemann sin plass å foreslå nye løsninger.

Geir og Sveinung eksemplifiserte dette en gang ved å fortelle en historie hvor de hadde jobbet på et tak uten sikring: Under en bygningsbrann for noen år siden hadde de valgt å ikke nytte fallsikring mens de jobbet på taket – et klart brudd på prosedyren. En fra ledelsen i brannvesenet hadde sett dette, og reagerte ved å konfrontere dem etter *hendelsen*. Han fra ledelsen hadde ansett dette som veldig farlig, men Geir og Sveinungs forståelse var av det motsatte; de anså dette for helt trygt. Begrunnelsen for at han fra ledelsen så dette som farlig var at det var høyt ned og et fall ville drept dem, for å ikke snakke om farene som kunne ligge under taket i form av svak konstruksjon på grunn av brannen. Begrunnelsen til Geir og Sveinungs valg om å ikke nytte sele var sikringsmateriellet ville vært til hinder for innsatsen deres, og fordi de anså det som trygt siden de kunne se hvordan taket så ut under taksteinen ved at de kjente hvordan huset var konstruert visste hvordan de kunne bevege seg trygt på et tak gjennom erfaring. På grunn av dette ville de ikke trække gjennom eller miste balansen. De jobbet da ved å plukke vekk takstein der de skulle gå, og så trække på taket under der hvor de så at det var trygt. Poenget i historien var å vise at med forskjellig bakgrunn og erfaring leser man risikoen forskjellig, det som ser farlig ut, og ville vært farlig for han fra ledelsen, så ikke farlig ut for erfarne brannkonstabler. Et annet poeng som ble kommunisert implisitt var at akademikere har en tendens til å anta at de vet bedre enn en håndverker som har lært gjennom praksis, at akademisk kunnskap er overlegen erfaring, og at denne holdningen er negativ. Historien undergraver sådan akademikerens formelle makt over håndverkerne i organisasjonen ved å bygge yrkesstolthet blant håndverkerne.

Gjennom sin erfaring og kompetanse var Geir og Sveinung rustet til å ta et selvstendig valg om å ikke følge prosedyren i denne sammenhengen, noe som igjen underbygger at *prosedyren* ikke alltid er den beste løsningen i virkeligheten fordi *ingen hendelser er like*. Samtidig var Geir og Sveinung regnet som *eldre* brannkonstabler som hadde nødvendig «kulturell kapital» til å kunne forsvare sine valg, og å få dem akseptert. Dersom de hadde vært 22 år og ufaglært ville nok ikke historien handlet om de *dyktige* brannkonstablene som gikk imot *prosedyren* og leverte gode resultater som følge av det, men om de *unge, uerfarne, umodne, og egenrådige* brannkonstablene som hadde en kort karriere i brannvesenet fordi de gikk mot alle råd, prosedyrer og retningslinjer.

Hva er sikkerhet?

I mai satt Geir og meg ved bordet på kjøkkenet og pratet. Jeg spurte ham: «Hva er sikkerhet?». Geir svarte: «*Sikkerhet kommer av kunnskap om hva som må gjøres for å løse et problem, riktig utstyr for å kunne løse problemet, og riktig bruk av utstyret. Om jeg kommer*

frem til en hendelse må jeg først finne ut hva jeg skal gjøre, for eksempel gå inn gjennom vinduet i andre etasje for å slukke. For å gjøre dette må jeg ha utstyret jeg trenger, for eksempel en stige. Det holder ikke bare å ha stigen og vite at jeg skal inn vinduet, jeg må også vite hvordan stigen skal brukes på en trygg måte. Dette er bare min mening, om du går inn på stuen og spør de andre, så vil du få like mange forskjellige svar».

Først var jeg litt overrasket – svaret var mye mer konkret enn jeg hadde forestilt meg når jeg stilte spørsmålet. Etter å ha reflektert litt over svaret kunne jeg se at han hadde forklart «hvordan han skapte sikkerhet», både for seg selv, sine kollegaer, og for den som var i nød. Jeg så også at svaret han ga meg var et svar han hadde reflektert over tidligere, kanskje gjennom sitt virke som hovedverneombud. De gangene jeg spurte andre det samme spørsmål så fikk jeg lignende svar, som for eksempel «*at jeg kommer hjem dagen etter jeg gikk på jobb*». Med dette så jeg at brannkonstablene knyttet sikkerhet til deres evne til å løse oppdrag effektivt og på en trygg måte – altså både at de klarte å gjøre en jobb som i utgangspunktet var krevende og farlig, og at de klarte å komme fra det uten skader.

Rekkevidde for påvirkningsevne

Jeg vil her hevde at brannkonstablene så virkeligheten som «sfærisk», med seg selv i senter, og at deres evne til å påvirke virkeligheten var begrenset av hvor langt ute i «sfæren» det de søkte å påvirke befant seg. Ut i fra oppfatninger om hva var er nært, og kontrollerbart, prioriterte brannkonstablene, og brannvesenet, hva de skulle prioritere energien sin på for å maksimere utbyttet av den i form av sikkerhet (evne til å løse oppdrag, og til å komme fra det uten skader).

Brannkonstabelens tok i høy grad del i sin virkelighet. Med dette mener jeg at brannkonstabelen tenderte å oppfatte virkeligheten gjennom sine egne sanser, gjennom interaksjon med virkeligheten, fremfor løsrevet fra den ved å observere den, og «glemte seg selv i handlingen» (Johansen 1996; Vandeskog 2016) i den forstand at de selv var del av det som skjedde. For å illustrere dette vil jeg trekke frem en historie Henrik fortalte mens vi spiste kvelds, om en gang da han røykdykket. *Hendelsen* tok sted før brannvesenet fikk termiske kamera som kunne fortelle dem hvor varmt det var rundt dem, og da hadde de kun sine egne sanser til å fortelle dem hva temperaturen i rommet var. Det er for øvrig viktig å vite hva temperaturen er – når temperaturen blir høy nok kan branngassene i rommet antenne og føre til en eksplosjon. Temperaturforskjellen mellom gulv og tak i rommet kan også være enorm. For å avdekke om det var fare for at branngassene skulle antenne stakk Henrik, som lå på gulvet, hånden sin opp i rommet for å kjenne etter. Han kunne kjenne det var svært varmt og

trakk hånden sin fort ned igjen. Han fullførte røykdykket, kom ut, og begynte å kle av seg tøyet. Da han tok av seg hansken så han at han hadde annengrads forbrenning på hånden, brannskader etter den høye temperaturen da han stakk hånden opp. Eksempelet viser at brannkonstabelen tok del i sin virkelighet – brannkonstabelen oppfattet ved å nytte sine egne sanser for å forstå det som skjedde rundt, og brannkonstabelen og omgivelsene påvirket hverandre gjensidig. På grunn av dette kan det være mer treffende å nytte begrepet «livsverden», som impliserer at det er her man eksisterer, fremfor «virkelighet», men jeg vil likevel nytte begrepet *virkelighet* fordi dette er begrepet brannkonstablene selv nyttet og sådan mer «erfaringsnært».

Antropologen Tim Ingold (1993) redegjorde for at man kan se verden rundt seg enten som en «sfære», eller som en «klode», og drøftet konsekvensene at disse synene. Hans mål med artikkelen var å vise at dersom man forstod verden som en klode, var det lett for å forstå sin egen plass som noe «utenfor» verden, og at man da var tilbøyelig til å anta at verden var til for menneskene å disponere for å så finne en ny verden når denne var oppbrukt. Ved å forstå verden som en «sfære» ville man derimot se seg selv som en del av verden, med seg selv i senter, fremfor som et objekt (Ingold 1993). Jeg vil hevde at brannkonstabelen hadde en «sfærisk» forståelse av verden fordi verden ble oppfattet gjennom egne sanser, ble manipulert av egne handlinger, og manipulerte brannkonstabelens handlinger – det eksisterte en gjensidig evne til å påvirke hverandre og sådan en dynamikk mellom brannkonstabelen og omgivelsene.

Brannkonstabelens «virkelighessfære» var inndelt i lag hvor de nærmeste var i større grad under ens egen makt enn de ytterste. Utsagnet til Geir; «*Ingen hendelser er like, og dette kan vi ikke gjøre noe med*», og figuren vi laget sammen, kan ses som erkjennelser av dette – *hendelsen* eksisterte ytterst i sfæren. I dette ligger det en forestilling om at det som skjer «der ute» er utenfor vår makt og kontroll – vi kunne ikke bestemme hvilke *hendelse* som skulle bli den neste, ei heller hvilken art den ville være av, men inne på stasjonen lå det meste under vår egen innflytelse. På grunn av dette har jeg delt «sfæren» i fem lag, hvor det som eksisterer nærmest senter er i høy grad under den enkelte brannkonstabels kontroll og makt, og det som eksisterer ytterst i liten grad. Jeg finner «lag» treffende fordi, i motsetning til nivåer, omslutter lagene hverandre og eksisterer sammen i en virkelighet, samtidig. Jeg har valgt å kalle disse lagene for «selvet», «kollegaer», «organisasjon», «verden», og «*hendelsen*».

Det innerste laget var «selvet». Denne hadde man høy grad kontroll over. Gjennom å trene, øve, og å lære, kunne en ruste seg bedre til å møte fremtiden, det ukjente, på en fordelaktig måte, og på den måten øve større kontroll over *hendelsen* når man den inntraff. Man må også se utstyret den enkelte brukte som å eksistere i dette laget. Gjennom å teste,

kontrollere og vedlikeholde utstyret en skulle nytte var en i stand til en viss grad å styre et potensielt *hendelsesforløp* i egen favør.

Det neste laget var ens «kollegaer»; *brannkonstablene* en jobbet med. Man kunne dele sine erfaringer med dem, gi dem råd, og trene dem. Slik kunne en ruste dem, og laget, bedre til å møte *hendelsen*, på en måte som var fordelaktig for dem, og en selv. Her kunne den enkelte ha høy grad av innflytelse, men denne var til dels begrenset av ens «kulturelle kapital» og av ens plass i det formelle hierarkiet. Dette laget var tett knyttet med det første gjennom «monitorering» og «selvmonitorering»: En sterk motivasjon til å for eksempel trene, i tidsrommet som var satt av til det, var at de andre visste hvem som trente og ikke, og man la selv merke til hvem som ikke deltok. Det samme gjaldt de andre gjøremålene som ble gjort offentlig, som for eksempel kontroll av utstyr og redskaper, vedlikehold, vasking og matlaging, til og med spising. Disse formene for «monitorering» og «selvmonitorering» var sterke insentiver for å delta, og å gjøre ting korrekt - å oppnå «kulturell kapital» (Bourdieu 1995) gjennom å mestre korrekt opptreden i de forskjellige «scenene» og ritualene (Goffman, Risvik, and Risvik 1992), og å offentlig demonstrere at man aksepterte brannvesenets konvensjoner (Rappaport et al. 1999).

Det neste laget var brannvesenet som «organisasjon». Her kunne man påvirke gjennom å bidra med tips og erfaringer, samt komme med råd til ledelsen om hvilket materiell som kunne være fordelaktig å anskaffe, eller hvilke prosedyrer det kunne være fordelaktig å endre. Dette laget var knyttet til de to innerste gjennom prosedyreverket og «monitorering» og «selvmonitorering» i forhold til dette, samt direkte lederskap fra brannsjef, operativ leder eller brigadeleder. Den enkelte brannkonstabel hadde ganske liten kontroll over det som eksisterte i dette laget, men det som eksisterte her hadde stor påvirkning på den enkelte.

Det ytterste laget var «verden» - det som skjedde utenfor brannstasjonen og brannvesenets organisasjon. Her hadde brannkonstablene og ledelsen i Bergen brannvesen liten påvirkningsmulighet, og en kan si at grensen mellom dette laget og det forrige gikk der hvor brannvesenets organisasjon møtte øvrige deler av kommunen, og i møtet mellom brannvesenets eiendom og øvrig eiendom. Det eksisterte likevel enkelte koblinger som gjorde det mulig for brannvesenet å kontrollere det som eksisterte i dette laget. Gjennom kommunikasjon mellom ledelsen i brannvesenet og politiske institusjoner kunne brannvesenet bidra til endringer i lovverk og reguleringer og på denne måten utøve kontroll over det som foregikk her. Det ble også gjennomført aktiviteter for å lære om verden utenfor brannstasjonen: Hver søndag ble det gjennomført befaringer av såkalte *brannsmitteområder*, definerte områder hvor brannsmittefaren mellom bygninger var særlig stor ved brann, hvor

man undersøkte blant annet hvor man kunne finne vann, hvor de forskjellige redskapene kunne utplasseres, og hvordan standarden på byggene var med tanke på brannsmittefare, slukkearbeid osv.

En kan hevde at *hendelsen* eksisterte som en egen «sfære» i det ytterste laget, en «sfære» som spontant oppstod og eksisterte som en «liten virkelighet» for seg selv for å så implodere og forsvinne når den var løst. I disse situasjonene hadde brannkonstabelen til en viss grad makt til å forme det som skjedde i denne «sfæren» etter sitt ønske fordi utfallet var ofte direkte resultat av brannkonstabelens valg. Særlig ble skillet mellom de to innerste sfærene, «selvet» og «kollegaer» utydelig under *hendelsen* fordi brannkonstablene opplevde «radikal intersubjektivitet» og så derfor kollegaene sine som del av seg selv, og vis versa. Man kan også se «*hendelsen*» som en situasjon hvor grensene mellom lagene ble mer utydelig ettersom brannkonstabelens mandat vokste ut ifra «*hendelsens*» størrelse og egenart. Uansett hvordan man ser «*hendelsen*» var forholdet mellom brannkonstabelen og «*hendelsen*» svært asymmetrisk siden brannkonstabelen alltid måtte tilpasse seg det som skjedde her – brannkonstabelen kunne ikke bestemme når «*hendelsen*» oppstod, ei heller hvor, men han kunne påvirke den direkte når den først hadde oppstått og gjennom å håndtere den fikk brannkonstablene større og større makt over den.

Det viktigste å trekke ut fra denne analysen er at den enkelte brannkonstabel brukte mest ressurser på å søke å kontrollere de innerste sfærene, for her hadde han størst sannsynlighet til å lykkes. I analysen til Gmelch (1971) kommer det frem at «magi», i form av virkemidler med en lite vitenskapelig anerkjent plausibel link til det de hevder å kontrollere, var et virkemiddel for å kunne påvirke de variablene av virkeligheten som i utgangspunktet ikke lot seg kontrollere, men «magi» var ikke et virkemiddel som eksisterte i brannkonstabelens virkelighet. De ytterste lagene i «sfæren» var i høy grad utenfor brannkonstabelens kontroll, og han måtte nyttet en vesentlig større mengde energi for å påvirke dem nok til å få sin vilje enn ved å fokusere på de innerste lagene i «sfæren». Dette forklarer hvorfor det ble brukt mye tid på trening, øving og utdanning, og på å lære av sine egne og andres erfaringer – Brannkonstablene aksepterte at de ikke kunne kontrollere det som enda ikke hadde skjedd.

På bakgrunn av dette, og analysen av *utrykning* som overgangsritual, var *hendelsens* «naturtilstand» uforutsigbar og forbundet med risiko: Det var under «*hendelsen*» en røykdykket og ble utsatt for branngasser, det var under «*hendelsen*» en kjørte utrykning, det var under «*hendelsen*» en gikk på takene, og det var under «*hendelsen*» en møtte lik under vann, forkullet i et hus, eller på asfalten under en bro. En visste aldri helt hva som krevdes,

eller når, før «hendelsen» var avsluttet – og da var den historie og eksisterte ikke lenger. «Hendelsen» kunne til og med representere en risiko over tid gjennom at en kunne få senskader som post-traumatisk stress eller *brannmannsrelatert kreft* i ettertid, og kunne sådan også få konsekvenser for vaktlaget ut over de som hadde deltatt på utrykningen, og for familien *hjemme*.

Motsetningen til «hendelsen» var lagene «selvet» og «kollegaer» hvor man hadde høy grad av påvirkningskraft, og disse representerte «sikkerhet» og «orden». Siden «selvet» og «kollegaer» hadde en forbindelse til «hendelsen» ved at godt trenings-, erfarings- og kunnskapsnivå, samt gode forberedelser, økte ens kontroll over «hendelsen» var det lite overaskende at mesteparten av energien ble rettet mot å forbedre det som skjedde i disse lagene. Ved å mestre disse to lagene kunne man da skape sikkerhet under «hendelsen».

Å forstå hendelsen rett

Når først «hendelsen» oppstod gjorde erfaring at man forstod situasjonen på forskjellige måter. For å ta ett praktisk eksempel: Da jeg holdt på å legge meg, min første vakt, gikk alarmen og det kom melding på radioen om en *hoppeskandidat* på Askøybroen. Deretter fortsatte meldingen med at det allerede hadde hoppet en person, og en annen stod igjen på broen. Jeg oppfattet her «hendelsen» på Askøybroen til å være så dramatisk at jeg valgte å ikke bli med på utrykningen sammen med Arve fordi jeg var redd for å forstyrre – I mitt hode kom Arve til å stå og forhandle med personen som vurderte å hoppe, å prøve å overtale han/henne til å la være. I slutten av feltarbeidet mitt hadde jeg ervervet meg mer erfaring og visste at i slike situasjoner ville Arve parkere bilen sin på bysiden av broen, for å så lede brannvesenets innsats herfra – «hendelsen» var helt udramatisk, og dersom jeg ikke hadde visst bakgrunnen ville det nesten sett ut som om Arve bare hadde parkert der for å snakke i telefonen. Poenget her er å vise at ved å ha forskjellig erfaring og kunnskap så leser man situasjonen svært ulikt.

Goodwin (1994) forklarer at gjennom kunnskap, trening og erfaring så endrer en måten en oppfatter situasjoner på. Han eksemplifiserer dette med en arkeologistudent som må lære nye begreper for å beskrive det hun ser på bakken, og jurymedlemmer som får et nytt syn på Rodney King-saken gjennom at en politimann beskriver sin forståelse av hva Rodney King gjorde mens han ble slått og sparket av politibetjentene, som førte til Kings død. Gjennom disse læringsprosessene ble både studenten og juryens fortolkning av det de kunne se endret, noe som medførte at studenten kunne fungere som arkeolog og at juryen frikjente

politimennene som drepte Rodney King. Det samme skjedde med meg i feltarbeidet; jeg lærte å lese virkeligheten på nye måter.

Når det gjelder risiko er også dette sosialt lært. Mary Douglas (1982:1) forklarer at for å forstå hvorfor noen risikoer fokuseres på mens andre ignoreres så må man se på risiko som en sosial prosess. Herunder må man igjen se på: hvor høyt risikonivå en aksepterer, hvilke potensielle konsekvenser en aksepterer, hvilke aktører en aksepterer at (ikke) skaper risiko, og hvordan sikkerhet skapes, og sikkerhet for hva. Dette kan en så knytte tilbake til hvordan en leser situasjonen; altså hva som skjer, og hva som er i ferd med å skje (Vandeskog 2016), og hvordan persepsjonen av dette også er sosialt dannet.

I Bergen brannvesen var det forventet, både sosialt og gjennom lov, at en aksepterte høyere risiko enn vanlige borgere. Samtidig var det godtatt at den enkelte kunne sette ned foten dersom han/hun opplevde for høy grad av risiko, men da skulle dette kunne begrunnes. Konsekvensene som var akseptert var at man kunne bli alvorlig skadet eller dø gjennom arbeidet, men dette var også konsekvenser som man skulle gjøre alt man kunne for å unngå, og sådan var risikoappetitten for dette svært lavt. Det samme gjaldt brannmannsrelatert kreft og PTSD, alle visste dette var potensielle konsekvenser, men akseptnivået for dem var lavt til tross for at det var godt kjent at brannkonstabler hadde dobbelt så høy sannsynlighet for å utvikle kreft enn øvrige deler av befolkningen. Risikoviljen var til dels styrt av hvem som var omfattet av «hendelsen»: Brannkonstablene forklarte flere ganger at dersom barn var truet av «hendelsen», så var viljen til å ta risiko særlig stor – de skulle reddes. Aksept for risiko var også styrt av årsakene til at risikoen oppstod: Det var lav aksept for risikoer en ble påtvunget av andre (for eksempel at en ikke fikk riktig utstyr av arbeidsgiver for å beskytte seg mot branngasser), men og høyere risikovilje dersom en søkte å hjelpe andre som var blitt plassert i risiko av en tredjepart. Risiko en utsatte seg selv for, i vel viten, var det derimot høy grad av aksept for, dersom gevinsten var verdt risikoen (som da Geir og Sveinung gikk på taket uten sikring), men å utsette andre for risiko av samme årsak var lite akseptert. Det var akseptert å utsette seg selv for risiko dersom det ganget hele gruppen, og var fornuftig i forhold til det man søkte å oppnå, men å utsette andre for risiko for personlig gevinst var ikke akseptert (Baarts 2009:995). Samtidig var den enkeltes evne til å rettferdiggjøre sine valg, angående risiko, risikovilje, og valg av sikkerhetstiltak, ovenfor de andre brannkonstablene knyttet hans/hennes «kulturelle kapital». Som jeg forklarte tidligere, en ung brannkonstabel hadde mindre rom for å bryte *prosedyrer* enn en eldre brannkonstabel.

Kapittel 7: Alder/erfaring som «kapital», resiprositet, og ervervelse av kapital

I dette kapitlet utforsker jeg hvordan alder kunne ses som synonymt med *erfaring*, og hvordan *erfaring* ga «kulturell kapital» innad i brannvesenet. Etter dette vil jeg redegjøre for hvordan det eksisterte «bytterelasjoner» i form av utveksling av *erfaringer*, og hvordan dette spredte den enkeltes erfaring innad i gruppen og styrket vaktlagets, og brannvesenets, erfaringsnivå samtidig som det styrket den som delte sin «kulturelle kapital».

«Det er de gamle som er eldst» (Roar)

En gang jeg pratet med Roar i gangen om hvordan det var å jobbe i Bergen brannvesen sa han: «*Det er de gamle som er eldst! Sånn er det faktisk litt her*». Med dette mente han at det eksisterte et slags «usynlig makthierarki» hvor de som hadde lengst erfaring stod over de med kortest – at en måtte akseptere at enkelte ganger hadde de med lengst erfaring siste ord i diskusjonen. Dette hierarkiet var til dels synlig for dem som var kjent med organisasjonen, for *ansattnummeret* til hver enkelt var trykt på hjelmen og uniformen hans, og *ansattnummeret* var basert på når en startet; den med lavest nummer hadde lengst erfaring. Dette hierarkiet var legitimert gjennom at den som hadde mest erfaring hadde også best kunnskap om hvordan en oppgave skulle løses.

Samtidig var det åpent for at de yngre kunne komme med innspill, men kun når det var «rom» for det, altså riktig tid og sted. Inne på stasjonen, i *fredstid* var det alltid åpent for å komme med innspill. Når alarmen gikk så endret de «sosiale spillereglene» seg, som jeg redegjorde for tidligere, og man måtte akseptere at sjefen var sjef. Selv om det var åpent for at en kunne komme med innspill inne på stasjonen, så måtte en også forstå at de eldre brannkonstablene kunne hevde autoritet gjennom *erfaring* dersom det ble en åpen diskusjon hvor en var uenige. Dersom en stod for hardt på sitt ville de eldre kunne vise til *erfaring* og «vinne» diskusjonen med mindre en kunne bevise at de tok feil gjennom praktiske eksempler, det holdt ikke med teori. På grunn av dette var kjennskap til hva som var gjort under tidligere *hendelser* viktig for å kunne delta i diskusjoner. Om en verken hadde egen *erfaring*, eller kunne henvise til andres, så hadde en lite å fare med i en diskusjon, med mindre en annen brannkonstabel kom deg i unnsetning med et praktisk eksempel hvor det kunne virket. Siden de fleste startet i brannvesenet før de var 30 år (det er fremdeles en veiledende regel om at man ikke ansetter nye som er over 30 år) kunne man ut fra alderen til de andre også forstå

hvilket erfaringsnivå de hadde – og dermed ble de gamle eldst (mest erfarne). På denne måten ga alder (les: erfaring) «kulturell kapital» og «definisjonsmakt».

Å erverve seg kapital

Den mest åpenbare måten å erverve seg «kapital» på var å delta på utrykninger. Dette ble sett som å bygge seg kompetanse og erfaring, og de yngste brannkonstablene ble derfor brukt til å bemanne 2-1, som hadde flest utrykninger. En annen grunn til at det var slik var at de yngste sjeldent hadde formell kompetanse (utsjekk) i å nytte de andre redskapene. En konsekvens av dette, bortsett fra at de yngste fort fikk *erfaring*, var at de eldre kjørte færre utrykninger, og røykdykket sjeldnere når de først var på utrykning fordi de da bemannet for eksempel *høyderedskap* i stedet.

En annen måte å erverve seg «kapital» på var ved å lære av andres *erfaringer*. Når noen fortalte om hva som hadde skjedd under en utrykning var det forventet at man lyttet. På denne måten fikk de som hadde opplevd noe dramatisk muligheten til å *lufte seg* gjennom «uformell debrifing», og de som ikke hadde opplevd det fikk lære av de andre og sådan være bedre rustet til å takle lignende utfordringer selv. Ved å refortelle andres *erfaringer* kunne en vise at en hadde forstått budskapet riktig, og erverve seg «kapital» gjennom at man fremstod som *erfaren* selv.

En tredje måte å få «kapital» på var gjennom å ha formell *kompetanse* i form av kursing og utdanning. Det må her sies at formell *kompetanse* var lavt ansett helt til en kunne vise at en kunne omsette den i praksis. På denne måten hadde brannkonstablene en «habitus» (Bourdieu 1995) hvor de verdsatte det en kunne utrette over det en kunne forklare, altså «praksis» over «teori». Bloch (1991:186) hevder at (1) mye kunnskap er fundamentalt «ikke-lingvistisk», (2) at konseptene som denne kunnskapen bygger på er formet gjennom erfaring med verden, og (3) at under visse omstendigheter kan denne kunnskapen formidles med språk, men at den da endrer karakter (den fulle mening lar seg ikke oversette). Jeg vil hevde at det er typisk for brannkonstabler (og håndverkere generelt) å inneha mye kunnskap som er «ikke-lingvistisk» (taus kunnskap) fordi de har lært virket sitt gjennom praksis og at kunnskapen ofte ikke kan formidles eksplisitt men består i større grad av konsepter som refererer tilbake på tidligere erfaringer (Bloch 1991:185). Bloch eksemplifiserer med å ta for seg konseptet hus: Dersom man definerer hus til å bestå av fire vegger, dør og tak vil mange hus falle utenfor denne definisjonen. Om taket har blåst av i en storm, er det ikke fortsatt et hus? Dette gjør det vanskelig å vite nøyaktig hva man mener med hus, men dette er ikke et problem til daglig for vi vet alle hva det er. Det samme gjelder en brann – vi vet alle hva en

brann er, men vi klarer ikke å sette ord på hvilke forutsetninger som må være tilstede for at noe skal kunne kalles en brann. Her eksisterer det altså et skille mellom «teoretisk kunnskap», og kunnskap man har lært gjennom *erfaring*, og brannkonstablene foretrakk sistnevnte fordi denne hadde de mest av - det hjelper ikke å kunne fortelle hvordan man skal slukke brannen dersom man ikke klarer det i praksis. Eksperten i brannvesenet var derfor den som kunne handle korrekt, uten å nødvendigvis reflektere over hva han/hun gjorde, fremfor den som kunne stå på siden og forklare hva som skjedde. Dette går igjen tilbake til Johansen (1996) og Vandeskog (2016) og den smidige, grasiøse «dansen» en oppnår i det en «glemmer seg selv i handlingen», hvor en handling følger den forrige uavbrutt. Brannkonstablene som hadde mest «kulturell kapital» var de som evnet å gjøre begge deler: Først forklare teorien, og deretter henvise til praktiske eksempler hvor helst han/hun hadde vært med selv – Disse personene var læremestere for de *ynge* i både dagliglivet på stasjonen, i undervisning, og under utrykninger.

Erfaringsdeling – plikt til å dele, plikt til å lytte, og plikt til å gjengjelde

Det begynte allerede i starten av feltarbeidet å bli synlig for meg at det eksisterte en slags «resiprositet» i erfaringsdelingen i vaktlaget. Dersom noen hadde vært på en utrykning var det forventet at de fortalte om hva de hadde opplevd, og det var aldri noen som nektet å dele sine erfaringer med meg, uansett hvor traumatiske de hadde vært. Jeg merket meg også tidlig at å avbryte noen som delte erfaringene sine ville blitt oppfattet som frekt – det var en slags høytidelig affære til tross for at den var uformell. Gjennom at andre åpnet seg for meg, og hverandre, ble det også forventet at jeg skulle gjøre det samme. Slik var det altså en slags «resiprositet» til stede – en plikt til å gi, en plikt til å ta imot, og en plikt til å gjengjelde (Mauss 2002).

Gjennom dette «resiprositetsforholdet» ble den som delte sin «kulturelle kapital» styrket fordi han viste til erfaringene sine. Samtidig var denne delingen av erfaringer en «gave» fordi de andre lærte, og ble bedre av dem, og fordi gjennom å gjenfortelle dem kunne de selv styrke sin «kulturelle kapital». På denne måten styrket «resiprositeten» hele vaktlaget gjennom sterke insentiver til *erfaringsdeling*, og sådan ble det skapt sikkerhet for øvrige mannskaper i fremtiden.

I samme åndedrag som man styrket sin «kulturelle kapital» forebygget man også PTSD. Gjennom å dele sine nyeste erfaringer delte man også inntrykkene og følelsene sine, og man fikk hjelp av de andre til å gi dem mening (som i det etnografiske eksempelet hvor jeg hadde vært blant de første til å ankomme *hendelsen* når en mann i 20-årene hadde tatt selvmord). Slik bidro denne «resiprositeten» til å skape en «rituell situasjon», «reintegrering»,

som man ikke kunne forlate før de andre mannskapene var fornøyd med at inntrykkene til den som fortalte var prosessert og eksisterte i harmoni med virkeligheten. Dersom man gjennomførte en slik seanse i etterkant av en *hendelse* så skulle den gjennomføres med respekt: Det var uhøflig å avbryte, eller å prøve å overgå historien til den som fortalte.

Rundt bordet på kjøkkenet, mens vi spiste kvelds, ble det ofte fortalt historier. Her var stemningen mindre alvorlig; historiene kunne både være alvorlig og humoristiske, men det var akseptert å skyte inn i fortellingen dersom man for eksempel oppdaget at han som fortalte hadde glemt et poeng ved historien. En kan se denne endringen som et resultat av at hensikten med historiene var endret – fra «reintegrering» og «debrifing» til uhøytidelig læring og vitsing, for rundt bordet skulle vi kose oss. Rundt bordet snakket gjerne de eldste om brigadelederen som alltid kjeftet sånn, om sommerfesten som hadde tatt helt av i bussen på vei dit de skulle ha festen, om rare ting de hadde sett da de kjørte ambulanse, eller om spektakulære *hendelser* som de hadde opplevd gjennom karrieren sin. De unge lyttet ivrig, og spurte gjerne, og når de forstod poenget kunne de bidra med praktiske eksempler de selv hadde opplevd; «ja, det var litt som den gangen vi...».

Historiene kunne også starte med at de unge fortalte om noe som hadde skjedd den siste tiden: En dag det hadde vært mange *ABA-utrykninger* pratet de unge om dette rundt bordet. Henrik trakk frem en historie fra mange år tidligere, fra da de hadde rykket ut på *ABA* i et krematorium. Mens røykdykkerne leitet etter brannmelderen som hadde gitt utslag i kjelleren, ved ovnene, spurte røykdykkerlederen over radio fra utsiden av bygget, «er det noe der nede?». Da hadde han som var røykdykker 1 svart tørt: «Det er helt dødt her». Med denne historien fulgte det latter, til tross for at de fleste av oss hadde hørt den før.

Enkelte ganger kunne historiefortellingen rundt bordet, for meg, minne om en form for «konkurrans»: En person fortalte en historie, andre brøt inn med poenger som ble glemt, andre fortalte neste historie som en forlengelse av den forrige, og den ene historien kunne være mer spektakulær enn den forrige – det kunne se ut som om brannkonstablene konkurrerte om å ha den beste historien. Samtidig var det ingenting som tydet på at brannkonstablene nødvendigvis så det slik: Samtalen var lystig, og det var ingen som ble sur for å bli overgått, og det så oppriktig ut som om de fortalte historier for at de andre skulle ha det hyggelig. Jeg ser likevel at ved å fortelle historier rundt bordet kunne man få «kulturell kapital», og at fra et analytisk perspektiv så bør man se dette som en form for tevling hvor den enkelte målte sin «kulturelle kapital» mot den andre – at det uformelle hierarkiet ble «reforhandlet» eller «reintegrert». Det var nettopp slik at det uformelle hierarkiet var legitimert av *erfaring* og *alder* som «kulturell kapital», og *erfaring* måtte bevises gjennom

enten handling eller praktiske eksempler, eller ved at man kunne henvise til *hendelser* som hadde skjedd før mange av de andre hadde begynt i brannvesenet og sådan bevise sin alder. Samtidig var det også slik at for å regnes som *erfaren* måtte en også vise *modenhet* - en måtte oppføre seg som en erfaren brannkonstabel.

For å klare dette måtte en mestre det «daglige rollespillet», en måtte mestre «scenen» (kvelds ved bordet) og «rollen» (erfaren brannkonstabel) en spilte på den (Goffman, Risvik, and Risvik 1992). Dersom noen skulle fremstå som *skrytete*, ved å fremheve egen innsats og skjule andres i fortellingene, ville han/hun ikke fremstå som *erfaren* fordi en slik person ville virket utrygg på sin egen posisjon, og derfor fortalte man gjerne om andres innsats dersom det var heltefortellinger, og sin egen innsats dersom det var humoristiske *hendelser*. Dersom en fortalte *feil* type historie; eksempelvis en *alvorlig*, *trist* eller *ekkel* historie, når stemningen var for at historiene skulle være morsomme men med et snev av alvor (et moralsk poeng), ville man vise at man ikke forstod den sosiale settingen, altså «scenen», og på denne måten fremstå som *umoden*. Derfor var dette en «scene» hvor man kunne tilegne seg «kulturell kapital», beholde «kulturell kapital», men også miste «kulturell kapital». For «publikum», bestående av de andre brannkonstablene som hørte på historiene, ble det synlig her hvem som hadde mest *erfaring*, og innenfor hvilke felt, og sådan kunne man kartlegge hvem man skulle spørre om hjelp og med hva – hele måltidet ble en forestilling hvor man synliggjorde sin «kulturelle kapital» dersom man valgte å opptre.

Jeg vil hevde at det «uformelle hierarkiet» hadde viktige funksjoner for sikkerhet i Bergen brannvesen. Ved at man hadde en viss ide om hvem som var mest *erfaren* innenfor de forskjellige fagområdene så hadde man også en formening om hvem man skulle se på for veiledning dersom man var usikker på hva man skulle gjøre og hvordan. Dette uformelle hierarkiet gjorde at Sveinung automatisk fikk rollen som veileder for Tarjei under utrykningen jeg viste til tidligere, det gjorde at produktet under denne utrykningen ble bedre enn det ellers ville blitt, det sikret at Tarjei ikke skadet seg fordi han nyttet utstyret feil, og det sikret at *erfaring* ble videreformidlet på tvers av generasjonene.

Kapittel 8: Familiefølelse og sikkerhet

I dette kapittelet vil jeg vise hvordan det eksisterte sterke relasjoner blant mannskapene i E-brigaden på Hovedbrannstasjonen – at man anså kollegaene sine som *en familie borte fra familien*. Jeg vil her redegjøre for hvordan slike relasjoner oppstod og ble forsterket, før jeg til slutt forklarer hvordan dette produserte sikkerhet for den enkelte. Det er ikke min intensjon

her å hevde at brannkonstablene trodde eller mente de var i slekt i noen biologisk forstand, for det gjorde de ikke, men å formidle at relasjonene som eksisterte mellom brannkonstablene var så sterke at de selv nyttet begrepet *familie* som metafor for å beskrive disse.

Antropologer var tidlig ute med å forstå at slektskapsrelasjoner kunne bygge på mer enn biologisk reproduksjon – de så at slektskapsrelasjonene ofte bygget på andre forståelser av reproduksjon enn vår egen «vestlige» forståelse (Holy 1996:1; Parkin 1997:4), både biologisk og sosial reproduksjon (Collier, Yanagisako, and Bloch 1987:23). Denne antropologiske, relativistiske, holdningen har jeg søkt å etterleve i mitt feltarbeid, og derfor valgte jeg å ta det alvorlig når informantene mine beskrev relasjonene dem imellom som *familie*.

Det var flere av brannkonstablene som beskrev den nære gruppen av kollegaer som en familie. Allerede første dagen jeg hadde vakt med dem sa Geir «*det (de) er som en andre familie*» og jeg begynte å tenke for meg selv hvordan det å spise sammen, å slappe av sammen, å trene sammen – rett og slett å leve sammen – kunne ligne veldig på de aktivitetene en typisk norsk familie gjør sammen. Sahlins forklarer at ved å dele sin tilværelse med noen, ved å leve sammen, så utvikles det sterke relasjoner og gjennom disse sterke relasjonene blir man del av hverandres identitet – man tar del i hverandres gleder og sorger som om de skulle skjedd en selv (Sahlins 2011, 2011). Jeg vil hevde at dette skjedde på brannstasjonen. Jeg vil nå først redegjøre for prosessene som førte til disse sterke relasjonene, og så forklare hvordan disse relasjonene førte til sikkerhet for brannkonstablene.

Brannkonstablene selv, og ledelsen, var godt kjent med at man ble sterkt knyttet sammen av å bo tett på hverandre. Derfor var brannstasjonen tilrettelagt for at man skulle være sammen; den var bygget slik at man i våken tid ønsket å oppholde seg i fellesarealene fremfor på soverommet sitt – soverommene var enkelt innredet slik at det ble kjedelig å være der, mens stua og kjøkkenet ble innredet slik at det var trivelig å være der, som bildene tidligere i oppgaven viste. Dagens rutiner var også slik at man var lite alene, fra klokken 0800 til 2130 oppholdt man seg i «offentlig rom» mesteparten av tiden, og først etter kvelds var det lengre tidsrom hvor man kunne oppholde seg på rommet sitt. På grunn av dette var det nok av situasjoner hvor det passet å bli bedre kjent med hverandre, og å dele *erfaringer*.

La oss nå se på «resiprositetsforholdet» i form av å dele *erfaringer* med hverandre. Siden man var forpliktet til å dele, lytte og til å gjengjelde, fikk man ofte følelsen av å ha «vært med» selv om man var et annet sted – man levde gjennom de andres beretninger. I starten av juni var jeg med 2-1 på Flesland for å øve bruk av skum fra bilen. Mens vi var der hørte vi på radioen at en heis hadde falt ned på Haukeland sykehus. Flere av enhetene fra

Hovedbrannstasjonen rykket ut, mens vi sto rundt radioen til Henrik på Flesland og lyttet på for å høre hva som skjedde. Da vi kom tilbake spurte jeg John, som hadde rykket ut, hva som egentlig skjedde. Han fortalte at heisen ikke hadde falt ned, men hadde falt en liten meter før den hadde blitt stående fast. De hadde brutt opp døren og fått alle passasjerene ut, og så reist tilbake til Hovedbrannstasjonen. Han fortalte om utfordringene de hadde hatt ved at meldingene som kom på radioen var uklare fordi de som meldte inn fra heisen var stresset, og at det hørtes verre ut enn det var i virkeligheten. Denne informasjonen ble videreformidlet gjennom sentralen til Haukeland, som var like stresset, og dermed ble en heis som hadde falt en meter til en heis som hadde falt fra 7 etasje – en fjær ble til ti høns. Gjennom at John fortalte oss andre hva som hadde skjedd fikk også vi læringsutbytte av dette, og på mange måter opplevde vi dette sammen, til tross for at det kun var et fåtall av oss som hadde vært der. Om man ser forbi den overfladiske knyttingen av relasjoner mellom John og meg ved at vi fikk følelsen av å ha opplevd noe sammen, var «gaven», i form av at han delte historien herfra, relasjonsbyggende i seg selv. Relasjonen mellom oss ble bekreftet (som sterk), og samtidig forsterket, ved at han delte historien med meg, og en følelse av gjensidig tillit oppstod.

Etter hvert som relasjonene ble sterkere ble også forventningene til å dele og til å lytte sterkere, og gjerne også til å hjelpe på bakgrunn av det en lærer gjennom «gaveutvekslingen». Da en av brannkonstablene som jeg kjente best betrodde seg til meg om problemer på hjemmefronten fikk jeg den største «gaven» jeg kunne fått av ham – han hadde sluppet meg fullstendig inn i livet hans, og jeg gav ham den største «gaven» jeg kunne gi der og da; jeg lyttet, og hjalp ham med å reflektere. Ved at vi over lenger tid hadde delt historier med hverandre, både morsomme og alvorlige, hadde vi et godt utviklet vennsforhold og sterk tillit til hverandre ved at vi begge visste den andre overholdt sin del av «kontrakten» i «resiprositetsforholdet» – Han ville ikke delt en slik historie med meg uten å stole på meg, og jeg hadde syntes han var «rar» dersom han hadde delt denne historien med meg før vi kjente hverandre «godt nok».

Etter å ha kun hatt noen få vakter på brannstasjonen pratet jeg om sterke inntrykk og håndtering av disse med Svein og John. Tidligere var ambulansene i Bergen bemannet av Brannvesenet, frem til 2004 da Helse Vest vant anbudsrunder og overtok driften av ambulansene. Mens Brannvesenet fremdeles hadde ambulansene bemannet Svein ofte disse. Etter å ha vært på ambulans i en lengre periode konfronterte en av kollegaene ham og sa at han burde ta seg en pause fra ambulansen og heller bemanne et annet redskap en stund. Denne kollegaen hadde da sett at Svein begynte å bli preget av alt han opplevde på ambulansen og at

dette hadde kommet til syne i adferden hans. Mens Svein fortalte, utfylte John der det var passende, slik at jeg satt med inntrykket av at det var psykisk tungt å bemanne ambulanse. Jeg kommenterte at «*det måtte ha vært en god kollega – for det er tøft å si ifra til en kollega at han må passe bedre på seg*», og Svein fortalte at uten åpenheten rundt slikt ville man ikke holdt lenge som brannkonstabel eller på ambulanse, og i alle fall ikke som dykker i Brannvesenet – man trenger rett og slett at man tar vare på hverandre. Vi avsluttet denne praten med å konkludere med at for at man skal overleve i yrket så man kjenne både seg selv, og sine kollegaer, godt. Jeg fikk selv i flere senere anledninger oppleve å bli tatt vare på av de andre, og å ta vare på dem, ved å prate om sterke inntrykk og håndtering av disse.

Man ser altså at gjennom (1) først en åpenhet hvor man er villig til å dele med de rundt seg så oppstår det et (2) «resiprositetsforhold» hvor det er forventet at man deler, lytter og gjengjelder. Dette, kombinert med det å leve sammen, gjør at relasjonene til de andre brannkonstablene blir som et (3) «familieforhold» hvor man deler hverandres gleder og sorger. Siden man da opplever de andres gleder og sorg som sine egne forsterkes igjen «resiprositetsforholdet» ved at man ser relasjonene som sterke og viktige. Med dette forholdet kommer også (4) sterke insentiver om å gripe inn dersom noen ikke har det bra, som eksempelet med Svein på ambulansen, som nok er (delvis) motivert av at man ikke ønsker å miste et *familiemedlem*. Med bakgrunn i dette vil jeg her påstå at Svein hadde helt rett: Man må ta vare på hverandre for å kunne overleve i yrket som brannkonstabel – dersom man ikke tar vare på andre, eller blir ivaretatt, er man ikke en fullverdig del av det «sosiale universet» på brannstasjonen og sådan oppleve dette som utrivelig i seg selv. Videre vil man heller ikke ha noen arena for å «lufte ut» følelsene sine og slik være utsatt for senskader som for eksempel PTSD.

For å kunne ta del i disse relasjonene må en: (1) føye seg etter de sosiale normene på stasjonen, og (2) delta i utvekslingen av erfaringer. Derfor ser jeg de sterke relasjonene mellom brannkonstablene, *familiefølelsen*, som det sterkeste virkemiddelet brannkonstablene har for å skape sikkerhet for seg selv og kollegaene sine, så vel som for reproduksjonen av «sosial organisasjon» innad i Bergen brannvesen, og på denne måten også sikkerhet for brannvesenets evne til å løse oppdraget sitt.

Kapittel 9: Helikopterstyrt på Turøy:

I dette kapittelet vil jeg trekke frem helikopterstyrt på Turøy, den 29 april 2016, som etnografisk eksempel fra dykkerne på Sandviken stasjon sitt perspektiv. Jeg håper at leseren med dette klarer å se hvordan det jeg har beskrevet hittil i oppgaven opptrer i praksis, særlig med fokus på «det å ta vare på hverandre». Jeg skulle selv ha vært med på denne *hendelsen*, som mannskap på *Sjøbrand*, men var ikke på jobb denne dagen siden min sønn også ble født 29 april 2016. Dette kommer jeg til å ha delte meninger om resten av livet mitt: Jeg er både glad og trist for å ha gått glipp av denne *hendelsen*. Det er ingen tvil om at mannskapene som rykket ut opplevde store påkjenninger både under og i etterkant av *hendelsen*, og da særlig dykkerne. Derfor satt jeg enormt stor pris på at dykkerne delte sin historie så åpenhjertig med meg i etterkant.

Den første meldingen de fikk om ulykken på Turøy var «*arbeidsulykke i Øygarden*». Det fleste responderte på dette med å trykke «*avvis*» på radioen sin (man forteller radioen at man ikke ønsker mer informasjon om *hendelsen* som alarmeres) – det måtte være en feil for dette skulle ikke Bergen brannvesen rykke ut på, dette var en sak for det lokale brannvesenet på Sotra.

Kort tid etter kom meldingen; «*helikopterkrasj*», og alle forstod alvoret og gikk i *arbeidsmodus*. Mannskapene i Sandviken skulle egentlig nytte sin egen båt, *Frosken*, men bestemte seg for å møte på *Sjøbrand* i stedet siden de forstod at oppdraget kunne ta en stund.

Sjøbrand forlot *Skuret* ved TV2-bygget og startet å kjøre mot Turøy. På vei fremover søkte brannkonstablene informasjon om hva som ventet dem og hva det var forventet de skulle gjøre. Da de snakket med brannmesteren på Sotra og spurte om hva de kunne bidra med, spurte han om de hadde med brannpisker⁴ for å slå ut flammene. Han var så fokusert på brannen rundt krasjen at han ikke hadde tenkt på selve helikopteret enda. Samtidig forberedte de seg mentalt på hva som ville møte dem, men det var svært dårlig informasjon om hva som egentlig hadde skjedd. Etter omtrent en halv time kom de frem, og de så da med en gang at «her var det ikke liv å redde», for det første hadde det gått lang tid og ingen kunne overlevd under vann så lenge, og for det andre siden de kunne se kroppsdeler på land. Siden mange av brannkonstablene selv hadde en eller annen tilknytning til arbeid i Nordsjøen hadde de hele tiden en tanke om at det var viktig at de pårørende fikk en grav å gå til. På grunn av dette hadde de høy arbeidsvilje, til tross for at det i realiteten ikke var liv å redde.

⁴ Ser ut som en rake, som man nytter til å slå ut flammer i gress og lyngbrann med.

De bestemte seg for å dykke fra land fordi det er enklere enn å dykke fra båt. Kristoffer brøt her prosedyren: Man skal alltid dykke to og to, men han bestemte seg for å sende Svein alene ned først for å få et overblikk over hva de hadde med å gjøre. I ettertid fikk han kritikk av ledelsen for å ha fattet denne avgjørelsen, en kritikk han forstod og tok til seg, men hevdet at med den informasjonen han hadde der og da var det riktig å gjøre det slik. Begrunnelsen hans for dette prosedyrebruddet var at han ville bevare arbeidskapasiteten (hver dykker har kun en begrenset tid han kan dykke), og han anså det som trygt siden vraket lå på grunt vann. Han bestemte også at han selv skulle være dykkeleder slik at Marius som egentlig hadde denne rollen kunne brukes som dykker. Med disse to tiltakene fikk de lenger utholdenhet med tanke på dykking. Siden Svein var den mest erfarne dykkeren følte Kristoffer seg komfortabel med å sende ham ned alene. Svein fortalte at han først så litt spredte vrakdel, så en halerotor, deretter halen, og til slutt helikopterkroppen i en tåke av rød hydraulikkolje og svart olje. Først trodde han at han svømte inn i en sky av blod. Han rapporterte hele tiden opp hva han så slik at dykkeleder kunne skape seg et bilde av hva som var der nede og hvilke farer det representerte (om helikopteret kunne velte osv.), og som en kontinuerlig *debrief*. Da Svein hadde sirklet rundt vraket begynte han å berge kroppsdeler. Disse måtte hentes ut av helikopterskroget, og dette var en ekkel jobb. Svein forklarte at han hele tiden søkte å se så lite som mulig for å få jobben gjort, og unngikk å stirre for «*da fester inntrykket seg*». Etter dette dykket var Svein ferdig med dykking for dagen - han var utmattet av jobben og inntrykkene. Heretter dykket Viggo og Marius sammen og fortsatte innsatsen med å heve opp personellet fra vraket. Fra *Sjøbrand* tok mannskapet imot kroppsdelen og puttet dem i poser for å så overlevere dem til Politiet senere, noe som gjorde Politiets arbeid i etterkant betraktelig enklere.

Etter å ha jobbet omtrent fire timer fikk de mat. De hadde ikke spist siden frokost for nesten ti timer siden. Først nå lettet stemningen, den hadde vært alvorlig og litt dystert frem til dette. Mens de spiste begynte de å spøke for å lette på stemningen. Jeg spurte Kristoffer om hvordan han ville reagert om noen hadde begynte å spøke før dette, og han svarte at dersom noen hadde spøkt tidligere ville han blitt sint – «*da var det fokus på arbeid*».

Da dykkerne var «*oppbrukt*» og ble avløst reiste de først innom Hovedbrannstasjonen hvor de som ikke hadde rykket ut tok seg av vedlikehold av utstyret deres. De hadde også bestilt pizza til dem. Her ble det gjennomført en formell debrief i regi av ledelsen, før dykkerne returnerte til Sandviken stasjon.

Dykkerne gikk av vakt lørdag 30 april, og brannkonstablene gikk hjem etter en lang dag, en lang kveld med debriefinger, etterfulgt av en natt med dårlig søvn. Natt til søndag sov

Svein i 11 timer, og pulsklokken hans viste at han ikke hadde rørt seg hele natten – han var helt utmattet. Han fortalte de andre om dette på jobben på mandagen og de andre hadde opplevd det samme. Svein fortalte at dette søvnmønsteret varte i flere uker etterpå, og tolket dette som at hjernen hadde mange inntrykk å prosessere. I den samme perioden snakket de mye om Turøy på jobben – alt annet (faste gjøremål) kom i andre rekke. I den samme perioden ringte de hverandre når de ikke var på vakt, gjerne flere ganger om dagen, både for å høre hvordan det gikk med hverandre og for å prate om helt andre ting.

Under praten vår kom det frem at dykkerne mente dette var drømmeoppdraget for en brannkonstabel fordi en her virkelig fikk prøvd seg, men når det først stod på tenkte de at det hadde vært greit å slippe å være med på det. Her er det viktig at leseren merker seg, og forstår, at ingen brannkonstabler fant glede i at helikopteret krasjet, men at de fant glede i at det var akkurat de som var på vakt når det skjedde – Man har lyst til å håndtere *hendelser*, men unner ingen å være utsatt for dem. Samtidig var det flere, av de sivile vennene deres, som hadde gitt uttrykk for at det var synd på dem siden de måtte være med på denne *hendelsen*. Selv syntes de ikke at det var synd i dem – de gjorde jobben sin. På grunn av dette var det vanskelig for dem å snakke om *hendelsen* med de som ikke hadde vært der, eller hadde vært med på lignende, for «*de kunne ikke forstå*». De hadde også et ønske om å verne familien sin fra denne siden av jobben, noe som sammen resulterte i at de i høy grad kun hadde hverandre å prate med om *hendelsen*.

Det jeg håper å ha oppnådd med å trekke frem dette eksempelet er at det er synlig for leseren hvor sterke inntrykk dykkerne var utsatt for denne dagen, og hvordan de håndterte disse, som gruppe, både under innsatsen og i ettertid.

Man ser at gjennom dagen gjennomførte de uformelle *debrief*er når de ikke jobbet, ved bruk av humor. På denne måten startet de allerede her med å «bryte demonens blikk» (Kapferer 1979), og man kan hevde at Turners (1969) «reintegreringsfase» startet allerede mens de fremdeles var i «liminalfasen» av «overgangsritualet». Sådan vekslet dykkerne mellom å «reintegrere» seg og å være «liminale», uten å på noe tidspunkt være fullt noen av delene, noe som foreslår at fasene i «overgangsritualet» kan være mindre adskilt og rigide enn de ofte kan fremstå teoretisk. Det kommer også fram at «reintegreringsfasen» varte i mange uker etterpå, og dette ble kjennetegnet av at de gjerne flere ganger om dagen pratet seg gjennom *hendelsesforløpet* fra 29 april. Bruk av humor for å «bryte demonens blikk», å gjenopprette orden i virkeligheten, kom også til syne hver gang jeg pratet om dem med *hendelsen* – enten i form av humor knyttet direkte til det de hadde opplevd, eller mer

generelle spøker; «hendelsen var jo en brannmanns drøm, men når det sto på ønsket jeg flere ganger at jeg ikke var med», sagt med glimt i øyet.

Det genuine ønsket om at de andre skulle ha det godt kommer også frem. Gjennom å ringe hverandre jevnlig for å prate om *hendelsen*, og hva som helst annet, kontrollerte de at de andre var blitt «reintegrert», samtidig som de selv fikk luftet sine inntrykk og meninger med personer som de stolte på og som kunne forstå dem. Denne tilliten til at de andre kunne forstå dem var opparbeidet over lang tid, gjennom utveksling av erfaringer, og siden de følte at de hadde et slags *familieforhold* hadde dykkerne også et genuint ønske om å hjelpe hverandre – kanskje også en forpliktelse (Mauss 2002).

Kapittel 10: Konklusjoner

Dette, siste, kapitlet vil jeg bruke til å oppsummere det jeg har tatt for meg gjennom oppgaven. Jeg vil her ta for meg det jeg anser som viktigst, og reflektere rundt hvordan disse «delkonklusjonene» henger sammen i det sosiale universet i Bergen brannvesen.

I begynnelsen av oppgaven etablerte jeg settingen for hvor feltarbeidet var gjennomført. Her beskrev jeg hvordan brannstasjonen var organisert, hvordan et «typisk» vakt døgn var, en utrykning, og mine refleksjoner rundt dette. Et viktig poeng her var at brannmannskapene endret væremåte når de var på utrykning kontra når de var inne på brannstasjonen. For å forklare dette nyttet jeg Goffman, «Vårt rollespill i det daglige», og analyserte hva «scenen» bestod av og hvem som var «publikum». Dette perspektivet også gjengående utover i analysen, som kom frem både eksplisitt og implisitt, og er sådan viktig å ta inn over seg for å forstå den påfølgende analysen min.

Det samme gjelder «taus kunnskap». Som Maurice Bloch ser jeg at den «konseptuelle», «tause» kunnskapen, som er lært gjennom *erfaring* er vanskelig å omstille i ord, men gir innehaveren evne til umiddelbar situasjonsgjenkjenning som muliggjør det å fatte hurtige og gode beslutninger (Bloch 1991:187). Mye av brannkonstablernes kunnskap var «konseptuell» og «taus», og ved å «reflektere over seg selv» fremfor å «glemme seg selv i handlingen» så kunne man miste den grasiøse flyten og heller fremstå som klumsete og keitete.

Jeg identifiserte flere faste, og sporadiske, ritualer på brannstasjonen og undersøkte hva de produserte. Jeg så her på hvordan *prosedyrene* tok «ritualets» egenskaper; etablerte

«konvensjoner», forseglet «sosiale kontrakter», integrerte «konvensjoner», bandt den som utførte det til «moralen» det symboliserte, og etablerte forståelse av tid og uendelighet (Rappaport et al. 1999:27).

Gjennom å ta for oss morgenrutinene kunne vi se at på overflaten ble *beredskapen* hevet gjennom kontroll og testing av redskaper og kjøretøy, og at ved å se på hva de andre gjorde kunne man også se hvor *flinke* de var, men også at under overflaten ble «sosial orden» etablert og aksepten av denne ble samtidig offentlig demonstrert. I samme prosessen ble «konvensjoner» først etablert og deretter integrert. Vi så også her at i løpet av ritualet kom symboler for «god moral» (å være klar) til syne; at ved å utføre «ritualet» på riktig måte utviser man *modenhet* og *seriøsitet*, og at ritualet sådan er en «front stage-opptreden» hvor hver enkelt brannkonstabel opptrer for alle de andre, og da særlig de som inngår i enheten hans.

Det neste «ritualet» jeg så på her var *kvelds*. Hovedbudskapet her var at kveldsmaten som helhet var et symbol på å være *klar* som igjen var knyttet til «god moral». Ved å spise demonstrerte brannkonstablene *modenhet* (god moral) for de andre brannkonstablene ved at de da hadde forstått hvor viktig det var å være mett. Ut over dette ble «konvensjonene» endret ved at *arbeidsdagen* var over og det ble mindre viktig hvilken enhet man tilhørte og mer viktig hvem man var som person. På denne måten var kveldsmaten et viktig «ritual» for å både etablere, integrere og vedlikeholde relasjonene mellom brannkonstablene i vaktlaget, og integrerte sådan «konvensjonen» «vaktlaget som familie er lik sann».

Det siste, faste, «ritualet» jeg tok for meg var det å *gå av vakt*. Her ble «konvensjoner» oppløst, samtidig som et nytt vaktlag ble reetablert gjennom sine morgenrutiner. På denne måten kunne «ritualet» symbolisere brannvesenets plass i det uendelige ved at det ble gjenfødt hver morgen. Man kunne også se at «moralen» ble oppløst, eller mindre viktig, ved at få spiste frokost, de fleste gikk i sivile klær, og at de ikke hadde radioene på kropp men foran seg på bordet. Her var det altså symboler på å være mindre *klar*, hvor man signaliserte til de som gikk på vakt at man selv var på vei av vakt.

Jeg tok til slutt for meg *utrykningen*, både som «ritual» og som «overgangsritual». Når jeg så på utrykning som et «overgangsritual» fant jeg «liminalfasen» og «reintegreringsfasen» å være de mest spennende. I «liminalfasen» endret den sosiale strukturen seg i form av at enhetene ble viktigere, og at særlig innad i enhetene oppstod det «radikal intersubjektivitet» som gjorde at den ugjevne maktfordelingen ble ignorert som sådan muliggjorde «kommunitas». I «reintegreringsfasen» så jeg paralleller til Kapferer (1979: sin beskrivelse av «ritualer» for demonutdrivelse. I denne fasen av ritualet var humor sterke virkemidler for å

«bryte demonens blikk» og å reetablere virkeligheten. Man må også se dette som en «opptreden» (Goffman, Risvik, and Risvik 1992), hvor den forurensede brannkonstabelen måtte demonstrere at han var «ren» i den forstand at han aksepterte virkeligheten som den var ved å le av vitsene. Jeg beskrev også her hvordan brannkonstablene kunne oppnå «kulturell kapital» gjennom utrykninger, men som jeg senere kom tilbake til så var dette kun én av flere måter å øke ens «kulturelle kapital» på.

Det jeg ikke beskrev når jeg tok for meg *utrykningen*, men som jeg kom tilbake til senere, var at den eksisterte «for seg selv». Med dette mener jeg at i «liminalfasen» så opererte man til en viss grad utenfor tid og rom, knyttet til ideen om at «*ingen hendelser er like*». Denne «virkelighetsboblen», bestående av *hendelsen* som «sfære», var en viktig barriere for å ikke ta med seg sterke inntrykk tilbake i verdenen man vanligvis levde i, og hadde slik en forebyggende effekt mot psykisk stress. Inntrykkene man tok med seg videre ble integrert i brannkonstablenes virkelighet gjennom «reintegreringsfasen» hvor inntrykkene ble kategorisert og strukturert slik at de ikke kom i konflikt med det allerede eksisterende kunnskapssystemet. Vitsen Henrik fortalte var et utsagn som kommuniserte at «*det skjedde for seg selv, vi kan aldri vite hvorfor, slikt skjer bare, det har ikke noe for seg å fundere på hvorfor*», og «*ingen hendelser er like*» ble reetablert som en grunnstein i «kunnskapssystemet» til oss som hadde vært på utrykning.

Fortsetter vi med at «*ingen hendelser er like*» kan vi se at i denne ideen om hvordan universet fungerte lå det også en aksept for at fremtiden til dels var ukontrollerbar fra nåtiden. Ingen kunne vite når neste *hendelse* oppstod, og ingen kunne bestemme hvilken art den var av – den bare oppstod. Samtidig fantes det også en viss grad av evne til å påvirke fremtiden. Gjennom å utbedre seg selv, utstyret sitt, enheten man er del av, og vaktlaget, så kunne man kontrollere det som lot seg kontrollere, som igjen ga en viss grad av påvirkning på hvordan neste *hendelse* utspilte seg. Derfor regulerte ideen om at «*ingen hendelser er like*» hva man skulle prioritere å bruke energien sin på, og ikke.

Dersom man ser «sfærene» jeg beskrev i lys av Eldar Bråtens artikkel i Norsk antropologisk tidsskrift i 2016, ser man at forholdet mellom «agens» og «struktur» i brannkonstablenes virkelighet hele tiden var i endring. Bråten hevder at en antropologi hvor en kun beskriver handling ut fra ett perspektiv, det være seg «kultur», «agens», eller «struktur», blir for tynn og endimensjonal – man må se på samspillet for å forklare handling (Bråten 2016). Ser man sfærene på denne måten, ser man også at i *fredstid* på brannstasjonen var det de strukturelle forutsetningene, *prosedyrene*, og «kultur» som i høy grad la til rette for handling når det kom til utøvelse av arbeidsoppgavene. På den annen side, under *utrykning*,

var det større rom for den enkeltes «agens» når det kom til valg av løsning, hjemlet av at «ingen hendelser er like» - Man hadde mandat til å trå utenfor de strukturelle rammene dersom de ikke var vide nok til å utføre oppdraget. Dette understreker Bråtens poeng; at for å forstå grunnlaget for handling må man ta for seg både de strukturelle, og kulturelle, forutsetningene for handling («handlingsrom»), så vel som agens.

I lys av dette ser man også en av grunnene til at det under *hendelser* kunne oppstå «liminale tilstander»: Dersom *hendelsen* var «liten» av omfang og av kjent art fungerte de etablerte prosedyrene helt utmerket, med mindre justeringer. Dersom hendelsen var av «stort» omfang, høy kompleksitet, og av en art organisasjonen ikke hadde opplevd før, måtte prosedyrene tilpasses i høy grad og gjerne også brytes. Med dette blir det synlig for meg at jo fjerne *hendelsen* var fra *fredstid*, jo mer «liminal» var den fordi de strukturelle forutsetningene som ellers var en viktig del av hverdagen var mindre gjeldende, og dette var også speilet i «reintegreringsfasens» lengde: Etter *hendelsen* på Turøy varte «reintegreringen» i ukes- og månedsvise, etter *hendelsen* hvor en mann hoppet fra en bro varte den i timer, mens etter *ABA* varte den i sekunder. Ser man dette med Douglas' øyne er det ikke overraskende fordi opplevelsene måtte inkorporeres i den sosiale virkeligheten på en trygg måte, og jo mer virkelighetsfjern *hendelsen* var, jo mer krevende var det å prosessere opplevelsene - både for brannkonstabelen, for kollegaene, og for organisasjonen.

Det uformelle, «usynlige» hierarkiet, og til dels også det formelle, var basert på erfaring som «kulturell kapital». Lang erfaring, ofte synlig gjennom den enkeltes alder, både skapte og ble selv skapt av «kapital» i den forstand at dersom man var en erfaren brannkonstabel kunne man også bli regnet som eldre enn man var. Den mer «objektive» alderen kom til syne i ansattnummeret til den enkelte brannkonstabel, som var påtrykt uniformen hans. Dette var sådan en god pekepinn på hvor han var i hierarkiet i forhold til alle andre.

Det var forventet at *erfaring* skulle deles. Gjennom å dele *erfaring* viste en at en hadde forstått, og dette ga «kulturell kapital» fordi de andre brannkonstablene da anerkjente *erfaringen* til den som delte. I samme prosess lærte de andre brannkonstablene av den som delte, og gjennom å senere refortelle historien de hadde lært kunne de selv vise *modenhet* ved å ha forstått poenget i historien. Denne delingen av *erfaring* skapte et «resiprositetsforhold» hvor det var forventet at en skulle dele, at en skulle lytte, og at en selv skulle dele. Gjennom dette «resiprositetsforholdet» ble relasjonene innad i vaktlaget styrket, og bidro til å skape det en kan hevde var en følelse av *slektskap*.

Delingen av *erfaring* kunne også ses som en måte å måle «kapital» på. Den som hadde flest historier, med de beste budskapene, fikk et overtak på de andre, ikke på grunn av at de havnet i gjeld til ham, men fordi han hadde vist dem at hans erfaring var overlegen deres. Slik ble den enkeltes *kulturelle kapital* målt opp mot de andres gjennom deling av erfaringer, og jeg som utenforstående hadde selvsagt som regel færrest historier. Når det er sagt var det heller ikke alltid slik; for jeg kunne regnes som blant de eldre på båten fordi jeg hadde vært mye på den. Jeg forklarte tidligere at jeg fikk faste arbeidsoppgaver på båten, og fikk til og med holde sikkerhetsbrief for en brannkonstabel som var med oss på båten for første gang. Denne dagen var jeg regnet som over ham i det uformelle hierarkiet på båten. Dermed kunne man ha forskjellig *kulturell kapital* i de forskjellige settingene fordi man hadde forskjellig erfaringsnivå knyttet til forskjellige arbeidsoppgaver.

Følelsen av en slags form for slektskap oppstod ikke av selv på brannstasjonen, men ble dannet av en rekke prosesser. Av disse var de jeg fant mest bidragsytende alle de hverdagslige ritualene som gjorde at man ble del av *enheter* og «noe mer» enn *kollegaer*, å leve sammen, og delingen av erfaring. Dersom man ser at forståelsen av slektskap kommer av å ta del i hverandres identitet så ser vi at gjennom *radikal intersubjektivitet* under utrykninger, og gjennom av å lære av hverandres erfaringer som om man hadde vært der selv, så delte man til tider identitet med de andre brannkonstablene. Med dette er det lite overraskende at brannkonstablene betegnet vaktlaget som «*en andre familie*».

Siden man anså ens kollegaer som «*en andre familie*» hadde man også sterke rettigheter i form av å kunne kreve åpenhet i deling av erfaringer og inntrykk. Dette medførte at brannkonstablene som hadde vært på krevende utrykninger «måtte» åpne seg opp for de andre i reintegreringsfasen, og de som ikke hadde vært på utrykning «måtte» sørge for at de som hadde vært på utrykning ble reintegrert som fungerende familiemedlemmer igjen. Dette bidro i høy grad til å motvirke psykiske ettervirkninger som PTSD. Familiefølelsen ga den enkelte sterke intensiver til å ta vare på de andre, også i forhold som ikke var tilknyttet jobb, både i og utenfor arbeidstiden. Dette kom til syne i eksempelet fra Turøy hvor dykkerne ringte til kollegaene sine hver dag i etterkant.

For meg er det nå helt klart at mange av fenomenene på brannstasjonen er tett knyttet sammen i et harmonisk sosialt univers. Jeg prøver på ingen måte å argumentere for et strukturfunksjonalistisk system hvor alle strukturene trekker i samme retning for å skape sikkerhet, men jeg ser at mange av strukturene gjør nettopp dette.

Jeg vil hevde at de sterke relasjonene, som kan kalles *familiefølelse*, kanskje var brannkonstablernes viktigste virkemiddel for sikkerhet. For det første krevde innpass i disse relasjonene at en opptrådte slik de andre brannkonstablene forventer at en skulle. Om en ikke gjorde dette; ved f.eks. å være «egenrådig», «egoistisk», «kynisk», og «umoden», ble en ikke akseptert som et fullverdig medlem i vaktlaget og en ville mistrives og også sannsynligvis ha en kort karriere i brannvesenet før en sa opp eller fikk sparken – historier om slike, som ikke klarte å tilpasse seg og fort forsvant, eksisterte. For det andre gjorde disse relasjonene at en tok vare på hverandre; både i at en fulgte opp at de andre gjorde jobben sin på en trygg måte, ved at en passet på de andre når en jobbet under risiko, og ved at en tok vare på de andre i etterkant av *hendelser*. Kort oppsummert så regulerte *familiefølelsen* adferd i høy grad, og da i retning at en ønsket å bli sett som en «moden» og «erfaren» brannkonstabel. Siden jeg har argumentert for at *familiefølelsen* var svært viktig for brannkonstablernes sikkerhet, vil jeg også hevde at prosessene som bidro til å skape denne var av like høy viktighet.

Geir fortalte meg en gang at «*Jeg har aldri gruet meg til å gå på jobb, men gleder meg som regel til å komme tilbake når jeg har fri*». Dette virket som den generelle oppfatningen av det å gå på jobb i Bergen brannvesen, og det kan få en til å tenke på hvor heldige brannkonstablene er – jeg tror det er få mennesker som kan hevde det samme. Dette forklarer hvordan mennesker som har en krevende jobb med høy risiko og sterke inntrykk kan klare å ha en lang karriere.

Litteraturliste

- Aven, Terje. 2006. *Pålitelighets- og risikoanalyse*. 4. utg. ed. Oslo: Universitetsforl.
- Baarts, Charlotte. 2009. Collective individualism: the informal and emergent dynamics of practising safety in a high-risk work environment. *Construction Management and Economics* 27 (10):949-957.
- Barth, Fredrik. 1994. Enduring and emerging issues in the analysis of ethnicity. In *The Anthropology of Ethnicity*, edited by H. V. a. C. Govers. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Bergen_brannvesen. 2014. Brannordningen. edited by B. Kommune.
- . 2015. Årsmelding 2014. edited by Bergen_kommune. Bergen: Bergen kommune.
- Bloch, Maurice. 1991. Language, Anthropology and Cognitive Science. *Man* 26 (2):183-198.
- Bourdieu, Pierre. 1995. *Distinksjonen : en sosiologisk kritikk av dømmekraften*. Oslo: Pax.
- . 2003. Participant Objectivation. *The Journal of the Royal Anthropological Institute* 9 (2):281-294.
- Bråten, Eldar. 2016. Kritisk realistisk antropologi - eksemplifisering av et ikke-konflatorisk perspektiv. *Norsk antropologisk tidsskrift* 27 (02):121-137.
- Collier, Jane Fishburne, Sylvia Junko Yanagisako, and Maurice Bloch. 1987. *Gender and kinship : essays toward a unified analysis*. Stanford, Calif.: Stanford University Press.
- Crossley, Nick. 1996. *Intersubjectivity*. London, UNKNOWN: SAGE Publications.
- De_nasjonale_forskningsetiske_komiteene. 2016. Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi. edited by D. n. f. komiteene. <https://www.etikkom.no/forskningsetiske-retningslinjer/Samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/>: De nasjonale forskningsetiske komiteene.
- Douglas, Mary. 1997. *Rent og urent. En analyse av forestillinger omkring urenheter og tabu*. Translated by K. A. Lie. Oslo: Pax.
- Douglas, Mary, and Aaron Wildavsky. 1982. *Risk and culture : an essay on the selection of technical and environmental dangers*. Berkeley, Calif: University of California Press.
- Evans-Pritchard, E. E., and Eva Gillies. 1976. *Witchcraft, oracles, and magic among the Azande*. Abridged with an introd. by Eva Gillies. ed. Oxford: Clarendon Press.
- Giddens, Anthony. 1999. Risk and Responsibility. *The Modern Law Review* 62 (1):1-10.
- Gluckman, Max. 1956. *Custom and Conflict in Africa*. Oxford: Basil Blackwell.
- Gmelch, George. 1971. Baseball magic. *Trans-action* 8 (8):39-41.

- Goffman, Erving. 1956. *The presentation of self in everyday life*. Edinburgh: University of Edinburgh.
- Goffman, Erving, Karianne Risvik, and Kjell Risvik. 1992. *Vårt rollespill til daglig: en studie i hverdagslivets dramatik*. Oslo: Pax.
- Goodwin, Charles. 1994. Professional Vision. *American Anthropologist* 96 (3):606-633.
- Goudsblom, Johan. 2015. Fire, Human Use, and Consequences A2 - Wright, James D. In *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences (Second Edition)*. Oxford: Elsevier.
- Haukelid, Knut. 1998. *En historie om risiko: antropologiske betraktninger om sikkerhet, bedriftskulturog ledelse i norsk oljevirksomhet*. Oslo: Senter for teknologi og menneskelige verdier.
- . 2008. Theories of (safety) culture revisited—An anthropological approach. *Safety Science* 46 (3):413-426.
- Holy, Ladislav. 1996. *Anthropological perspectives on kinship*. London: Pluto Press.
- Hylland Eriksen, Thomas. 2003. *Hva er sosialantropologi*. 3 ed. Oslo: Universitetsforlaget.
- Ingold, Tim. 1993. *Globes and spheres: The Typology of Environmentalism, Environmentalism: The view from Anthropology*. London: Routledge.
- Johansen, Anders. 1996. *Gratie: og andre forsøk på å finne seg til rette i det moderne*. [Oslo]: Tiden.
- Justis- og beredskapsdepartementet. 2002. Lov om vern mot brann, eksplosjon og ulykker med farlig stoff og om brannvesenets redningsoppgaver (brann- og eksplosjonsvernloven). edited by Justis- og beredskapsdepartementet.
- . 2016. *Delegering av myndighet til Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap etter brann- og eksplosjonsvernloven § 31 første ledd*. 2003 [cited 13/11 2016].
- Kapferer, Bruce. 1979. ENTERTAINING DEMONS: Comedy, Interaction and Meaning in a Sinhalese Healing Ritual. *Social Analysis: The International Journal of Social and Cultural Practice* (1):108-152.
- Kartverket. 2016. Kart Bergen sentrum. kart.dsb.no: Direktoratet for Samfunnssikkerhet og Beredskap.
- Levi-strauss, Claude. 2008. *Structural Anthropology*. New York, UNITED STATES: Basic Books.
- Malinowski, Bronislaw, and James George Frazer. 1984. *Argonauts of the western Pacific : an account of native enterprise and adventure in the archipelagoes of Melanesian New Guinea*. Long Grove, Illinois :: Waveland Press.

- Mauss, Marcel. 2002. *The Gift: The Form and Reason for Exchange in Archaic Societies*. London: Routledge.
- Parkin, Robert. 1997. *Kinship. An introduction to the basic concepts*. Oxford: Blackwell.
- Rappaport, Roy A., Meyer Fortes, Edmund Leach, Jack Goody, and Stanley Jeyaraja Tambiah. 1999. *Ritual and Religion in the Making of Humanity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sahlins, Marshall. 2011. What kinship is (part one). *The Journal of the Royal Anthropological Institute* 17 (1):2-19.
- . 2011. What kinship is (part two). *Journal of the Royal Anthropological Institute* 17 (2):227-242.
- Scott, James C. 2005. *Seeing Like a State : How Certain Schemes to Improve the Human Condition Have Failed*. New Haven, UNITED STATES: Yale University Press.
- Spangenberg, Søren, Charlotte Baarts, Johnny Dyreborg, Lars Jensen, Pete Kines, and Kim L. Mikkelsen. 2003. Factors contributing to the differences in work related injury rates between Danish and Swedish construction workers. *Safety Science* 41 (6):517-530.
- Thomson, Kerry-Lynn, Rossouw von Solms, and Lynette Louw. 2006. Cultivating an organizational information security culture. *Computer Fraud & Security* 2006 (10):7-11.
- Turner, Victor. 1969. *The Ritual Process: Structure and Anti-Structure*. Chicago: Aldine.
- Vandeskog, Bjarne. 2016. Arbeidslag-spillet estetik og evnen til å forutse. *Norsk antropologisk tidsskrift* 26 (03-04):229-246.
- Wadel, Cato. 2014. *Feltarbeid i egen kultur*. 1 ed. Oslo: Cappelen Damm.